

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 24 (448) 17 – 23.06.2016 р.

www.tyzhden.ua

Пітер Ґейл
про тренди
в сучасній
медицині

Як влада враховує
інтереси Ахметова

Чи є ефективною міжнародна
фінансова допомога

Тіньова економіка.
Made in USSR

ДОБРА-ЗЛА ПОЛІЦІЯ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТОЮ:

<http://tyzhden.ua/InfoCenter/Subscription/>

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції:
044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	
		код отримувача	
	Назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал	-----	
Період:			
Касир		сума, грн	
Платник (підпис)			

НА ЧАСІ

- 4 Незручні воїни
Чому досі існують «нелегали» на фронті
- 7 Юрій Макаров про дружбу з «хорошою Росією»
- 8 Коли деолігархізація не страшна
Як Рінат Ахметов тримає баланс між Києвом та Донецьком
- 10 Побічні ефекти сировинного циклу
Чи варто чекати ще однієї економічної кризи

ТЕМА НОМЕРА

- 12 Робота з помилками
Про МВС як злочинне угруповання
- 14 У пошуках ідеального копа
На яких засадах мала б діяти українська поліція
- 16 Валерій Кур:
«Реформа МВС була віддана в руки непрофесіоналів та фінансово-промислових груп»
Ветеран правоохоронних органів про підходи до трансформації відомства
- 18 Перемогти дракона
Наскільки істотною є загроза повернення до старої міліції
- 20 Долання міліцейської культури
Як Польща створювала «полицейських із людським обличчям»

СУСПІЛЬСТВО

- 22 У подвійній неволі
Яка доля спіткала в'язнів, що перебували у Криму в березні 2014-го
- 26 Пітер Гейл:
«Якщо сьогодні в Україні людина захворіє на рак, то дуже мало ймовірно, що це вплив радіації»
Відомий онколог про вплив атомної енергетики на здоров'я нації

СВІТ

- 28 Хто «замовив» Актобе?
Теракти в Казахстані як пролог до зміцнення режиму Назарбаєва
- 30 Полегшення і обурення в Парижі
Філіпп де Лара про портрет французького політика сьогодні
- 32 Франсуаза Том:
«Москва ставить перед собою завдання переконати громадян ЄС, що їхні інституції непотрібні та неефективні»
Французький історик про коріння успішності проросійського лобі
- 33 П'ятизірковий сюрприз
Як змінюються італійські популісти, аби сподобатися поміркованій аудиторії
- 34 Добродійність не до місця
Як зробити міжнародну допомогу країнам ефективною
- 36 Навчити вчителів
Як у світі змінюється підхід до викладання в школах

СПАДОК

- 40 Шляхами підпільного капіталізму в СРСР
Як сталінський будбат перетворився на успішну комерційну компанію
- 45 Ярослав Пешек про «ветеранів» окупації

КУЛЬТУРА

- 46 Олена Живкова:
«Нині на в'їзді до українських міст бачиш рекламу горілки, а не шедеврів із місцевих музеїв»
Мистецтвознавець про виклики музейної справи
- щоденники окупації
- 48 «Ввічливі» незнайомці
Як проводять дозвілля російські військові в Луганську
- 49 Як жити в Донецьку
Поради тим, хто наважиться перетнути «кордон ДНР»
- P. S.

- 50 ОНУХ про критику в мистецтві

Тиждень

№ 24 (448) 17 – 23.06.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібною торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-1241
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 15.06.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Незручні воїни

Роман Малко

Хоч би як не хотілося декому, хоч би як намагалися приховати, відкараскатись, але вони є. Були з перших днів війни, воювали, воюють і воюватимуть, доки все не скінчиться. Вони, добровольці, для багатьох велика проблема й головний біль, але без них не обійтись.

Зараз вони на війні нелегали. Офіційно їх немає й бути не може, адже ж є мінські домовленості, згідно з якими на лінії фронту не повинно бути «незаконних збройних формувань», а лише регулярне військо. А що по той бік не зафіксовано жодного легального військового формування (не вважати ж такими банди «ЛНР» та «ДНР»), а російської армії теж нібито немає (принаймні так твердить кремлівська пропаганда), то проти кого взагалі воює українська армія, ніяк не зрозуміло. Звичайно, все це ахінея й цинізм тих, хто не

ФОТО: УНАІН

лише підписав таку мирову, а й намагається чемо її дотримуватися. Утім, від цього не легше. Як війна не перестав бути війною, коли називається АТО, так і смерть кожного вояка не перестав бути смертю, навіть якщо її офіційно не визнано прес-службою Міноборони чи АП.

Проблему можна приховувати й замовчувати довго, але рано чи пізно доведеться вирішувати. Чому? Хоча б тому, що останні трагічні події на шахті «Бутівка», де загинуло четверо добровольців «Правого сектору» й поранено більше як десяток їхніх побратимів, уже оголили нерв, тож просто викрутитися, як завжди, не вдасться. Генштаб пообіцяв розслідувати, яким чином вояки потрапили на передову, але це нічого не вирішить. Може, генерали знайдуть крайніх, когось із молодших офіцерів, справу намагатимуться зам'яти, але добровольці нікуди не зникнуть.

Про те, що вони воюють, у ГШ не можуть не знати, це відомо всім. Інша річ, що інформація з певних міркувань не афішується. У країні війна, і якщо під час перемир'я добровольці не потрібні, бо армія чудово справляється зі своїми завданнями сидіти в шанцях і контролювати, щоб і муха не пролетіла з ворожого боку, то, щойно ситуація загострюється (як сьогодні) й гатити починають не лише з АК, а й з САУ, виявляється, що про відновлення високої боєздатності українського війська відзвітували трохи зарано. А маючи чималу

ВЛАДІ ТРЕБА НАВЧИТИСЯ ТРОХИ БІЛЬШЕ ДОВІРЯТИ ВЛАСНОМУ НАРОДОВІ Й КЕРУВАТИСЯ ЗДОРОВИМ ГЛУЗДОМ, А НЕ ЧУЖИМИ ПОРАДАМИ. ГІБРИДНА ВІЙНА ПОТРЕБУЄ ГІБРИДНИХ ПІДХОДІВ

кількість немотивованих мобілізованих бійців, «аватарів», відмовитися від послуг добровольців важкувато. Адекватні командири, які розуміють усю складність ситуації та не бажають здавати позицій чи перетворювати на фарш своїх бійців, із задоволенням пристають на пропозицію добровольців їм підсобити й роблять усе можливе для створення останнім сприятливих умов. Єдина вимога: щоб уся ця історія трималася в якомога більшій таємниці. Зазвичай так і буває. Утім, трапляються такі страшні речі, як на Бутівці, тоді все приховане стає явним.

Чому б добровольцям нарешті не легалізуватися, не піти служити до війська, підписавши контракт, не отримати статусу УВД, зарплат і пільг? Багато хто так і вчинив. І якби держава була мудріша, то так зробили б усі. Але справа зависла в повітрі, бо дехто у верхах раптом вирішив, що війна скінчилася й у війську треба наводити порядок. Тим паче що про це настійливо просили стратегічні партнери. Порядок і справді потрібен, але наводити його необхідно з розумом. Запропонована модель легалізації не всіх влаштовує і на це є чимало причин. Багато хто з бійців не хоче мати справи із совковими порядками, якими тхне у війську, не бажає виконувати нерідко безглузді накази начальства чи бути в чийось руках іграшкою. Натомість захищати Батьківщину ці люди не те що хочуть й уміють, а рвуться, на відміну від багатьох

мобілізованих, які рахують дні до дембеля. І тих, і тих можна зрозуміти. Трагічний досвід двох років війни усіх багато чого навчив, окрім, звісно, вищого державного керівництва, яке й далі демонструє свою некомпетентність та невміння контролювати ситуацію. Існуюча нині модель легалізації не передбачає підпорядкування ЗСУ цілих підрозділів зі збереженням їхньої структури та керівництва, тобто без подальшого переформування. Навіть якщо таке трапляється, усе одно рано чи пізно починаються сюрпризи: злагожені та спаяні в боях відділення розформовують, перекомплектують, керівництво змінюють, тож реальні бойові одиниці просто розчиняються. Хто воював, чудово знає, яка це проблема.

Хоч це й цинічно звучить, але Бутівка таки мала колись статися, щоб явити всю недолугість ситуації з добровольцями. На жаль, поки грім не вдарить, у нас хреститися не звикли. Усі намагання зам'яти подію приречені, і це вже, схоже, починають розуміти навіть на найвищому рівні. Принаймні такі думки навівають останні заяви президента під час конференції в ГШ. Нічого конкретного він із цього приводу не сказав, але загалом визнав, що силами однієї армії справитися з апетитами Кремля не вдасться. І за всієї боязні та нелюбові щодо добровольців шукати вихід доведеться. Але не так, як би того хотіли вищі уми, тобто через насильну легалізацію в ЗСУ (ця схема не спрацювала), а залучаючи інші, більш прийнятні варіанти. Насправді їх чимало, пропозиції звучать і від самих добровольців (варіант Дмитра Яроша про створення УДА, під який нібито вже готовий законопроект), і від експертів, що в різних варіаціях наголошують на необхідності перегляду відносин держави з «нелегаліями» та переходу від тупого переслідування їх до гнучкої моделі співпраці. Адже бажані воювати завжди будуть, і, доки триває війна, було б нерозумно проігнорувати їхній потенціал та енергію. Звісно, усе це впирається в одну невеличку проблемку — «вищу волю», яка витає десь там на Печерських пагорбах і ніяк не визначиться: АТО в неї чи війна, воювати чи баржити, здавати Донбас і Крим чи повертати, а коли вже повертати, то в який спосіб.

Владі треба навчитися трохи більше довіряти власному народові й керуватися здоровим глуздом, а не чужими порадами, і тоді все буде добре. Гібридна війна потребує гібридних підходів. Почати повноцінний наступ наразі неможливо, дипломатія «зависла», але ж наблизити перемогу, знищуючи ворога, усе одно треба. Тож є люди, які робитимуть цю справу з превеликим задоволенням. Єдине, чого вимагається від держави, — не заважати й дати таким бійцям карт-бланш. Якщо влада дозволить їм певну автономію в діях, забезпечить потрібного допомогою, а головне, відмовиться від переслідування їх, визнавши повноцінними учасниками процесу з усіма належними захисникам Батьківщини почестями, вона не лише вирішить для себе цю делікатну проблему, завоює довіру й визнання українців, а й отримає серйозні аргументи, які зможе використати в мирному переговорному процесі. Адже коли виявиться, що від усіляких там чоловічків не може бути застрахований ніхто, навіть їх винахідники, опоненти можуть стати більш зговорливими. ■

Ворог мого ворога

Юрій Макаров

Євгеній Кісельов написав листа Петрові Порошенку. Увага, не переплутайте! Є, як відомо, два Кісельови. Як і дві Росії. І це, погодьтеся, тягне на метафору. Один Кісельов — Дмитрій — голос тих 89% або негідників, або дебілів, або конформістів (або все нараз), які активно чи пасивно беруть участь у війні проти моєї країни. Другий — Євгеній — представляє решту чи то 11%, чи то 5% чи то 1% притомних росіян, які не забули, що таке культура й десять заповідей. Через це мешкає він в еміграції, а на суворій батьківщині на нього завели карну справу.

Так-от, цей наш Кісельов закликав президента звернути увагу на російських опозиціонерів, «багато з яких розглядають Україну як країну можливого політичного притулку», а вона їм не відповідає взаємністю. «Дайте лише відчуття цим людям, що в Україні в них є міцний тил», — закликає журналіст.

Передусім маю зауважити, що я з винятковою повагою ставлюся до Євгенія Алексеевича. У себе в Росії він був взірцем професійності, а його нинішні виступи вирізняються обґрунтованістю й безкомпромісністю. Інша річ, що мене верне від «Інтера», на якому він працював, але вже там не працює. Крім того, у його заклик є раціональне зерно: ворог мого ворога — мій друг, чи не так?

А ось і не так. Бо російська опозиція — строкате ситуативне утворення, вона об'єднує безперечних лібералів із не менш безперечними мракобісами, діячів кристально чистої репутації з підозрілими кон'юнктурниками, персон, які принципово ніколи не йшли до влади, з тими, хто покинув її не зі своєї волі. Автоматично видавати кожному з них сертифікат почесного лицаря свободи й демократії, тим більше заслуженого борця за Україну, було б як мінімум легковажністю.

Звісно, існує феномен політичних біженців, і ми як європейська країна мусимо поводитися подібно до будь-якої сучасної демократії: якщо людина може довести, що вдома їй загрожують переслідування, ув'язнення, тортури, наш обов'язок — на якийсь час надати їй притулок, подобається нам це чи ні. На який саме й наскільки легко це має відбуватися, питання до компетентних органів із відповідним громадським контролем і в разі потреби розголосом.

Але далі пан Кісельов декларує: «Я переконаний, що, простягнувши руку передовим людям на всьому терені колишнього СРСР, Україна — і я не перший про це кажу — дістала б унікальний шанс стати, як колись Америка, пострадянським «плавильним казаном», магнітом, що притягує такі необхідні країні людські ресурси». Стоп-стоп! Яким ще плавильним казаном? Упродовж

останніх 300 років Україна була якраз таким асиміляційним полігоном («...Поедем на Вольнь для обрусення края»), цю кашу ми їмо зараз на Сході й не тільки там. Проїхали! Визнаю, що рівень професіоналізму назагал у нас «залишає бажати», а найперспективніші кадри шукають кращої долі в далекому краї, однак професіонали в Росії теж бувають різні. До того ж, якщо я не помиляюся, досі йшлося не про трудову міграцію, а про гуманність?

Утім-то й річ, що турбота про стан українських HR за такої постановки питання, безумовно, вторинна. Євгеній Алексеевич має рацію: він не перший виступає з такою пропозицією. Цю думку я вже чув, зокрема, від Альфреда Коха, колишнього топ-чиновника РФ, поза сумнівом, дуже добре відомого панові Кісельову. Адже це він, Кох, був виконавцем замовлення російської влади на зни-

ІМІГРАНТИ З-ЗА «ПОРЕБРИКА» ШВИДКО ПЕРЕХОДЯТЬ ВІД ЗАМИЛУВАННЯ МАЛОРОСІЙСЬКИМИ ВАРЕНИКАМИ ДО НАВ'ЯЗЛИВИХ ПОРАД МАЛОРОСІЙСЬКИМ ПОЛІТИКАМ, ІНТЕЛЕКТУАЛАМ ТОЩО

щення найвпливовішого опозиційного каналу НТВ, який Кісельов тоді очолював. Та згодом зіпсував стосунки з Путіним і був змушений рятуватися в Німеччині від кримінального переслідування. Звідти Альфред Рейнгольдовіч кинув гасло до російської опозиції: гайда всі на Україну! Цитати під рукою не маю, але за зміст поручуся: оскільки в самій Росії в нас, лібералів, нічого не вийшло, варто переміститися по сусідству, щоби на пустому місці спробувати побудувати таку собі «Росію 2.0», тим більше, що мовного бар'єру немає, а клімат і кухня чудові. Розумієте? Нас для нього справді тут немає, а про #крымнаш узагалі мовчу.

Уже не раз, починаючи від гетьмана Скоропадського, було помічено, що іммігранти з-за «поребрика» швидко переходять від замилування малоросійськими варениками до нав'язливого поради малоросійським політикам, інтелектуалам тощо. Реагувати на те треба по-дорослому й без образ, бо це просто не наша проблема. Не наша. Нам своїх не бракує.

Дозволю собі вдатися до самоповтору: ми не бажаємо «дружити сім'ями» ні з якою Росією, ані з офіційною, ані з опозиційною. Будь-які обійми — в індивідуальному порядку. До того ж Валерії Новодворської, Юрія Афанасьєва та Бориса Немцова вже, на жаль, немає серед живих. ■

Коли деолігархізація не страшна

Денис Казанський

Рінат Ахметов зміцнює свої політичні й бізнесові позиції як у Києві, так і на окупованих територіях

Слово «деолігархізація», яке минулого року впевнено увійшло в побут після того, як президент Порошенко вступив у відкритий конфлікт з Ігорем Коломойським, останнім часом стало згадуватися значно рідше. Зараз воно практично не звучить із вуст представників влади, хоча загалом до перемоги над олігархами Україні ще дуже далеко. Великий бізнес як впливав, так і далі впливає на політичні процеси в країні. Навіть незважаючи на те що в останні кілька років його активи значно просіли в ціні, а світова кон'юнктура позбавила сировинні корпорації надприбутків.

Коломойський, якого рік тому президент і провладні спікери оголошували чи не головним ворогом держави, очевидно, підписав з владою мирову. 18 млрд боргів Укрнафти перед бюджетом нікуди не поділися, олігарх і далі контролює компанію, проте напруга войовничої риторики Сергія Лещенка та інших депутатів від БПП істотно спала, тож сьогодні про Коломойського вже майже не згадують.

Інший приклад олігарха, що вдало уник проблем із владою та законом, — Рінат Ахметов. Звичайно, нинішній вплив найбагатшої людини України на політичні процеси вже не можна порівнювати з тим, який вона мала за Януковича. Однак проблеми Ахметова в Україні пов'язані не так із деолігархізацією, як із війною на Сході країни. Частина його активів виявилася фактично в зоні бойових дій, і олігарх через це відчуває цілком зрозумілі труднощі. Усупереч численним загрозам із боку бойовиків активи Ахметова не були «націоналізовані», тому й далі працюють, зокрема й на території, підконтрольній незаконним збройним формуванням «ДНР» і «ЛНР». Правда, бізнес Ахметова все ж відчуває серйозні проблеми, пов'язані з окупацією. З 1 червня його підприємства в ОРДЛО фактично простоюють через те, що ватажки бойовиків зупинили залізницю. Параліч перевезень призвів до зупинки виробництва та урізання зарплати працівникам. Зараз бізнес Ахметова знову зазнає збитків, пов'язаних із діяльністю сепаратистів.

Однак на території України справи олігарха не такі вже й погані. Після довгих боїв із Кабміном Ахметову нарешті вдалося домогтися підвищення ціни на вугілля. Що і сталося після введення нової формули розрахунку, затвердженої Національною комісією, яка здійснює регулювання у сфері енергетики й комунальних послуг.

У травні під час конгресу «Енерго Весна 2016» міністр енергетики та вугільної промисловості Ігор На-

салик знову повідомив, що вартість вугілля в Україні може бути підвищена.

«Ціна вугілля повинна відповідати європейській ціні. Ми розглядаємо можливість підвищення ціни вугілля. Не хочу озвучувати, оскільки це може мати відповідні наслідки на ринку», — заявив міністр.

Для олігарха це, звичайно ж, хороші новини, з огляду на те що значну частину його бізнесу становлять саме вуглевидобувні компанії, об'єднані під брендом ДТЕК. Схоже, що після довгого протистояння з Демчишиним, якого ЗМІ й політики, близькі до олігарха, нещадно критикували, у Кабміні нарешті з'явився лояльний Ахметову міністр.

СХОЖЕ, ЩО ПІСЛЯ ДОВГОГО ПРОТИСТОЯННЯ З ДЕМЧИШИНИМ, ЯКОГО ЗМІ Й ПОЛІТИКИ, БЛИЗЬКІ ДО ОЛІГАРХА, НЕЩАДНО КРИТИКУВАЛИ, У КАБМІНІ НАРЕШТІ З'ЯВИВСЯ ЛОЯЛЬНИЙ АХМЕТОВУ МІНІСТР

За даними агентства Bloomberg, після того як Нацкомісія з регулювання ринку електроенергії та комунальних послуг підвищила на 15–20% тарифи на електроенергію, вироблену ДТЕК та іншими теплоелектростанціями, облігації компанії в травні показали зростання на 40%. При цьому в масовій скруті її цінних паперів було помічене інвестиційне підприємство ICU, близьке до президента Петра Порошенка. Таким чином, страшне слово «деолігархізація» Ахметову сприймати всерйоз не варто. З огляду на близькі ділові відносини зі структурами президента вона йому поки не загрожує.

За повідомленнями журналістів, Рінат Ахметов ночами періодично відвідує Адміністрацію президента, очевидно, для обговорення з гарантом ділових питань. Правда, сам президент в коментарях журналістам пояснив, що олігарх заїхав до нього серед ночі, лише щоб привезти квитки на футбол. Але в таку відверто знуцальну версію не повірив би навіть першокласник. Відносини між главою держави й донецьким бізнесменом із досить зловісною репутацією явно теплішають. І це не може не насторожувати у світлі нещодавно виявлених фактів.

З поінформованих джерел автору публікації вдалося отримати копію договору між компанією Ахметова ДТЕК і ТОВ «Енергосервіс Віколд», яка контролюється бойовиками «ДНР». Договір між олігархом і бойовиками був укладений 2015 року. Сенс

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ ДО НАС

ФОТО: УЄННОСРМ

Більше ніж футбол. Президент не вважає за потрібне коментувати свої переговори з Ахметовим

документа полягає в такому: «Енергосервіс Віколд» за дорученням ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго» укладає зі споживачами на території, підконтрольній бойовикам «ДНР», договори на поставку електроенергії. «Віколд» організовує отримання оплати зі споживачів (зокрема населення) за надану ДТЕК енергію, тобто фактично є посередником між споживачами електрики в «республіці» й компанією Ахметова, яка й постачає на цю територію струм. У пункті 1.7 вказується, що договір є оплатним, тобто компанія бойовиків отримує від українського олігарха винагороду за свою діяльність.

Передісторію укладення цього договору простежити нескладно. Після вигнання з території, підконтрольній незаконним збройним формуванням, українських банків, а також переходу «республіки» на рублі компанії «ДТЕК Донецькобленерго» стало технічно важко стягувати платежі з населення, якому вона досі постачає електрику. У 2015-му «розпорядженням № 51» «Про врегулювання відносин на державному оптовому ринку електричної енергії ДНР» Олександра Захарченка єдиною фінустановою, яка виступає уповноваженням банком, що обслуговує поточні рахунки постачальників електроенергії, був призначений так званий Центральний республіканський банк ДНР. І звісно, не зареєстрований в Україні. Таким чином, зареєстрована в країні ПАТ «ДТЕК Донецькобленерго» ніяк не могла відкрити там рахунок й отримувати на нього платежі за електрику в російських рублях.

Крім того, на сайті «Міністерства вугілля і енергетики ДНР» прямо вказується, що приймати платежі за електроенергію в населення на території, підконтрольній бойовикам Захарченка, можуть тільки

дві компанії. Одна з них — уже згадуване товариство «Енергосервіс Віколд».

У самому ДТЕК у відповіді на наш запит підтвердили факт співпраці з «Віколдом». Правда, там цю компанію чомусь називають «українською».

«У 2015 році ДТЕК «Донецькобленерго» уклав договір з українською компанією ТОВ «Енергосервіс Віколд» (зазначене в Єдиному реєстрі українських підприємств), щоб отримувати послугу зі збору коштів за електроенергію на непідконтрольній території Донецької області. Однак «Віколд» не змогло виконати взяті на себе зобов'язання і не збрало ні однієї гривні для ДТЕК «Донецькобленерго». У зв'язку з цим в наприкінці 2015 року ДТЕК «Донецькобленерго» офіційно розірвав даний договір, припинивши співпрацю з «Віколдом», — ідеться у відповіді ДТЕК.

Таким чином, ми маємо на руках підтверджений факт співпраці олігарха з терористами, яким його компанія постачає електроенергію. І займатися цією справою повинна СБУ. Але чомусь українські правоохоронці не поспішають...

Можливо, причина їхньої неквапливості якраз у тих самих нічних візитах Ахметова до президентської адміністрації. А також у тому, що близька до Порошенка компанія із задоволенням купує ахметовські облигації.

А тимчасом ситуація на фронті загострюється. Кількість загиблих українських військових істотно зросла відповідно до підвищення інтенсивності обстрілів. Ось тільки олігархічному бізнесу війна не дуже заважає. І вороги України, що обсипали снарядами наших солдатів, як і раніше отримують електроенергію, згенеровану на вітчизняних ТЕС. ■

Побічні ефекти сировинного циклу

Любомир Шавалюк

На українську економіку чекає ще одна хвиля труднощів, спричинена глобальними тенденціями

Перше півріччя 2016-го дало чимало надій економістам, та й простим людям у всьому світі. Глобальні ціни на сировинні товари продемонстрували непогане зростання від ймовірно низьких січневих рівнів. Нафта піднялася на 95% від мінімуму, підстригнули ціни на метали, сільгосппродукцію тощо. Завдяки цьому зміцнилися валюти країн, що в міжнародному поділі праці спеціалізуються на виробництві та експорті сировинних товарів. Їхні громадяни зітхнули з полегшенням, відчули себе трішки багатшими й почали будувати плани на майбутнє.

Україна не виняток. Гривня ревальвувала від понад 27 до менш ніж 25 грн/\$, а при цьому НБУ за квітень—травень поповнив золотовалютні резерви майже на \$1 млрд. Багато хто думає, що дно пройдено. У райдушні перспективи повірили навіть у Нацбанку. Про це свідчить факт, що двічі за останні два місяці знижували облікову ставку, кілька разів усували чи пом'якшували різноманітні обмеження на валютному ринку.

Однак глибший аналіз показує, що таке зростання недовге, а оптимізм передчасний. Четверта промислова революція триває. Вона створює фундаментальну тенденцію, яка невидимою рукою впливає практично на всі глобальні ринки, а саме: збільшення ефективності й продуктивності в широкому спектрі галузей економіки, яке зменшує затрати природних ресурсів (наслідок — нижчий попит на сировинні матеріали й тиск на їх ціни) та потребу в робочій силі (наслідок — повільніше зростання зайнятості, тиск на ціни сільгосппродукції).

Враховуючи це, на похвалення глобальної кон'юнктури за останні кілька місяців це відскік на спадному тренді. Незабаром зниження відновиться, а з ним і проблеми в країнах, які розвиваються. Власне, вже зараз видно деякі ознаки, що дають підстави для таких очікувань. По-перше, сировинні ринки один за одним переходять у фазу спаду. Нафта досить стрімко падає кілька днів поспіль. Залізна руда досягла максимуму ще наприкінці квітня й уже відбила половину щогорічного зростання. Індекс цін металів Лондонської біржі (LME Index) досягнув максимуму в квітні, а відтоді перевереслює третину приросту. По-друге, проблеми в Китаї знову загострюються. У травні золотовалютні резерви зменшились уперше від лютого (торік через масованій відплив капіталу КНР недооцінювалася резервів більш ніж на \$0,5 трлн), юань по троху повзе донизу (від березневого максимуму він уже знецінився на 2,6%, а за весь минулий рік — на 6,1%).

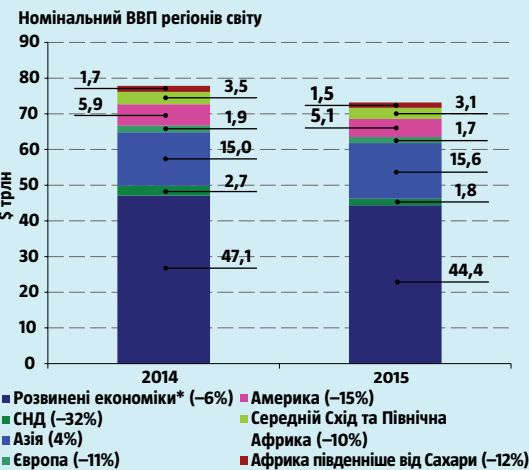
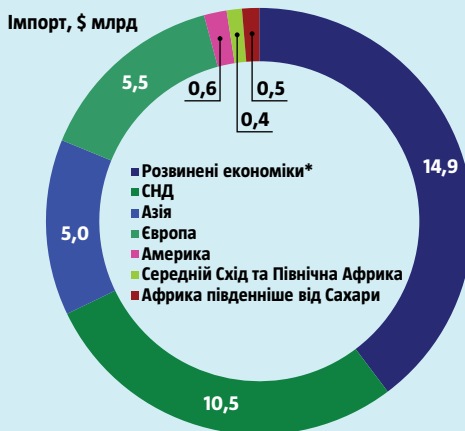
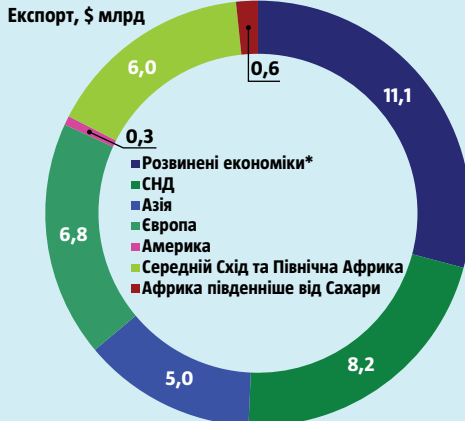
Проблем додають різке зростання цін на нерухомість та повільне відновлення ринку акцій, його готовність до нового обвалу. По-третє, валюти країн, які розвиваються, вже принаймні місяць не дорожчають. Деякі з них повільно, але впевнено відштовхуються від піка, а окремі (мексиканське песо, турецька ліра, південноафриканський рандл) уже впевнено падають. Усі ці фактори наштовхують на думку, що нові хвилі паніки та розпродажів на глобальних ринках сировини й валют не за горами. Дивує тільки те, що гривня дорожчає і Нацбанк сяє оптимізмом.

Ситуація нагадує кінець 1990-х. Мабуть, багато хто знає про азійську кризу, ще більше пам'ятає дефолт Росії в серпні 1998-го. Але мало кому запам'яталося, що спусковим гачком для лавини проблем послужило помітне й тривале падіння цін на сировину. Від жовтня 1996-го (максимум) до грудня 1998-го (мінімум) нафта подешевшала більш як удвічі з половиною. Індекс цін неенергетичних сировинних товарів, за даними МВФ, тоді падав від травня 1996-го до липня 1999-го й, дещо відновившись у 2000-му, досяг глобального мінімуму в жовтні 2001-го. Сумарне зниження становило 33% й протривало понад п'ять років. Індекс цін харчових продуктів, до якого входять зернові, олії, м'ясо, риба, цукор, банани та помаранчі, у 1996–1999 роках знизився на 38%. Стагнація на цьому ринку тривала до середини 2002-го. Це і зрозуміло: криза руйнує робочі місця, позбавляє людей купівельної спроможності, що визначає млявий попит на харчові продукти. Натомість відновлення зайнятості під час виходу з кризи відбувається насамкінець.

Наприкінці 1990-х тривале падіння цін на сировину так само супроводжувалося підвищенням облікової ставки у США, відпливом капіталу із країн, що розвиваються, до Америки як до безпечної гавані. Усе це спровокувало погіршення платіжних балансів у державах Азії, знецінення їхніх валют, проблеми у фінансовому секторі, а в окремих випадках і суверенних дефолтів. Зараз ситуація дуже подібна. Щоправда, є кілька відмінностей. По-перше, ціна на нафту впала вчетверо, відтак тривалість кризи повинна бути пропорційною, тож дуже ймовірно, ще принаймні рік ціни будуть низькими. По-друге, зараз світ куди помітніше глобалізований, тобто від експорту сировини залежить значно більше країн, тому криза повинна зачепити помітно більшу кількість їх по всій земній кулі. Це доводить як синхронне знецінення валют африканських країн, так і те, що практично на кожному материка є величезні економіки, які вже зараз перебувають у рецесії та служать регіональними

Туманні торговельні перспективи

Попри зростання глобального ВВП на понад 3% минулого року, номінальний валовий продукт, виміряний у доларах, зменшився в усіх групах країн. Наслідок — поява труднощів для українського експорту, спричинена зменшенням купівельної спроможності на відповідних ринках, та жорсткіша конкуренція з імпортом на внутрішньому ринку через падіння цін на імпортовані товари, виражених у доларах

*Групування зроблено так, як в МВФ. До розвинених економік належать Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Гонконг, Ісландія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, Сан-Маріно, Сінгапур, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Тайвань, Велика Британія, США. Решта регіональних груп не включають країни з розвиненими економіками

За даними МВФ, Держстату, власні розрахунки

центрами нестабільності (Бразилія, Росія, ПАР). Потрете, багато країн, мабуть, зробили висновки з тієї кризи, тому їхні фінанси (банківські та державні) на сьогодні збалансованіші, ніж були тоді в Азії, і краще готові до негараздів. Можливо, завдяки цьому серед найбільших у світі економік, що розвиваються, суверенних дефолтів і не буде, але менші країни, які відносно нещодавно сіли на потяг глобалізації, можуть зазнати максимальних утрат.

Чим це загрожує Україні? Наймиттевіші наслідки макроекономічні. Після зростання на 0,1% у I кварталі (не останньою чергою завдяки цінам на сировину) ВВП знову може повернутися до падіння. Це супроводжуватиметься незначною девальвацією гривні. Від помітного руху національної валюти вниз нас урятує тільки те, що за останні два роки ми вже пережили своє падіння й нині перебуваємо відносно нижче, ніж основні країни — торговельні партнери. Другий наслідок радше тактичний. Через подорожчання долара й здешевлення багатьох валют у світі торік глобальний номінальний ВВП, виражений у доларах США, знизився (див. «Туманні торговельні перспективи»). Наслідок — майданчики збуту для українських товарів звужилися і це позначиться на обсягах експорту, а імпорт подешевшав, що дає йому змогу легше конкурувати на нашому ринку. Усе це негативно впливатиме на платіжний баланс і чинитиме девальваційний тиск на гривню в трішки довгій перспективі.

Іще два наслідки стратегічні. Перший: 20 років тому глобальні ціни на сільгосппродукцію закономірно почали відновлюватися в останню чергу, цього разу може статися так само. Для України це означає, що не варто очікувати буму в АПК. Галузь матиме позитивну рентабельність завдяки родючості наших ґрунтів. Це допоможе їй розвиватися, та аж ніяк не витягнуть самотужки всю економіку України на високі темпи зростання, про які ми мріємо. Будьмо готові до того, що кожен додатковий мільйон тонн зібраного збіжжя радикально загострюватиме глобальну конкуренцію і, можливо, ще довго тиснутиме на ціни агропродукції. Країна повинна шукати інвестиційні можливості не тільки в АПК, інакше прориву не буде.

Другий: оскільки ціни на сировину низькі й залишатимуться такими ще певний час, інвестори працюють в іншій парадигмі. Вони намагаються спрямувати капіталовкладення чимдалі від сировинних галузей, а якщо і звертають на них увагу, то довго перебирають проекти й вирішують, вкладати чи ні. Це кардинально змінює нашу диспозицію. Якщо 10 років тому, перед кризою 2008–2009-го, Україна пропонувала інвесторам здебільшого землю, на якій можна щось вирощувати чи викопувати, то нині це нікого не цікавить. Ми повинні пропонувати ефективну державу (низькі податки, належні держпослуги, сприятливий інвестиційний клімат) та людський капітал (якісні систему освіти та її випускників). Ці фактори виробництва стануть визначальними в глобальному економічному розвитку найближчого десятиліття. Але, на жаль, в Україні поки що не видно людей, які на рівні держави культивували б їх і розуміли, що це стратегічно необхідно. Практично всі уряди зайняті поточними проблемами, живуть від кризи до кризи й не мислять десятиліттями. А шкода. ■

ПОЛІЦІЯ

Нова поліція

Робота з помилками

Дмитро Крапивенко

У медицині точно встановлений діагноз вважають половиною справи. І мають рацію: з'ясував, що за недуга, тож можеш із чистим сумлінням призначити лікування. Українській правоохоронній системі з діагнозом не поталянило. Наші політики, мов недолюблі лікарі, вирішили не лякати пацієнта хірургією, а прописали натомість п'явок та оздоровчу фізкультуру — точно не нашкодить, але навряд чи й допоможе. Усі чудово знали, чим насправді була міліція станом на лютий 2014-го: стійким організованим злочинним угрупованням. Саме так, без іронії та гіпербол. Методи, справжні цілі й засади функціонування, характер основних доходів значної частини співробітників МВС були винятково кримінальними. Так, не кожен, хто носив відповідні погони й шеврони, скоїв тяжкі злочини, так само як не кожен член ОЗУ обов'язково убивця чи грабіжник. У бандитів теж є свої водії, бухгалтери, охоронці. Будь-хто з «авторитетів» має за честь збудувати храм і взяти участь у добродійності. Про шляхетних розбійників відомо з часів Робіна Гуда. Так, і в органах траплялися чесні оперативники, дільничні, спецпризначенці. Але ключове слово — «траплялися»: це були кволі антитіла в цілком зараженому організмі.

Члени атестаційних комісій часто дивувалися низькому рівневі правової грамотності серед старих міліціонерів. А, власне, дарма. Спробуйте хильнути чарку з пересіченим співробітником недореформованого райвідділка, розпитайте його про методи дізнання — і ви надовго втратите спокійний сон та віру в справедливість. Справа студента Індила — це не те, що верхівка айсберга, а просто «піксель» на цій верхівці. Про Кримінальний кодекс наші держиморди, втім, не забували. Коментований, у гарній палітурці, він теж правив за знаряддя дізнання: лупити товстою книжкою по потилиці, щоб не залишалось слідів, кваліфіковані кати вміли виправно.

Злочинній діяльності МВС України — від «кришування» нелегального бізнесу (тут, що правда, доводилося конкурувати з прокуратурою та СБУ) до масового розстрілу людей на Майдані — годилося б стати предметом одного великого судового процесу, що мав би на меті бути таким собі «антиментівським Нюрнбергом». Так, звісно, міліція — частина суспільства, вона працювала з політичного примусу, винен режим. Але якщо ми вже не спромоглися засудити останній, то бодай його каральний орган мав бути засуджений у найрішучіший спосіб. Кожен міліціонер мусив би виявитись у стані підозрюваного й уже з цієї позиції

доводити спочатку, що його участь в організованій злочинності була мінімальна. І лише після того проходити атестацію для дальшої служби в поліції.

Погляд на МВС як апарат неефективний, корумпований, але придатний до доволі м'якої терапії став головною помилкою реформаторів. Треба було відмовитися від розуміння цієї структури як державної інституції, ба більше, як правоохоронного органу. Озброюватися належало не законами про міліцію чи національну поліцію, а підручниками з криміналістики та кодексом — тільки так можна знищити організоване злочинне угруповання. І саме бандитською, а не жодною іншою логікою пояснюється прагнення представників старої системи будь-що дискредитувати, підірвати реформи, помститися тим, хто їх впроваджує. Слабкий опонент, озброєний лише демократичними ідеалами та знанням законів, — дуже зручна жертва для кримінальників. Вони не лише мститимуться, а й знущатимуться. Приклад — недавній скандал у Житомирі, де, за даними активістів, до складу атестаційної комісії потрапив «авторитет» на прізвисько Москва. Хто, як не бандити, здатен на такі витівки?

Треба облишити цю мантру про «старих професіоналів», якими може знехтувати МВС, через що ми побачимо величезний сплеск злочинності у країні, хаос і нечуване вуличне насильство. Не забуваймо: кілька тижнів після Майдану українці прожили фактично без міліції, функції охорони громадського порядку взяли на себе місцеві загони Самооборони — результат був не найгіршим, вуличний кримінал, здається, налякався не менше за кримінал у погонах. Справжні профі, що мають хист до детективної справи, не злякаються ані комісій, ані поліграфів і тим більше не розганятимуть у соцмережах «зраду» про те, як їх зневажає атестаційна комісія, як підступна «грузинська мафія» витісняє досвідчені кадри з відомства. Вони зуміють відстояти свій фах, як зуміли втримати свою гідність в умовах цілком кримінальної структури.

Більше надій на тих, хто прийшов до МВС «із вулиці»: на них, не переобтяжених повноваженнями й досвідом, тисне неабиякий опір матеріалу старої системи. І не лише у вигляді коментарів у соцмережах: міліцейська контрреформація досі носить великі зірки на погонах, тому справжню війну з криміналом треба вести не лише на вулиці, а й у кабінетах, судах, НАБУ. Легко не буде, часи селфі минули. Утім, місію можна виконати за умов належних повноважень та правильної мотивації «молодих і неупереджених» поліцейських. ■

У пошуках ідеального копа

Богдан Буткевич

Найбільшою проблемою реформи МВС України є відсутність чіткого бачення, що ми хочемо отримати в результаті

Незабаром уже два роки, як в Україні «будується» нова поліція. За планом цей процес мав паралельно вичистити шляхом переатестації та люстрації старих продажних ментів та запровадити нові чесні правоохоронні структури. Але тут ключове словосполучення — «за планом». Насправді ж усе вийшло за одвічним українським принципом «маємо те, що маємо»: і очиститися не вийшло, і нічого конкретного поки що не збудували. Навіть роблячи поправку на те, що реформа триватиме ще кілька років, уже зараз можна констатувати її найбільшу ваду: ми, як завжди, не знаємо до кінця, що саме створюємо, тому й маємо досить сумнівні результати.

Про фактично повний провал переатестації не говорить хіба що тільки лінивий. На жаль, можна констатувати, що програма очищення правоохоронних структур через систему громадських контрольних комісій так і не вдалася. Головна причина, про що говорять в один голос як самі учасники цих комісій, які почали публічно виходити з них на знак протесту, так і незалежні експерти, — це саботаж із боку нижнього керівництва МВС. Ідеться насамперед про профільного міністра Арсена Авакова та його приближених. Найбільша помилка очільника — якщо це, звичайно, не було його цілеспрямованою політикою — полягає в тому, що він так і не очистив верхівки міліцейської системи. Натомість, за свідченнями самих правоохоронців, міністр просто домовився з нею, мовляв, тепер ви працюєте на мене. Наочним прикладом такого припущення є майже двохлітнє небажання пана Авакова звільняти одіозного керівника карного розшуку Василя Паскала. Чи повний саботаж розслідування діяльності «Беркута», більшість працівників якого й надалі безтурботно працюють в органах на тих самих посадах, лише у формі іншого кольору та із трохи зміненими шевронами. А подекуди навіть і не зміненими.

Результати ми бачимо чи не щодня. Атестаційні комісії просто не мають фізичного доступу до закритих баз даних самої міліції/поліції, тому дуже часто виносять рішення, які не підкріплені речовими доказами провини атестованого. Це потім дає можливість тим, хто не пройшов горнило громадської перевірки, аргументовано оскаржувати своє звільнення в суді. Тим більше що законодавець чомусь це дозволив, як і в ситуації з люстрацією. І то не кажучи вже про численні способи ухиляння від усіляких перевірок методом переведення людини з посади на посаду, з області

в область, з управління в управління. Чи формування «ручних» атестаційних комісій, які штампують вигідні керівництву рішення, адже далеко не скрізь вистачає самовідданих активістів, які хочуть присвятити рік-два свого життя пекельній та абсолютно невдячній роботі.

Безумовно, усе це існує винятково тому, що немає верховної політичної волі на реальну люстрацію кадрового складу правоохоронних структур. За свідченнями самих працівників поліції, у міністерстві так нічого докорінно й не змінилося порівняно з періодом Януковича: так само відбувається торгівля посадами, так само є приближені до міністра «елітні» керівники, так само за гроші можна вирішити будь-які питання. Особливо якщо ти береш під контроль управління внутрішньої безпеки й використовуєш його у своїх цілях.

Випадки повернення чи призначення на посади одіозних персонажів — це тільки верхівка айсберга, яка свідчить про незаперечний факт: ніякого реального очищення органів немає. Натомість через таку штучну атестацію «на телекамеру» з органів або пішли самі, або були люстровані останні адекватні працівники. Особливо це стосується слідчо-оперативного апарату. А підтвердження того бачимо щодня у зведеннях про повальні квартирні пограбування, викрадення авто,

НАЙБІЛЬША ПОМИЛКА АВАКОВА — ЯКЩО ЦЕ, ЗВИЧАЙНО, НЕ БУЛО ЙОГО ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЮ ПОЛІТИКОЮ — ПОЛЯГАЄ В ТОМУ, ЩО ВІН ТАК І НЕ ОЧИСТИВ ВЕРХІВКИ МІЛІЦЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ

гоп-стопа на вулицях тощо. За найбільш зваженими оцінками, рівень злочинності наразі зріс у 2–3 рази. І пов'язано це далеко не так із війною, як із тим, що правоохоронна система фактично паралізована. Простіше кажучи, ловити злочинців майже нікому. Що й не дивно, коли замість зміни людей займаються зміною назв підрозділів.

Тут ми підходимо до наступної величезної проблеми. Адже головною вітриною реформи МВС є створення нової патрульної поліції. Поза сумнівом, це велике досягнення й найголовніший реальний результат. Однак за фасадом красивого піару залишається проста істина: патрульні поліцейські — тільки маленька частина правоохоронної системи. Так, це саме з ними щодня зустрічаються громадяни, тому, мабуть, і був обраний саме такий сектор орга-

нів для найпершого етапу реформи. Але навіть затримати злочинця — це лише півсправи. Адже далі мають діяти слідчі частини поліції, вже не кажучи про те, що для успішного затримання злочинця нерідко потрібна копійка оперативна робота. І тут констатуємо чи не повний колапс слідчої системи, адже, як уже згадували вище, через люстрацію та піар-зниження всіх доплат і премій з органів пішла більшість адекватних співробітників, які там ще дивом залишалися. Натомість zostалися переважно корупціонери та служаки, котрим немає чого втрачати та робити в цивільному житті. Якщо ж додати до цього, що в результаті недосконаліх процедур патрульний поліцейський зараз отримує чи не вдвічі більшу зарплатню, ніж слідчий (!), то ситуація починає виглядати зовсім кепською.

Але якщо патрульних справді можна набрати з вулиці (що й було зроблено), то працівників оперативно-слідчого апарату потрібно готувати в профільних вишах і не один рік. Тобто маємо ситуацію, коли нормальних співробітників, що пішли, немає ким замінити. А перевертні в погонах, які всіма правдами й неправдами залишилися в органах, працювати проти злочинності просто не мають мотивації, адже відповідне замовлення згори відсутнє, а по-іншому вони й не уявляють своєї діяльності. Що ж стосується «грузинського десанту», то він загалом непогано виконав роботу, до якої його було допущено, — створення тієї-таки патрульної поліції. Однак усьому, що стосується реформування та люстрації слідчих органів, стоїть величезна перепона з боку вищого керівництва. Багато в чому саме цим пояснюється відставка Еки Згуладзе.

Ось тут ми нарешті підходимо до найбільш стратегічної проблеми: а що, власне, у результаті ми хочемо отримати, себто якою ця поліція має бути? Треба чітко розуміти, що навіть зміна керівництва МВС її не вирішить. Так, у нас існує «Стратегія розвитку органів внутрішніх справ», де написано цілком правильні речі, як, наприклад, оптимізація структури, деполітизація, децентралізація, демілітаризація, підзвітність громадському контролю тощо. Однак, здається, так ніхто й не переймається засадничим питанням: а яку модель поліції ми взагалі будемо?

Адже в демократичному світі їх є, по суті, дві — американська та європейська.

Американська означає, що поліція — це безумовно каральний орган, який має досить широкі повноваження як у сфері застосування сили, так і щодо повноважень. Водночас для рівноваги ця поліція дуже децентралізована й розбита між різними відомствами та рівнями влади. Тобто місцевий шериф підзвітний тільки своїм виборцям, поліція штату відповідає перед губернатором, федеральна поліція — перед своїм керівництвом в уряді, а міська — перед мером. І кожна з них, м'яко кажучи, недолюблює своїх колег з інших відомств, відчуючи в них конкурентів за голоси виборців та бюджетні асигнування. А ще ж є відомчі структури в різних службах типу Управління боротьби з наркотиками, Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї і вибухових речовин, Секретної служби тощо.

Натомість європейська поліція має значно менше повноважень, зате більше централізована. Її плюси: чітка вертикаль, відсутність дублювання функцій підрозділів та пряма адміністративна структура, тобто швидкість прийняття рішень. Наша ж «Стратегія...» — якесь химерне поєднання між цими двома принципами. Тобто, з одного боку, ми артикулюємо американські підходи: децентралізацію управління, підвищення ролі місцевих структур МВС, створення муніципальної поліції, фінансування її на місцевому рівні. А з іншого — ратуємо за те, щоби зменшити повноваження поліції, змусити її бути більш «плюшевою». При цьому іншою рукою створюємо дику плутанину з підслідністю, адже, коли буде (якщо буде) створене багатостраждальне Державне бюро розслідувань, можна відразу говорити про конфлікт між її структурами та слідчими структурами поліції. І то не в хорошому сенсі конкуренції по-американськи, а в типово радянському, номенклатурно-відомчому: перетягуванні коври на себе чи перекиданні незручних питань на опонента.

Отже, маємо величезні проблеми як у кадрово-адміністративних підходах, так і в стратегії розвитку. Якщо ці питання не будуть вирішені найближчим часом, мусимо констатувати повний провал реформи МВС. Тобто однієї із засадничих вимог Революції гідності. ■

Валерій Кур:

«Реформа МВС була віддана в руки непрофесіоналів та фінансово-промислових груп»

ФОТО: УКРІНФОРМ

Про враження від нинішньої ситуації з поліцією **Тиждень** поговорив з Валерієм Куром — легендою українського карного розшуку, людиною, що створила кримінальну розвідку та УБОЗ.

Реформа МВС забуксувала. Насамперед тому, що вона, яка найбільш затребувана суспільством, була віддана в руки непрофесіоналів та фінансово-промислових груп, котрі не повинні мати до неї жодного стосунку. Найгірше, що зараз нею дуже часто займаються ті, хто був об'єктом розробок з боку тих самих правоохоронних структур. І повірте, ідеться зовсім не про політичні переслідування, а про банальний кримінал та тіньову економіку.

Зараз повністю зруйновано систему оперативної роботи МВС. І це найгірше, що могло статися, адже реально борються, «копірсаються» в кримінальному бруді саме оперативники. Це сталося через те, що фахівці, які мали хоч трохи совісті та бажання працювати, пішли, а залишилися переважно найгірші. З одного боку, дуже правильним є прагнення змінити всю систему, яка була спрямована тільки на те, щоб для галочки закрити справи, на вибивання тортур показань із підозрюваних та на те, щоб перевертні в погонах і далі відчувалися господарями. А з другого — за-

Записав
Богдан
Буткевич

мість реальної роботи все почали з політиканства та гри на телекамери. Виступи на телевізійних шоу не можуть замінити справжніх дій.

Треба розуміти, що кожен, хто хоче працювати в новій поліції, має бути перевіреним оперативним шляхом, а не тільки через атестацію. Оперативна робота, як і гроші, любить тишу. Що більше красивих звільнень чи затримань на камеру, отже, то гіршою є ситуація. Десятиліттями перевірки співробітників проводилися приховано: був напрацьований так званий механізм кадрового забезпечення, який діяв за всіх режимів та влад. Завжди були спеціальні співробітники з досвідом оперативної роботи та знанням кадрових питань. Під час прийому кандидата на роботу в органи МВС вони проводили повну перевірку його за всіма базами правоохоронних структур, а також за оперативним обліком, приховану перевірку за місцем проживання з використанням усього комплексу заходів. За необхідності це і підслухування, і приховане проникнення в житло, і перевірка через негласних агентів, і перегляд контактів тощо. Навіщо те зараз? Зрозуміло: щоб перевірити чесність людини на першому ж етапі прийому. Чи запевняє кандидат в поліцію, що він ніколи не проходив за кримінальними справами чи ніколи не був судимий, або, мовляв, ніколи не був у цьому казино тощо. А потім негласна перевірка показує, що тієї ж ночі він іде в це казино й зустрічається з якимись бандитами. Ну і як такого брати на роботу в органи?

Що ми маємо зараз? Приходить людина влаштовуватися на роботу, їй дають анкету для заповнення з найпростішими питаннями: тут може обманути навіть дитина. «Чи були ви на Майдані?», «Як ви ставитеся до цих подій?» — це все добре, але абсолютно недостатньо. Я пригадую, як готував буквально зі школи тих, хто мав працювати в кримінальній розвідці. Тоді їх роками перевіряли, а зараз уся перевірка відбувається за кілька годин, то й не варто дивуватися кількості непотребу в органах. Обрали красиву публічну форму, яка дуже нагадує часи маккартизму в США, коли там публічно боролися з радянською агентурою серед місцевих лівих. Так, у нас в поліції, як свого часу й у Штатах, дуже багато перевертнів. Однак тільки публічністю та простою співбесідою на атестаційній комісії їх не змусиш розкритися. Багато моїх знайомих та екс-колег, які зараз працюють в цих комісіях, постійно жаліються, мовляв, знову прогавили: сидів перед нами такий чемний та гарно вдягнений, а потім,

коли реально перевірили, виявилось, що він корупціонер та ще й наркоман.

На жаль, після Майдану владу в МВС захопили ті, кого туди не можна було підпускати на гарматний постріл. І я впевнено стверджую, що там досі перебуває безліч осіб, які були об'єктом розробок тієї ж таки міліції. Як можна поставити керувати людиною, яка спочатку разом із Кернесом натворила купу бід, а потім просто в зручний момент перебігла до іншого політичного табору? Не дивно, що його команда розпочала з підчищення картотек та знищення УБОЗу — познищували гори інформації зі «Скорпіону» (спеціальна база даних МВС — Ред.). Кажуть, там купа виродків, — так приברי одним наказом усе керівництво, навіщо орган чіпати? Це як з ДАІ: гаразд, ви її скасували, але натомість усе одно створили патрульну поліцію з тими самими функціями. Тобто пішли шляхом зміни назв, а не людей. Нинішній міністр фактично залишив майже всю керівну ланку МВС, хоча саме її й потрібно було прибирати насамперед — риба ж завжди гние з голови! Так само працює й система, коли на себе за грошову винагороду «беруть» чужі злочини. А ті, хто конкретно працював з криміналітетом і тримав «общак», досі на посадах. Люди на кшталт братів Константиновських, яким журналісти закидають причетність до організованого злочинного угруповання під прізвиськом «брати Карамазови», й які сидять у парламенті у своїй політичній партії «Народний фронт». Завдання цієї команди — просто заробити гроші й потім скакнути ще далі у власній політичній кар'єрі. Усе, на жаль, через цю команду повертається на круги своя: клановість, заполітизованість органів, знову торгують генеральськими званнями, вже з'явилися свої «наближені» й особиста «еліта»...

Щодо грузинської команди скажу: користі від них точно більше, ніж шкоди. Так, вони зайшли в МВС як у темну кімнату, нічого не знаючи й не розуміючи. Тому все оте старе керів-

ництво дуже швидко змогло оточити їх своїми агентами впливу, і то такими покидьками, що значючі люди типу мене за голови хапаються: їм втухали у радники людей, які колись були в бандях. Грузинська команда, упевнений, має найщиріші наміри, однак їх оточили тим, ким «треба». До того ж що більше вони тут працюватимуть, то більше обростатимуть «договорняками», «бізнесами», «рішаловом», тобто з часом стануть схожими на нашу політичну еліту. Однак вони все одно ненависні як для старої системи, так і для команди нинішнього міністра Авакова. Я погоджуюся з їхньою тактикою: повністю знищити старе й створити «з вулиці» нове. Як вони це зробили з патрульною службою, хоча тут є проблема того, що працювати нікому. І злочинність нас просто накрила. Та й далі, в оперативній і слідчій роботі, потрібні кадри, яких теж немає. Ніхто не займається їхньою підготовкою, передачею досвіду тощо.

Знаю, що за ці слова на мене образяться і друзі-ветерани МВС, і ще дехто, але все-таки грузинам я довіряю у двісті разів більше, ніж будь-якому нашому посадовцю. Узагалі вважаю, що нам у правоохоронну систему треба якомога більше експатів з інакшою ментальністю.

Вихід у тому, щоб активно зайнятися підготовкою молодих кадрів, тобто в системі академічної освіти правоохоронців. Треба виховувати нове покоління, бо стару систему так просто не знищити, якщо не мати на місце кожного звільненого покидька свого, нормального кандидата. Так само потрібно створити нормальну центральну атестаційну комісію, де керівником поставити морально високу й авторитетну людину, а заступником — чесного правоохоронця: такі є і серед нинішніх, і серед колишніх співробітників. Які знають усе і про всіх, котрих не обманеш. І потрібно, звичайно, замінити міністра: на цій посаді має бути чесна людина, а не представник тіньового бізнесу, що звик працювати тільки з таких позицій. ■

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

Набридло дякувати хабарем?

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

Перемогти дракона

Станіслав Козлюк

Якісна зміна правоохоронної системи — чи не одна з найочікуваніших в українському суспільстві. Упродовж двох років її намагаються реформувати, проте темпи залишають бажати кращого

Після революції Україні дісталися правоохоронні органи в доволі плачевному стані: корумповані й неповороткі. Результативність їхньої роботи визначалася цифрами в статистиці звітів, а в суспільства слово «міліціонер» більше асоціювалося з хабрами, кришунням не зовсім легального бізнесу, здирництвом і побоями в райвідділках. Окрема мова про спеціальні підрозділи, зокрема той самий «Беркут», до якого після люневих подій 2014-го виникло вкрай негативне ставлення. Нова влада заходила робити реформи. Перше, про що після розстрілів на Майдані заявив міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, на той час іще виконувач обов'язків, — так це про розформування «Беркута».

«Я розформував «Беркут». Буде створена комісія, яка досліджуватиме діяльність цього підрозділу. Винуватці будуть покарані, а ті, хто не брав участі в розстрілах, отримають місця в новому міністерстві після атестації. Також я заснував новий підрозділ. Його функції й філософія зовсім інші», — повідомив він під час брифінгу 26 лютого.

Восени того ж року зайшла мова про ліквідацію частини підрозділів МВС, серед них УБОЗу й ДАІ. Крім того, анонсували створення патрульної поліції, яка мала замінити патрульно-постову службу (ППС) та сприяти зменшенню кількості міліціонерів. Озвучувалася цифра 120 тис. осіб. Для впровадження реформ у життя в Україні запросили іноземців, зокрема Еку Згуладзе — колишнього заступника і в. о. міністра внутрішніх справ Грузії. Для фінансування залучили іноземні кошти, зокрема й зі США. Уже в липні 2015-го на вулицях Києва з'явилися патрульні. Аваков анонсував створення спецпідрозділу КОРД, восени ліквідували органи внутрішніх справ і створили замість них поліцію. Новий орган очолила Хатія Деканоїдзе — екс-керівник поліцейської академії Грузії. Уже взимку почалася атестація колишніх міліціонерів на нові посади. Одна з найбільших реформ набрала обертів і вибралася з Києва в регіони.

Система почала опиратися. На всіх рівнях. Роботу патрульних частково саботували працівники міліцейських райвідділків столиці. Найбільше відзначився Оболонський район, де в липні 2015-го впродовж трьох днів відпускали затриманих патрульними правопорушників. Серед них був і майор цього райвідділка, якого привезли в нетверезому стані. Згодом Аваков заявив про звільнення двох офіцерів з Оболони. Начальнику ж відділка оголосили неповну службу відповідність. За словами міністра, причиною для того став саботаж. Проте це виявилось не найбільшою проблемою.

У лютому 2016-го відбулося гучне затримання молодиків на BMW. Погоня тривала майже годину, патрульні застосували зброю, поранили 17-річного пасажера, унаслідок чого хлопець помер. Правоохоронця Сергія Олійника, який здійснив постріл, судили. В процесі з'ясувалося, що він раніше був слідчим того ж таки Оболонського райвідділка міліції й фабрикував провадження проти активістів Автомайдану. Проте цей факт повідомили не представники патрульної поліції, а народний депутат Ігор Луценко, який хотів узяти підсудного на поруки й заходився вивчати його біографію. Виявилось, що сито відбору, яке проходили кандидати на службу, має дірки, котрі дозволяють недобросовісним міліціонерам лишатися на службі.

Ще цікавішою виявилася історія з поліцією загалом. У листопаді 2015-го стало відомо, що в заступники голови Національної поліції «пробився» недолюстрований міліціонер Василь Паскал, якого громадськість неодноразово вимагала відсторонити від виконання обов'язків. Зокрема, на початку 2015-го Громадський люстраційний комітет подав позов до Окружного адміністративного суду Києва з вимогою визнати протиправною бездіяльність Кабміну щодо люстрації одіозного міліціонера, який на той момент був заступником Авакова. Утім, Феміда чемно умила руки,

відмовивши активістам у задоволенні позовних вимог. Нагадаємо: Паскал відомий тим, що очолював департамент карного розшуку МВС, який звинувачують у переслідуванні євромайданівців. Зокрема, саме на нього покладають відповідальність за викрадення Ігоря Луценка та Юрія Вербицького. Тобто він підпадав під люстрацію із забороною обіймати посади в органах влади. Проте в цьому випадку тиск громадськості виявився дієвим, тож 29 листопада Паскал подав рапорт на звільнення, а з 3 грудня офіційно перестав працювати в МВС та поліції.

Але не Паскалом єдиним... Скажімо, досі нез'ясованою залишається доля силовиків, які входили до складу «Беркута». За неофіційними даними, частина з них потрапила до спецпідрозділу КОРД. Проте в Департаменті кадрового забезпечення Національної поліції відповіли, що інформація щодо таких працівників відсутня. Водночас, як стало відомо **Тижню**, колишніх спецпризначенців узяли на службу до Нацполіції. Працюють вони в полку особливого призначення № 1 Головного управління Національної поліції Києва. Так, за інформацією джерел **Тижня**, уже в травні цього року туди на службу потрапили силовики, які брали участь у побитті активістів Автомайдану в Кріпосному провулку 23 січня 2014-го. Ідеться, зокрема, про Антона Зазимка та Дмитра Страшка. Понад те, їх залучали до забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових акцій у столиці. Згодом силовиків начебто відсторонили від займаних посад. Однак варто зауважити, що той-таки Зазимко проходить підозрюваним у провадженні щодо інциденту в Кріпосному. Яким чином відбувалося «дослідження діяльності» цих колишніх міліціонерів і чому вони потрапили на службу до Національної поліції, **Тижню** поки що невідомо.

На підставі документів, які опинилися в розпорядженні редакції, можна стверджувати, що такі випадки непоодинокі.

Крім того, бомбу уповільненої дії під оновлення правоохоронних органів заклали, хоч це й дивно, атестацією силовиків. Точніше, нормативною базою — Законом «Про Національну поліцію» та Інструкцією про порядок проведення атестування (див. **Тиждень** № 21/2016). Відповідно до норм атестації міліціонерів до новоствореної Нацполіції мала відбуватися в тримісячний строк. Проте очільник у поліції з'явився фактично під кінець терміну, відведеного на цю перевірку. Таким чином, усіх працівників органів внутрішніх справ автоматично зарахували до поліцейських. І вже після цього вони стали проходити атестацію, яка почалася в грудні минулого року. Уже навесні, тобто через чотири місяці, став відомий масштаб виниклих проблем. Колишні міліціонери, ображені звільненнями, почали масово оскаржувати рішення атестаційних комісій через суди. Представники Нацполіції подеколи навіть не встигають відвідувати всі засідання, оскільки — лише за найскромнішими підрахунками — у судах уже понад тисяча позовів із цього приводу. Цікаво, але судді в більшості випадків стали на бік ко-

лишніх правоохоронців. Одна з основних причин цього — донедавна відсутність бодай стенографії співбесід. Таким чином, представники комісій у судах не мали доказів і підтверджень щодо профнепридатності окремих працівників поліції. За словами радника міністра внутрішніх справ Івана Варченка, цю проблему вже вирішують. Комісії зараз мають обмежитися лише стенографією, проте в подальшому можна очікувати на фото- й відеофіксації.

Через масове відновлення міліціонерів про свій вихід із процесу атестації заявила низка громадських активістів. Серед них й Автомайдан. Під час прес-конференції на початку червня вони заявили, що неодноразово повідомляли керівництву Нацполіції про наявні недоліки процесу атестації, однак із їхнього боку не було жодних дій для усунення проблем.

НЕЗ'ЯСОВАНА ДОЛЯ СИЛОВИКІВ, ЯКІ ВХОДИЛИ ДО СКЛАДУ «БЕРКУТА». ЗА НЕОФІЦІЙНИМИ ДАНИМИ, ЧАСТИНА З НИХ ПОТРАПИЛА ДО СПЕЦПІДРОЗДІЛУ КОРД. ПРОТЕ В НАЦПОЛІЦІЇ ПОВІДОМИЛИ, ЩО НЕ МОЖУТЬ ПІДТВЕРДИТИ ЦЮ ІНФОРМАЦІЮ

Друга лазівка, яку використовують звільнені екс-міліціонери, — автоматичне зарахування їх до лав Нацполіції восени минулого року. Як значають юристи, котрі займаються судами щодо екс-міліціонерів, початок атестації дуже вплинув на повернення, зокрема й одіозних фігур, до лав правоохоронних органів. Схема така: міліціонери стають в. о. поліцейських, їх звільняють за результатами атестації, а вони згодом поновлюються на посадах через суд. Але якщо не відбулося цього автоматичного зарахування правоохоронців до лав Нацполіції, а набір проходив лише через атестаційні комісії, то, оскарживши своє звільнення, колишні правоохоронці могли би повернутися на посаду лише в неіснуючу структуру — органи внутрішніх справ. Що убезпечило б реформу від старих кадрів, а максимальна загроза для держави в цьому разі була б лише у відшкодуванні матеріальних збитків. Проте з невідомих причин того не зробили. Таким чином одіози МВС, скажімо, той самий Григорій Мамка (якого підозрюють в причетності до рекету), змогли оскаржити своє звільнення.

Керівництво Нацполіції, схоже на те, наразі не знає, що робити з такими «персонажами». Деканойдзе намагалася перевести того ж таки Мамку на службу в Донецьку область, та марно. Згодом вона заявила журналістам, що не поновлюватиме його на посаді в Головному слідчому управлінні.

У такій ситуації рушієм для перетворень, як і раніше, може стати суспільство. Контроль над процесом і тиск громадських активістів на керівництво МВС, а подеколи й держави, врешті може дати доволі позитивний результат. Найголовніше — не втрачати пильності. Адже система здатна використати бодай найменший шанс для самовідновлення. ■

Долання міліцейської культури

Віталій Рибак

Як реформували правоохоронні органи в Польщі

Реформа поліції була однією з перших у низці перетворень, які нова польська влада почала в 1990-му. І це не дивно, адже повалення комуністичного режиму в країні супроводжувалося численними страйками та протестами, під час яких сутички між силовиками й активістами були звичним явищем. Останні на своїх кістках відчули, що поліцейські служать владі, а не народові. Президент Лех Валенса, прем'єр-міністр Тадеуш Мазовецький були дисидентами у 1980-х. Міліція бачилася їм одним із символів того режиму, проти якого вони роками боролися.

У Польській Народній Республіці вона була така сама, як і в решті країн червоного блоку (централізованою, політизованою та корумпованою) і викликала вкрай мало довіри в населення. Змінити ситуацію мав Устав про поліцію, ухвалений 6 квітня 1990-го.

Автори цього документа вивчили відповідний досвід Німеччини, Нідерландів та Сполучених Штатів. У результаті було створено правоохоронні органи нового типу. Самим перейменуванням не обійшлося: документ передбачав багато докорінних перетворень. Нова структура була проголошена незалежною від політики й підзвітною громадянському контролю: її кадри не мали права бути членами партій під час служби.

Завдання цього органу було чітко прописані й відомі громадянам, що в теорії унеможливило зловживання повноваженнями. Систему новостворене управління мало доволі розгалужену, поліція ділилася на різні гілки: кримінальну, транспортну та локальну. Окрім того, існували спеціальні підрозділи, такі як водна, залізнична та повітряна поліція, а також антитерористичні загопи.

Одним із найпроблемніших фронтів реформи був кадровий. Усю верхівку змінили, як у центрі, так і в кожному з воєводств. Усунули й тих міліціонерів, що були пов'язані з комуністичною індоктринацією суспільства. На їхнє місце прийшли молоді люди, які, втім, уже мали професійний досвід. Проте годі було й думати, щоб набрати всю поліцію заново, тому поліцейськими стали переважно колишні міліціонери, але вони мусили пройти процедуру переатестації.

Майже половина працівників на адміністративних посадах та офіцерів, а також третина рядових поліціантів покинули службу до 1995-го, бо не змогли переатестуватись і призвичаїтись до

нової системи. Унаслідок цього за п'ять років до польської поліції прийшло близько 50 тис. рекрутів, тобто оновлення особового складу відбувалося поступово й природно. Процес тривав аж до середини нульових років нашого століття.

Але корупцію та кумівство під час набору рекрутів подолати таки не вдалося. Реакцією на невдачу стала реформа 1995-го, яка передбачала децентралізацію. Локальна поліція припинила своє існування й була інтегрована в національну правоохоронну систему. Зауважимо, що лише тоді створили підрозділи, відповідальні за боротьбу з організованою злочинністю, обігом наркотиків, економічними та корупційними зловживаннями.

Окрім того, ввели конкурентну систему набору до лав поліції. Тепер кожен кандидат мусив пройти тести на інтелектуальну, фізичну та психологічну готовність до служби. Лише ті, хто набрав найбільше балів за результатами тестів, ставали правоохоронцями.

ПОЛЬСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ДОСІ СКАРЖИТЬСЯ НА ПРОБЛЕМИ, ТАКІ ЗНАЙОМІ УКРАЇНЦЯМ: ОРІЄНТАЦІЯ НА СТАТИСТИКУ ЗАМІСТЬ РЕАЛЬНИХ СПРАВ, МІЛІЦЕЙСЬКА КУЛЬТУРА ТА НЕПРОФЕСІЙНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДЕЙ

Водночас реформа розширила повноваження поліції. Було подовжено список випадків, у яких поліцейський мав право застосувати вогнепальну зброю. Додалося й можливостей для кращого проведення секретних операцій, наприклад використання агентів під прикриттям для купівлі заборонених товарів із метою виявлення злочинців.

Поляки все ніяк не могли вирішити, якими ж вони хочуть бачити правоохоронні органи: децентралізованими чи ні. Уже 1998-го в країні змінилася влада й почалася друга хвиля децентралізації, яка зачепила також поліцію. Нова схема територіального поділу передбачала 16 воєводств замість старих 49. У 1999-му затвердили нову реформу поліцейської системи: йшлося про відновлення локальної поліції, але тільки в напрямках, не пов'язаних із криміналом. Формування кадрового складу цієї гілки узгоджували з місцевими органами. Фінансування теж лягало на плечі як центрального, так і місцевого бюджету.

ФОТО: REUTERS

Випробування тривають. Від часів «Солідарності» характер протистоянь вулиці та поліції істотно змінився

Для запобігання корупції було створено цілком новий інструмент: систему центральних та місцевих зовнішніх комісій, які контролювали діяльність поліцейських, давали оцінку їхньої ефективності та відстежували прояви корупції. Наприклад, члени комісії мають право безпосередньо пропонувати поліцейському хабар під прикриттям, і якщо він його візьме, то відразу втрапить роботу. Повідомляючи начальство про спробу дати на лапу, поліціант отримує грошову премію.

Однак уже у 2003-му до реформи 1999-го вносили невелику поправку: склад локальних поліцій формувався виключно із центру, а органи місцевої влади могли тільки радити кандидатури. Відбулась і повна рецентралізація грошового забезпечення.

Структурно поліція збереглась у такому вигляді до сьогодні. У дальших реформах польський уряд лише коригував порядок фінансування правоохоронних органів та укладав договори про розширення міжнародної співпраці, яка стала особливо активною після вступу Варшави до Європейського Союзу. Розширювали й контакти поліції з органами місцевого самоврядування, ЗМІ та громадськими організаціями, аби зробити її привабливішою для кваліфікованих кандидатів і зміцнити віру народу в громадянське суспільство.

Чи були всі реформи успішними? Однозначної відповіді немає.

Польське суспільство досі скаржиться на проблеми, такі знайомі українцям: орієнтація на статистику замість реальних справ, міліцейська

культура та непрофесійне ставлення до людей. «Поліція була й залишається просякнута культурою старої міліції, має міліцейське ставлення до громадян, яким служить. Громадянин є для значної частини польських офіцерів насамперед проблемою, підозрюваним, неприємністю, кимось, кому треба показати, хто в домі господар. Поліцейський не вміє і не хоче допомагати, він переважно займається штампуванням статистики, бо лише в цьому зацікавлене його начальство», — пише знайомий польський журналіст Лукаш Важеха в колонці для видання *Wirtualna Polska*, докоряючи новій владі відсутністю обіцяної нової поліцейської реформи.

Однак більшість поляків таки загалом позитивно сприймає поліціантів. Опитування Центру досліджень громадської думки (CBOS) показало, що рівень довіри до правоохоронних органів перебуває на позначці 70%.

Та остаточно поліцію в Польщі так і не деполітизували. Хоч її працівники й не входили до лав партій, їх постійно реформували конкуруючі політичні сили: «Солідарність» та її нащадки прагнули децентралізації, а представники посткомуністичного крила хотіли знову все централізувати. Це не могло не позначитися на швидкості й ефективності процесу.

Ще одна важлива передумова успішної поліцейської реформи — ліберальна політична культура. Лише за відкритого суспільства, у якому влада, громадянське суспільство та правоохоронні органи тісно й продуктивно взаємодіють, може бути створена поліція, що нормально функціонуватиме. ■

У подвійній неволі

Станіслав Козлюк, Ганна Чабарай

Від моменту анексії Криму правозахисники відстежують долі тридцяти політв'язнів, вивезених і засуджених в Росії. Проте існує ще одна категорія постраждалих, точної кількості яких не знає ніхто

Ідеться про засуджених на території Криму українців, які перебували, зокрема, у Сімферопольському СІЗО та ізоляторах тимчасового утримання на півострові. За даними Центру інформації з прав людини, який відстежує тему ув'язнених, на момент анексії в пенітенціарних закладах АРК перебувало понад 3 тис. осіб. Не лише кримчан, а й жителів інших регіонів країни, переведених на півострів для відбування покарання. Згодом у них почали виникати проблеми. Найперше з громадянством. Як відомо, окупаційна російська влада вирішила примусово видати українським громадянам російські паспорти. Відмовитися від такого «сервісу» вони могли впродовж місяця. Але у в'язнів із цим виникли складнощі. За словами адвокатів, бланки для відмови від російського паспорта їм роздали, проте, здається, більшість цих документів зникла невідомо куди.

«У деяких випадках ув'язненим роздавали бланки, мовляв, заповніть, якщо не хочете бути громадянами РФ. Люди їх заповнили, і ці анке-

ти забрали без будь-яких відміток. А після цього в'язням видали російські паспорти. Українці заявляли, що заповнювали документи про відмову. Проте керівництво пенітенціарних закладів відповідало, що жодної інформації про це не має. Були випадки, коли навіть і бланків не видавали для заповнення», — розповів у коментарі **Тижню** експерт Української Гельсінської спілки, адвокат Роман Мартиновський.

За його словами, тих, хто відмовлявся від документів на громадянство РФ, кидали до карцерів.

«Зрозуміло, що ця відмова не була прямою причиною. Керівництво знаходило найменші приводи для того, щоб запроторити ув'язнених до карцеру. І, коли люди звідти поверталися, їм знову пропонували громадянство. Вони знову відмовлялися. Їх знову кидали в карцер. Було й таке, що в'язнів із проукраїнською позицією підсаджували в камери до осіб, які підтримували «ДНР-ЛНР». Доходило до того, що таких людей швидше за інших відправляли до Росії для «відбування покарання», — додав Мартиновський.

ПОДВІЙНИЙ СУД

Але на врученні громадянства проблеми не скінчилися. У Криму почали створювати власні «суди», які взялися переглядати вироки українським в'язням і приводити їх «у відповідність до російського законодавства». А далі — переведення на територію РФ. В українському МЗС у відповідь на запит **Тижня** повідомили, що наразі відомо про 170 випадків повторного засудження українців і про 179 випадків вивезення їх з анексованого Криму до Росії.

За словами заступника міністра юстиції Сергія Петухова, засудження українських громадян у Криму російськими судами, а також їх переведення на територію РФ є порушенням міжнародного гуманітарного права, яке визначає правовий режим окупації. Це, зокрема, Гаазькі конвенції 1907 року та IV Женевська конвенція 1949-го. Крім того, 2014-го Україна ухвалила закон про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території. Згідно з міжнародними нормами, на такій території судова система має залишатись у незмінному вигляді. Також існує заборона на вивезення людей до держави-агресора.

Водночас у МЗС наголошують, що кількість вивезених українців може виявитися значно більшою. За словами уповноваженого Верховної Ради з прав людини Валерії Лутковської, українські пенітенціарники досі не мають списку громадян, засуджених до анексії.

«Ми не знаємо, скільки залишилося на території Криму людей, засуджених нашими судами відповідно до українських законів. Є приблизна цифра — 2 тис. осіб, але ніхто не знає, скільки конкретно та в яких установах ці особи перебували», — повідомила вона в інтерв'ю Радіо Свобода.

Лутковська додала, що до неї звернулися приблизно 20 родичів засуджених українців, які нині перебувають на території РФ.

«У нас є дві форми даних: прізвища й загальна кількість. У нашому списку, який відрізняється від списку міністерства, приблизно 90 осіб. Але цифри змінюються щодня. Скажімо, на сьогодні є 28-29 колоній в РФ, де відбувають покарання кримські в'язні. Ми маємо інформацію тільки з 16. І лише в них перебувають орієнтовно 2200 ув'язнених. І ще 11-12 колоній, щодо яких немає даних. Нам відомо, що там є люди, але не знаємо, скільки їх», — зазначив Мартиновський.

«Крім того, поки що є не всі прізвища. Ми не знаємо, де зараз перебувають 25 людей. Але точно відомо, що вони були в СІЗО Сімферополя, звідки їх відправили для відбування покарання в РФ. Далі слід губиться», — додав він.

Вивезені в Росію в'язні неодноразово намагалися зв'язатися з українськими дипломатами, проте із цим виникали труднощі. Так, адвокат українського політв'язня Олександра Костенка Дмитрій Сотніков наприкінці березня опублікував звернення ув'язнених, відправлених до Кіровської області. Коли в Україні відбулася амністія, засуджені почали вимагати в росіян, щоб цей інструмент застосували і щодо них. Проте їм відмовили через «нові вироки», тобто «приведення українських вироків до законодавства РФ». Крім того, як розповів **Тижню** Сотніков, контактам між представниками

консульства України та ув'язненими перешкоджали. Зокрема, українців кидали до карцерів, що унеможливило зустрічі з дипломатами.

Згодом, уже 11 травня, громадянин України Ельвіс Асанов, протестуючи проти спроби засудження його кримським судом як російського громадянина та переведення в пенітенціарні заклади РФ, у суді намагався перерізати собі горло. Його вдалося врятувати.

Асанов та інші ув'язнені написали до української влади лист, який потрапив у ЗМІ. Вони просять пробачення в українського суспільства за свої злочини й заявляють, що хочуть повернутися на батьківщину, адже змушені відбувати покарання на території держави, законів якої не порушували.

«Те, що ми колись зробили, не позбавляє нас громадянства нашої країни. Ми хочемо і сподіваємося повернутися додому, до своїх близьких людей. Ми бажаємо жити на благо нашої держави, але не бачимо бажання держави допомогти нам», — ідеться в листі.

ЕФЕМЕРНЕ ПОВЕРНЕННЯ

Україна може вимагати повернення своїх ув'язнених громадян на підставі щонайменше трьох документів: Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, Конвенції про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання у державі, громадянами якої вони є, та Європейської конвенції про передачу засуджених осіб. Проте, коли 2015 року Лутковська звернулася до РФ з проханням перевести цих людей для відбування покарання в Україну, російський омбудсмен Елла Памфілова відповіла, що це можна зробити лише згідно з Конвенцією про передачу засуджених осіб, яка передбачає передачу ув'язнених однією державою іншій. Але тут постає велика проблема: оскільки Україна не визнає Крим російською територією, то й використати цей механізм неможливо.

«Україна не може подати запити на переведення ув'язнених для відбування покарання, тому що вони вже в Україні. Інакше буде визнання факту, що Крим — це не наша територія. Проблема друга: українські вироки переглянула російська влада. І вона ухвалила інші рішення, за якими українці відбувають покарання. Якщо готувати документи між двома мініюстами на повернення цих людей, то наше міністерство має визнати вироки судів, створених на території Криму. Але ж вони «створені» в АРК після анексії, відтак не визнаються Україною», — пояснив Мартиновський.

Цю саму позицію підтримав і радник міністра юстиції України Петухов.

«Навіть якщо вони відбувають покарання на території РФ, підставою для цього є рішення кримського «суду». І коли ці люди вирішать звернутися з проханням про повернення в Україну, до нас прийдуть документи цього «суду», який не визнаний Україною. За законом «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», який діє зараз, ми не визнаємо жодних документів, створених органами окупаційної влади. Саме тому цих людей не можна повернути за конвен- ▶

цією про передачу засуджених осіб», — пояснив Петухов.

Відтак Лутковська запропонувала Памфіловій проект меморандуму для повернення українців, застосовувавши так звану практику ad hoc. Меморандум передбачає, що переміщення для відбування покарання в Україну осіб, засуджених у Криму до анексії, координуватимуть омбудсмени двох країн, не апелюючи до згаданих конвенцій.

Російський омбудсмен відхилила таку пропозицію, тож справа завмерла.

У квітні 2016-го в РФ з'явився новий уповноважений із прав людини — генерал-майор міліції у відставці Тат'яна Москалькова. На хвилі «гуманізму» після помилювання Путіним Надії Савченко новопризначений омбудсмен заявила, що Україна «нічого не робить», аби забрати з Криму своїх в'язнів, а в Росії «немає підстав їх тримати», бо вони вчинили злочин до анексії, «на території іншої держави».

У відкритому зверненні того ж дня Лутковська нагадала Москальковій, що Україна ініціює повернення цих засуджених уже протягом двох років, і повторно надіслала проект меморандуму, того самого, який пропонувала Памфіловій. Доля документа наразі невідома, проте омбудсмени зв'язалися по телефону (з ініціативи Лутковської) й домовилися про особисту зустріч «у найкоротші терміни», аби вирішити проблему передачі ув'язнених на батьківщину.

Водночас, як зазначає Мартиновський, універсального вирішення цієї проблеми не існує.

«Є варіанти щодо різних категорій засуджених. Перший — варіант Лутковської, тобто підписання меморандуму між омбудсменами двох країн. Другий — виконання вимог конвенції, яка передбачає передачу осіб для відбування покарання в країну громадянства. Є також варіант помилювання й повернення їх до України. Осіб, щодо яких не набрав чинності вирок, можна повернути через взаємодію прокуратур двох країн. Як бачите, способів для вирішення цієї проблеми багато», — зазначив адвокат.

За словами радника голови Мін'юсту, не все так погано з українцями, засудженими в російських судах. Від них надходять звернення про повернення, і ця процедура триває. Відтак, юридично Україна повинна привести вирок російського суду у відповідність до власного законодавства, визначити термін і місце відбування покарання.

Однак існує ще одна проблема. Через відмінності в українському та російському законодавствах з'явилася категорія людей, яким російський суд зменшив термін відбування покарання. Логічно, що такі особи можуть не бажати повертатися в Україну, аби не відсидіти «зайвого». Що робити з ними, як повернути на батьківщину, не порушивши їхніх прав, також наразі не зрозуміло.

Як наголосив Мартиновський, повернення на батьківщину ґрунтується виключно на бажанні самого засудженого. Якщо він не хоче повертатися, то відбуватиме покарання в Росії. Для цього консул має поїхати до ув'язненого й переконатися, що той прийняв таке рішення з доброї волі, а не під тиском певних обставин.

«Були ситуації, коли строки зменшували, але було й навпаки. Позиція України має залишатися

незмінною: погіршувати становище засуджених після повернення до України не можна. Це не гуманно й несправедливо. І буде додатковою перепоною для повернення. Уявіть, що особа, яка отримала в Україні довічне, в РФ отримала 15 чи 20 років. Вона відбула цей строк і мусить повертатися в Україну. Але тут існує небезпека знову потрапити за ґрати. І колишній ув'язнений, лишаючись українським громадянином, не може продовжувати перебувати в Росії: рано чи пізно його депортують. Як на мене, тут потрібно застосувати принцип гуманізму. Тобто становище ув'язнених не має погіршуватися», — переконаний Мартиновський.

Окремою проблемою є визначення статусу осіб, засуджених українськими судами й вивезених до РФ, які вже відбули покарання і хочуть повернутися додому. Зокрема, через новий для України так званий «закон Савченко», який передбачає зарахування одного дня попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі. Механізм застосування цього закону до таких осіб ще не продуманий.

«У протилежному випадку ми вже завтра матимемо проблему, коли після відбування покарання люди будуть повертатися в Україну і звертатися до судів із вимогами про визнання незаконним позбавлення їх свободи понад строк, який мав би бути зменшений у разі застосування «закону Савченко», — повідомив Мартиновський.

У КРИМУ ПОЧАЛИ СТВОРЮВАТИ ВЛАСНІ «СУДИ», ЯКІ ВЗЯЛИСЯ ПЕРЕГЛЯДАТИ ВИРОКИ УКРАЇНСЬКИМ В'ЯЗНЯМ І ПРИВОДИТИ ЇХ «У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО РОСІЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА»

У цьому контексті Міністерство юстиції розробило проект закону про врегулювання правового статусу осіб, які відбули покарання на окупованій території України та в зоні проведення АТО. Найближчим часом його обіцяють опублікувати для громадського обговорення. За словами Петухова, цей документ передбачає судовий механізм перевірки законності звільнення від відбування покарання і, відповідно, врегулювання статусу цих людей. Закон повинен визначити, що засуджені відбули покарання й мають право вільно пересуватися територією України.

Український омбудсмен, коментуючи звільнення співвітчизників в ОРДІЛО, уже заявила, що ув'язнені, які відбували термін покарання на неконтрольованих територіях, можуть не досиджувати терміни в Україні. Таким чином, можна припустити, що українська влада готова піти на подібний крок і щодо інших ув'язнених.

Але поки що проблема не вирішена. Та й громадськість поки не побачила анонсованого проекту закону. До того ж у Криму досі лишаються безправні українці, вирокі щодо яких не набрали чинності. Понад те, у Сімферопольському СІЗО більшає затриманих кримчан, зокрема татар, яких намагаються судити за російським законодавством. А це лише додає роботи українським дипломатам і юристам. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВ'ЯЖІТЬСЯ З НАМИ

Е СПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О **20:00**

ЛЕДІ СВІТ НА МОДЕЛІНГІ СЕРГІЯ РИМОНОВИЧА МОСІДІ 30.08.2011

ФОНД ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ: КЛЮЧОВИЙ START-UP УКРАЇНИ

Закони. Інвестиції. Виробництво

УКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ З ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ '16

23 червня 2016 року | НСК «Олімпійський»

ОРГАНІЗАТОР

Міністерство регіонального розвитку,
будівництва та житлово-комунального
господарства України

СПІВОРГАНІЗАТОР

A7 CONFERENCES

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
МЕДІА-ПАРТНЕР

Тиждень

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАРТНЕР

interfax-УКРАЇНА
ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
ТВ ПАРТНЕР

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
РАДІО-ПАРТНЕР

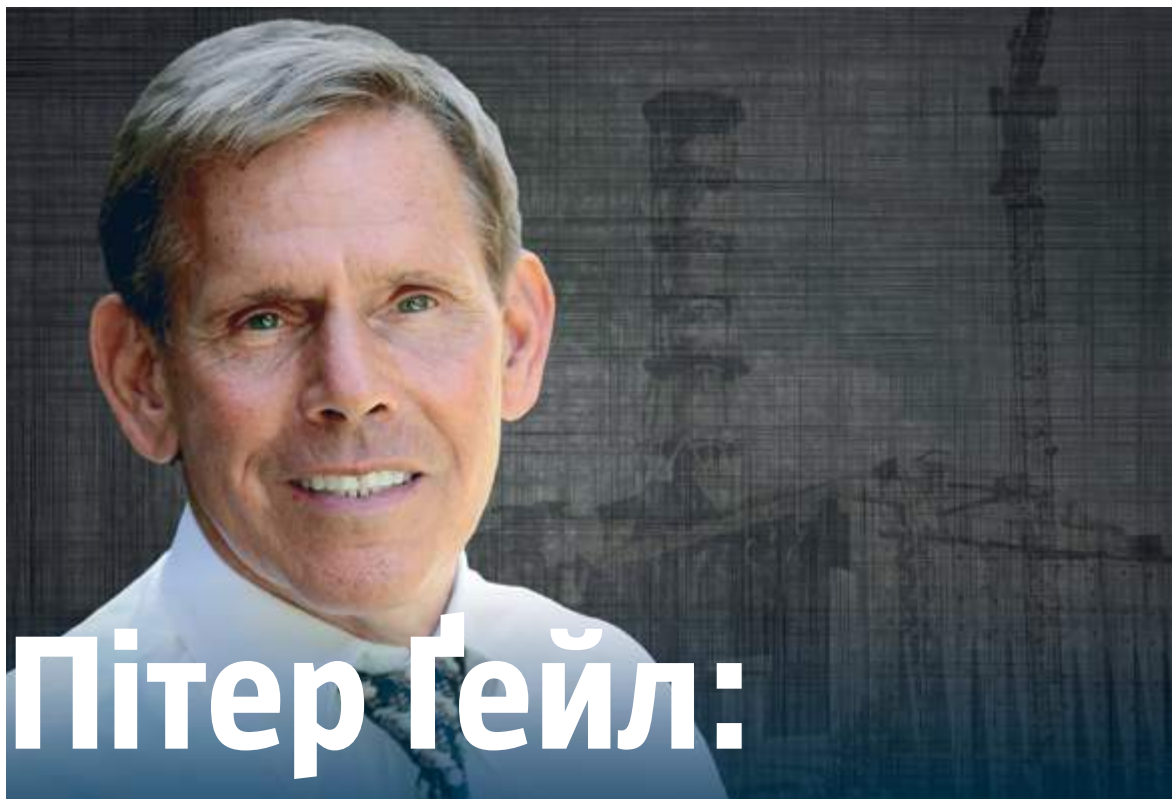
ЕКСКЛЮЗИВНИЙ
БІЗНЕС МЕДІА-ПАРТНЕР

БІЗНЕС

ЕКСКЛЮЗИВНИЙ
МЕДІА-ПАРТНЕР

ліга бізнесінформ

Обов'язкова реєстрація на сайті: a7conf.com/UEEF

«Якщо сьогодні в Україні людина захворює на рак, то дуже мало ймовірно, що це вплив радіації»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Один зі світових фахівців із питань медичного реагування під час ядерних та радіаційних аварій доктор Пітер Гейл розповів **Тижню** про наслідки катастрофи на Чорнобильській АЕС із погляду онколога, медичні аспекти енергетики, а також про природу ракових захворювань, якою її бачить сучасна наука, та методи їх лікування, розроблені експериментальною медициною.

У 1986 році ви координували медичні зусилля з надання допомоги постраждалим від катастрофи на ЧАЕС, що зачепила здебільшого Україну та її сусідів. Який реальний масштаб цієї ядерної аварії у вимірі онкологічних захворювань?

— Насамперед згадаймо тих, хто був на атомній станції: її робітників та пожежників. Загалом цих людей було понад 200. Їх доставили літаком до лікарень у Києві та Москві. Команда медиків, серед яких фахівці з України, Росії, США, Ізраїлю, працювала з ними, використовуючи весь спектр сучасних засобів. Декого з потерпілих лікували або антибіотиками, або новітніми препаратами, які раніше не використовували навіть у США, і дуже небагатьом трансплантували кістковий мозок. Як наслідок — 29 осіб, на жаль, загинули, але понад 170 життів ми таки врятували. Більшість наших тодішніх пацієнтів нині, через 30 років після трагедії на Чорнобильській АЕС, почувається добре, і з медичного погляду в них переважно все гаразд. Звичайно, ми

не припиняємо спостерігати за ними, бачимо їх щороку.

31 особа, на жаль, загинула біля реактора, гасячи пожежу. Якщо взяти до уваги масштаб цього лиха, то вельми прикметно, що миттєвих смертей було доволі мало. Ми як лікарі були здивовані хіба що появою випадків раку цитоподібної залози, бо на той момент, у 1986-му, цього ніхто не очікував. Сподіваюся, що через 20 чи 30 років нас не здивує ще щось у цьому сенсі.

А як щодо решти категорій населення? Через 30 років після катастрофи радіаційний фактор досі спричиняє в них рак?

— Друга група — молодь. Усі, кому було в 1986-му не більше ніж 16 років, хто проживав в Білорусі, Україні та на деяких теренах Росії. Вони мають підвищений ризик виникнення раку. Так стається тому, що радіоактивний йод потрапив здебільшого до молока й молочних продуктів, які вони споживали. Цей

Роберт Пітер Гейл — відомий американський лікар-онколог. Дослідник лейкемії та інших захворювань кісткового мозку (як-от апластична анемія). Випускник Коледжу Габбарда та Університету штату Нью-Йорк. Післядипломну медичну освіту здобував у Каліфорнійському університеті. У 1973–1993 роках у відділі гематології та онкології Школи медицини цього вишу розробив за підтримки Національного інституту здоров'я програму з трансплантації кісткового мозку. Один зі світових експертів із питань медичного реагування під час ядерних та радіаційних аварій. Брав участь у порятунку ліквідаторів наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС (за сприяння Арманда Гаммера, 1986), а також катастроф у Гоянії, Токаймури, Фукусіма та ін.

елемент концентрується в щитоподібній залозі. Маємо близько 7 тис. випадків раку щитоподібної залози в дітей. Ці хлопчики й дівчатка на сьогодні вже стали дорослими. На щастя, згаданий тип онкології не є жакливим і невиліковним: трапилося тільки 10 смертельних випадків серед тих 7 тис.

Наступна група — евакуйовані. Їхня основна проблема не медична, а соціальна, економічна та психологічна.

Є ще ті, хто жив у забруднених районах і не був евакуйований, — орієнтовно кілька мільйонів осіб. Загроза захворіти на рак через радіацію для них надзвичайно мала, але не дорівнює нулю.

Будь-яка хвороба має свої причини, знаючи які можна підібрати правильні методи лікування. Якщо радіаційне забруднення, зокрема після ядерної аварії, як ви сказали, не є ключовим фактором у появі онкологічних недуг, то що інше їх проковує?

— Більшість ракових захворювань виникає із причин, яких ми не розуміємо. Звичайно, до них призводять і мутації в ДНК. Протягом життя ми накопичуємо ці зміни. Потенційно вони існують у достатній кількості, щоб спричинити онкологічну недугу. Ось вам життєвий факт: наш високий ризик захворіти на неї підтверджено тим, що рак — це хвороба старих. Середній вік осіб, у яких він зазвичай розвивається, — приблизно 65–70 років. Онкологія стала великою проблемою тільки в останні 150 років. Із погляду еволюції півтора століття замало, щоб людина як живий вид розвинула до неї резистентність. Імовірно, впродовж наступних 10 тис. років раку стане набагато менше, бо, еволюціонуючи, ми розвиватимемо опірність до нього.

Найчастіше рак починається спонтанно й ми не знаємо причини занедужання. Але є певні моменти, котрі явно підвищують ризик, як-от куріння цигарок. Воно збільшує імовірність розвитку раку легенів у 20 разів. Якщо ви надмірно вживаєте алкоголь, то це подвоює ризик появи онкологічної хвороби. Імовірність один до двох є природною, але ми можемо зробити небезпеку серйознішою.

Зрозуміло, радіоактивне випромінювання теж здатне призвести до раку. Ми знаємо про це з багатьох досліджень, від осіб, які пережили вибухи атомних бомб. Та навіть серед них тільки один із десятка випадків недуги був спричинений випромінюванням. Решта дев'ять мали природний характер. Отже, якщо сьогодні в Україні людина захворіє на рак, то дуже малоімовірно, що це вплив радіації.

До 1993 року ви були президентом Центру Арманда Гаммера з перспективних досліджень у галузі ядерної енергетики та охорони здоров'я. Які медичні аспекти в ядерних питаннях вивчала ця організація?

— Її метою було допомогти радянським колегам упоратися з деякими проблемами, що постали після аварії на Чорнобильській АЕС. У нас є багато джерел отримання енергії: вугілля, нафта, атом, сонце... І кожен із них має свої переваги та недоліки. У жодному із цих випадків не обходиться без серйозних наслідків для здоров'я. Спалюючи вугілля, ми підвищуємо рівень радіації. Мало хто розуміє, що воно містить уран, торій тощо. Але це факт: горіння вугілля дає більше радіоактивних викидів, ніж робота АЕС. У ньому причина страшного забруднення повітря, через яке ми втратили багато життів. До того ж є величезна проблема глобального потепління, і вугілля та нафта — основні його чинники. Попри кілька жакливих ядерних аварій, як-от Чорнобиль, Фукусіма та ще деякі, для країн, що розвиваються, сьогодні не існує альтернативи ядерній енергії. Так чи так їх намагаються використовувати в усьому світі. Звичайно, ми повинні бути дуже обережними з таким видом енергії, й українці знають це краще, ніж будь-хто, але насправді альтернативи поки що немає.

Ви, один із найвідоміших гематологів та онкологів світу, проводите дослідження в галузі експериментальної медицини. Які є нові ефективні підходи й методи в лікуванні раку?

— Як на мене, є два дуже важливі досягнення. В останні 10 років учені розшифрували генетичні мутації, котрі спричинюють онкозахворювання. Візьмімо, наприклад, рак молочної залози, який найчастіше трапляється в жінок. Раніше ми лікували всіх пацієнток однаково, бо не розрізняли типів цієї недуги. Тепер у нас багато генетичної інформації. І, як з'ясувалося, іноді можна виявити мутацію чи кілька мутацій, котрі вкажуть на те, який конкретний препарат використовувати. Відтак різні

ПОПРИ КІЛЬКА ЖАХЛИВИХ ЯДЕРНИХ АВАРІЙ, ЯК-ОТ ЧОРНОБИЛЬ, ФУКУСІМА ТА ЩЕ ДЕЯКІ, ДЛЯ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, СЬОГОДНІ НЕ ІСНУЄ АЛЬТЕРНАТИВИ ЯДЕРНІЙ ЕНЕРГІЇ

люди дістають різні види терапії. Ця концепція називається прецизійною медициною. Ми намагаємося зробити лікування точним, відповідним специфічній аномалії, мутації, яку має конкретний хворий. Це дуже помітний прорив. Звичайно, таке оздоровлення дуже дороге й потребує величезних ресурсів.

Друге зрушення полягає в тому, що ми намагаємося використовувати для боротьби з раком імунну систему тіла. Наприклад, один із найцікавіших результатів у цій галузі стосується лікування лейкемії. Коли особа хворіє на лейкоз, можна взяти в неї певну кількість здорових клітин, відвезти до лабораторії, генетично проманіпулювати й повернути їх до пацієнта. ■

Хто «замовив» Актобе?

Жанболат Мамай, Алмати

До офіційної версії про те, що теракти в Казахстані влаштували ісламісти, виникає чимало запитань

Президент і керівники силових структур звинуватили в терактах «псевдорелігійних» екстремістів. У своїй заяві Нурсултан Назарбаєв наголосив: «За наявними даними, терористичний акт організований прихильниками радикальних псевдорелігійних течій, інструкції вони дістали з-за кордону». Повсюди в країні введено режим «жовтої» загрози тероризму на 40 днів.

Слід зазначити, що глава держави, який мовчав три дні після терактів в Актобе, ані словом не обмовився про причетність «пивного барона» Тохтара Тулешова до організації терактів та «земельних» мітингів. Нагадаємо, наступного дня після тамтешньої трагедії силові структури — Комітет національної безпеки (КНБ) та Генпрокуратура — звинуватили заарештованого ще в січні 2016 року Тулешова в скоєнні низки тяжких злочинів, поміж яких спроба захоплення державної влади. За версією правоохоронців, йому в цьому допомагав дехто з колишніх високопоставлених чиновників та силовиків включно з экс-першим заступником генпрокурора.

Однаке серед інформаційного галасу, здійсненого після терактів в Актобе, неважко розрізнити деякі підозрілі деталі й помітити невідповідності в словах офіційної влади. Наприклад, у списку розшукуван-

них виявився ні в чому не винний слюсар-сантехнік сільської школи Самат Кожаніязов. Побачивши себе на аркушах з орієнтуваннями ймовірних злочинців, він виступив у пресі зі спростуванням своєї причетності до терактів. Залишається незрозумілим, як його ім'я виявилось в переліку підозрюваних. А що стосується серйозніших запитань, то вони такі.

По-перше, жодна терористична організація не взяла на себе відповідальності за події в Актобе. Релігійних радикалів, прихильників салафітської течії ісламу оголосили терористами самі силові структури й чиновники. Причому те, що теракти були скоєні саме ними, констатували навіть до завершення спецоперації із затримання та ліквідації зловмисників. Як силові структури дізналися про це під час терактів, залишається здогадуватися. Це схоже на події 11 березня 2004 року в Мадриді. Іспанський теракт, який забрав життя сотні людей, один із найкривавіших у європейській історії, стався якраз перед виборами до національного парламенту. Перемогти на них, за попередніми даними, мала правляча Народна партія. Її найближчі конкуренти соціалісти від неї відставали. Лідер народників прем'єр-міністр Аснар публічно підтримав військову інтервенцію в Іраку, водночас він запекло борювався з екстремістською організацією ЕТА. Так-от,

Мітингів не буде. Терористична загроза автоматично «вирішила питання» протестів, що недавно охопили Казахстан

відразу після мадридських атак народники оголосили, що за цими акціями стоять представники останньої. Утім, невдовзі відповідальність за скоєне взяла на себе «Аль-Каїда». Однак це не завадило партії влади й надалі поширювати неправдиву інформацію про «злочини» ЕТА, щоб перемогти на майбутніх виборах. Але завдяки ЗМІ та громадськості обман політсели Аснара швидко було викрито й іспанці дізналися, що за терактами стоять ісламісти. Це, природно, призвело до поразки народників. Поза сумнівом, нинішні казахстанські реалії дуже відрізняються від тодішніх іспанських, але сценарій схожий: іще до завершення спецоперації, не почавши розслідування, влада оголосила терористами радикалів.

По-друге, дії злочинців не мали характерної для терористів логіки. Чого вони хотіли добитися? Чому не висували вимог? Навіщо напали на військову частину, не маючи певності, що подужають захопити її? Невже гадали, що озброєні до зубів військові дозволять доживи непрофесійних бойовиків дістатися до складу дії зброєю? А якби навіть захопили його? Як протистояти б кільком тисячам спецпризначенців? Терористи не завжди навіжені самогубці, які бездушно йдуть на амбразуру. Погляньте на дії тих-таки радикалів у Парижі, Брюсселі та інших точках світу. Вони мають чіткі цілі нападу, план дій і, найголовніше, меседж, який хочуть донести через свої криваві вчинки. У терористів з Актобе анічогісінько цього немає.

По-третє, як вони зуміли організуватися і піти на рішучий крок? Хто їхній головний натхненник? Треба чітко розуміти, що всі політичні й поготові релігійні групи перебувають під тотальним контролем спецслужб. Щоб здійснити терористичний акт, злочинцям потрібні тривала підготовка, фінансування й режим таємності. Невже серед кількох десятків людей (за даними КНБ, 20 осіб відмовилися від участі в терактах на стадії підготовки), ніде не трапилося просочення інформації? Не було жодного завербованого агента силовиків? Якщо це так, то події в Актобе є грандіозним провалом спецслужб. Та, оскільки правоохоронці, ще не закінчивши спецоперації, почали інформувати суспільство, природно постає питання про ступінь обізнаності.

Усе це вкупі зі спробою пов'язати мирні земельні протести з терактами в Актобе наштовхує на певні думки. А чи не збирається влада цілком придушити громадянське суспільство, прикриваючись загрозою тероризму? Режим надзвичайного стану в авторитарній державі, де й так не діють закони, не існує справедливої судової та правоохоронної систем, цивільні права постійно порушуються, може призвести до повторення сталінських репресій 1937-го. До того ж значимо, що це не перша спроба влади розправитися з політичними опонентами, створивши «терористичну загрозу». Згадаймо приклад з Александром Павловим, экс-начальником служби безпеки банкіра й опозиційного політика Мухтара Аблязова. У 2012-му Генеральна прокуратура нібито викрила терористичну змову. Прокурори звинуватили Павлова в плануваних терактах в Алмати. Так само знайшлися ті, хто дав свідчення й указав на його причетність до нібито підготовки терактів. Таким чином, офіційна Астана намагалася екстрадувати Павлова з Іспанії до Казахстану. Колишній бодігард Аблязова був заарештований у Мадриді, однак «терориста» не тільки не вислали, а й надали йому політичний притулок. Версія

казахстанських силовиків було спростовано, і зв'язок Павлова з імовірними терактами довести не вдалося.

Але то було в Іспанії, де є незалежний суд та об'єктивна правоохоронна система. Якби той-таки підозрюваний перебував у Казахстані, то можна було б не тільки зліпити з нього винного а й довести його участь у вбивстві... Кеннеді.

Казахстанська верхівка давно намагається оголосити війну тероризмові. Однак їй постійно заважає брак терористів у країні. 2011 року в інформаційному просторі раптом з'явилася організація «Солдати Халіфату». Якщо інші великі терористичні рухи своїми головними ворогами називають Захід, США, Ізраїль та інші держави, то «Солдати» вирішили чомусь оголосити таким Казахстан. Навіщо їм цього треба, так і залишилося незрозумілим. Тим часом про існування такої організації були поінформовані тільки казахстанські медіа, солідні світові видання про цих «терористів» навіть не чули. До речі, боротьба з міфічними «халіфатниками» тривала недовго: про них забули за кілька місяців, а нині вже й не згадують. А про те, що уряду вигідно проголосити боротьбу з тероризмом, іще торік у листопаді повідомляла газета «Трибуна»: «Таким чином, події в Парижі та посилення боротьби

ПРИКРИВАЮЧИСЬ БОРТЬОЮ З ТЕРОРИЗМОМ, РЕЖИМ НАЗАРБАЄВА МАЄ ШАНСИ УНИКНУТИ СУВОРОЇ КРИТИКИ ВІД ЗАХОДУ, НАСАМПЕРЕД США

з ІДІЛ напрочуд добре збігаються з політичними інтересами влади й сильно підіграють її сценарію. Адже загрозою тероризму можна прикриватися від багатьох проблем. Масові протести невдоволених економічним становищем? Розігнати, придушити, розстріляти й інформаційно обіграти так, що за ними стояли терористи й екстремісти з ІДІЛ, які хотіли захопити владу й піддати загрози всю Центральну Азію. Також не виключені жорстокі силові акції проти політичних опонентів уряду зі звинуваченням у цьому терористів. У будь-який час можна оголосити режим надзвичайного стану й розширити повноваження силовиків, які нещадно боротимуться з тероризмом». Прикриваючись цією боротьбою, режим має шанси уникнути суворой критики від Заходу, насамперед США. Думка західних держав аж ніяк не пустий звук для Назарбаєва: політична верхівка тримає в Європі та Америці рахунки й має елітну нерухомисть, дістає там медичні послуги, її сім'ї давно живуть на Заході. Вона розуміє, що конфронтація з останнім завдасть колосальної шкоди її добробуту, тож не хоче псувати відносини з розвиненими державами. Утім, і Захід якоюсь мірою готовий бути «обдурений» казахстанським режимом. Навряд чи там хотіли б отримати вогнище нестабільності в Центральній Азії. Проте перші дві країни, які відвідав Назарбаєв після початку «земельних» протестів, — Росія та Китай. Не виключено, що сценарій «боротьби з тероризмом» був написаний/погоджений у Москві й Пекіні.

Теракти в Актобе викликають багато запитань, але очевидно, що надзвичайний стан і гасла боротьби з тероризмом значною мірою сприятимуть зміцненню режиму Назарбаєва. ■

Напад на
військову
частину

Полегшення і обурення в Парижі

Філіпп де Лара

Що голосування стосовно санкцій проти Росії у французькому Сенаті говорить про європейських політиків

Волевиавлення французького Сенату щодо резолюції про санкції ЄС проти Москви — привід полегшено зітхнути й обуритися водночас. Полегшення ось у чому: щоб зібрати більшість голосів, автори виписували резолюцію так, щоб не закликати до зняття штрафних заходів відкрито. Натомість скасування їх — лише «бажаний» варіант за умови «суттєвих і цілеспрямованих» змін у поведінці Росії щодо України. Крім того, документ не вказує чітко, як оцінювати такі зміни — у протилежному випадку критерії були б, швидше за все, надто поборливі до Росії та зв'язували б європейським урядом руки. Оцінку зусиль Кремля, якщо такі взагалі є, і прийняття відповідних рішень радше залишають на розсуд французького уряду та його партнерів. За термінологією резолюції, санкції слід «переоцінювати», тобто, зрештою, можна й посилювати! Наявний, цей документ обов'язково треба сприймати з погляду того, чого в ньому *не згадано*: він, хоч і ґрунтується передусім на мінських угодах, які в теорії мають бути обов'язковими, відповідальність за війну в Криму й на Донбасі покладає виключно на Росію і визначає умови, котрі має виконати тільки вона (на відміну від звичної «подвійної мови» дипломатії країн Заходу, нібито збалансованої, яка у відсутності реалізації мінських угод звинувачує і Київ, і Москву). У Мінську не згадано про Крим, утім, резолюція починається фразою «...Засудити силові дії Росії на території України та анексію Криму після референдуму, визнаного ООН нечинним».

Однак приводи обурюватися зостаються. Почнімо з того, що Сенат Франції сприйняв дебати про скасування санкцій так, ніби ці обмеження — погана ідея в принципі, ніби європейці захищають Україну (і себе) з-під батога, воліючи ліпше уникати будь-яких конфліктів. Це близько до колаборантського менталітету: так ніби відступ перед гегемонією Путіна — менше зло, ніж спротив його гніву та бажанню помсти. Один сенатор — соціал-демократ Ерве Морі — запропонував відхилити резолюцію без розгляду на підставі того, що жодні обставини в Україні, як і жодні дії Росії, не дають приводу скасувати санкції. Але відхилили саме його пропозицію. Понад те, резолюцію подав сенатор Ів Поццо ді Борґо — представник дискредитованої команди депутатів, яка 2015 року їздила до Криму і схвалювала його окупацію. Це хитрий прокремлівський лобіст. Відтак треба визнати, що (як не втомлюється твердити кремлівська пропаганда) «французькі сенатори просять скасувати штрафні заходи проти Росії за ініціативою пропутінських активістів», навіть досить

високопоставлених. Коротше кажучи, резолюція демонструє недбальство французьких політиків та їхню вразливість до тиску росіян, однак не засуджує європейської політики санкцій і дублює ключові позиції лідерів континенту, які найтверезіше мислять про російську загрозу. Такий двоякий результат вимагає детальнішого аналізу.

Збиття з пантелику було чарівним трюком радянських побрехеньок, однак у цьому випадку сягнула шедевральних висот. Перший крок: правий депутат і відомий приятель Путіна Ґеррі Маріані протягує голосування в Національній асамблеї (воно не має юридичної сили) за припинення санкцій. Щоб досягти бажаного результату, він обирає зручний момент: понад 400 депутатів відсутні; 55 голосів «за», 45 — «проти». Таким чином, волевиавлення має незначну політичну силу. Та нічого. Другий крок: сенатор Поццо ді Борґо із центристської партії, друга Маріані, подає резолюцію в Сенат і вдає, ніби мова про такий самий, як і до Нацасамблеї, запит про скасування санкцій. Третій крок: він ретельно конструює резолюцію та легенду про неї, аби збити з пантелику пресу та своїх-таки колеґ. Під час дискусії веде закулісні переговори, домагаючись відхилення більшості поправок та ухвалення лише декотрих, важливих, але поданих як незначні. Кілька сенаторів збагнули що до чого й намагалися протистояти Поццо ді Борґо, але більшість членів Асамблеї погоджуються прийняти перекручену й нечітку резолюцію. Врешті, хоч би який був її реальний зміст, ніхто його точно й не пригадає, адже всі «знають», що це документ проти санкцій.

СЕНАТ ФРАНЦІЇ СПРИЙНЯВ ДЕБАТИ ПРО СКАСУВАННЯ САНКЦІЙ ТАК, НІБИ ЄВРОПЕЙЦІ ЗАХИЩАЮТЬ УКРАЇНУ (І СЕБЕ) З-ПІД БАТОГА, ВОЛІЮЧИ ЛІПШЕ УНИКАТИ БУДЬ-ЯКИХ КОНФЛІКТІВ

Суть обману в тому, щоб змусити людей слухати мелодію, а не слова пісні. Аби ніхто не звернув на це уваги, резолюція суворо критикує Росію. Таким чином махлювання може обернутися проти самих ошуканців. По-перше, Поццо ді Борґо намагався пошити колеґ у дурні, стверджуючи, що його пропозиція передбачає *засудження* анексії Криму, хоча насправді в ній було сказано: «...*Висловити* жаль із приводу застосування сили Росією на українській території, *тоді* — анексії Криму».

Спантеличені реальністю. Схоже, що бути «реалістом» для французьких політиків означає відмовлятися від політичної діяльності зі страху згнанибитися, видатися некомпетентними перед викликами

Однак Сенат змінив речення: «засудити» замість «висловити жаль» і «та» замість «тоді». Це істотні поправки, які, втім, помігять лише уважні читачі. По-друге, добре видно, що на відміну від звичної дипломатичної риторики європейців резолюція *не прив'язує* «врегулювання кризи» та виходу Росії (з української території. — **Ред.**) до політичних поступок Києва в питанні регіональної автономії Донбасу чи будь-яких інших аспектів. По-третє, у текст резолюції, котра узалежнює будь-яке скасування штрафних заходів від дотримання певних умов, Поццо ді Борго намагався крадькома втиснути безумовне зняття деяких санкцій, зокрема персональних обмежень проти російських політиків. В оригінальному варіанті йшлося про скасування їх *sans délai* (невідкладно), тобто взагалі без умов. Проте Сенат відкинув положення, чітко обґрунтувавши: жодних скасувань штрафних заходів без дотримання необхідних пунктів; персональні політичні санкції переглядати для кожного випадку окремо, а не стосовно всіх посадовців РФ.

Остаточна редакція — обережна і з простором для подвійного трактування — «закликає уряд та європейських партнерів *розглянути скасування індивідуальних санкцій* проти російських депутатів». Знову ж таки те, що спершу може видатися дрібною технічною деталлю, насправді важливе: це положення забороняє безумовне скасування або послаблення будь-яких обмежень і натякає на відповідальність Думи, котра дозволила Путіну використати війська проти сусідньої держави (резолюція «засуджує застосування Росією сили на території України»).

Утім, як громадянина Франції та європейця мене цей випадок обурює і змушує червоніти. Попри неоднозначність тексту й той факт, що пропутінське лобі не знайшло підтримки скасування санкцій між французьких парламентаріїв, голосування за свідчує безлад, брак рішучості й конкретного бачення серед багатьох політиків. Позитивний результат голосування чи бодай такий, що дає змогу зітхнути з полегшенням, ґрунтується не на раціональних дебатах

і дальшому зваженому компромісі, а на збентеженні, допусканні двозначностей та недбалстві. Так ніби політики махнули рукою на спроби осмислити й зустріти загрози та на складність глобалізованого світу. Здається, вони керуються приблизно такою логікою: ми тонемо в стрімкому потоці інформації й не можемо розібратися в перипетях будь-якої проблеми, завжди локальної і глобальної водночас. Тому краще не борсатися і вдати, ніби в нас під контролем справи, які насправді регулюються виключно хаотичними «законами» економіки.

У Франції, попри давні традиції та престиж республіканської політики, такі настрої формують новий образ публічних осіб — слабких, некомпетентних, суперечливих і більш вразливих до корупції. Не тому, що це погані люди. Просто вони ламаються під тягарем складнощів. І справді не хочуть знати, що діється, адже бояться згнанибитися, видатися некомпетентними чи бути обдуреними. Тому стають глухими до фактів і доказів. Для них бути «реалістом» означає відмовлятися від політичної діяльності. Що менше дієш, то розумнішим здаєшся. Керуючись цим принципом, слід думати, що «Росія все одно нікуди не зникне»; «Перед лицем світової терористичної загрози ми не можемо собі дозволити мати ще одного ворога»; «Україна належить до Росії або принаймні до її сфери впливу. Сумно для українців, але...» І, нарешті, найгірше: «Західна цивілізація більше не центр світу, Європа перестала бути провідним континентом і перетворилася на маленьку віддалену провінцію Азії». Для цих утомлених демократів свобода віросповідання, слова й підприємництва залишається важливою цінністю, але заскладною, щоб належати до компетенції уряду. Така сумна й тривожна музика лине від наляканих і безтурботних депутатів. Вони не бачать себе відповідальними не лише перед виборцями, а й перед реальністю. Згубні настрої в старих демократях шкодять українській трансформації. Та водночас саме вона є найкращим шансом подолати такі настрої. Революція гідності має стати революцією політичної дії. ■

Франсуаза Том:

«Москва ставить перед собою завдання переконати громадян ЄС, що їхні інституції непотрібні та неефективні»

Про причини голосування в Сенаті за зняття санкцій з РФ та засоби протистояння прокремлівському лобі **Тиждень** розмовляв із французьким істориком Франсуазою Том.

Чи існує, на вашу думку, зорганізоване прокремлівське лобі у Франції?

— Звичайно ж, прокремлівське лобі існує. Це навіть більше, ніж лобі, це рух. Є частина організована, а інші — корисні ідіоти.

Якщо проаналізувати список тих депутатів і сенаторів, які голосували за зняття санкцій, побачимо, що з-поміж них є як праві, так і ліві, як помірковані, так і радикали. Але найактивніші в цьому колі — члени партії «Республіканці» під проводом Ніколя Саркозі...

Переважає частина класичних правих сьогодні на боці Кремля. Це вже не маргінальна проблема. Мейнстрім правих за Путіна. Як пояснюєте цю тенденцію? Чому так сталося?

— Тут збіглися відразу декілька факторів. Передусім глибоке історичне коріння має французька русофілія. Є також тенденція сприймати на віру міфи, що їх продукує Росія, звичка споживати російську брехню в досить видовищних обсягах... Ця давня тенденція почалася десь так із Вольтера. Друга французька особливість — захоплення авторитарними режимами, сильними лідерами. І це ми теж сьогодні бачимо, згадуючи, що подібне вже відбувалося в 1930-ті роки: французи захоплювалися Муссоліні, Гітлером, «особами, які здатні навести лад»... Власне, французи, хоч і полюбляють фронтдерство, але, по суті, не настільки й цінують свободу.

Чи існує можливість зупинити ці недобрі тенденції? Чи бачите ви механізми, котрі дозволили б урятувати демократію?

— Кремль привертає увагу до елементів хаосу, яких не бракує, пропаганда спирається на реальні проблеми нашого суспільства, котрі справді турбують і тривожать людей. Але пропаганда полягає в тому, щоб усе це перебільшити, створити істеріку замість допомогти людям знайти розумне, адекватне рішення. Москва ставить перед собою завдання переконати громадян ЄС, — а йдеться про значно більший формат, ніж одна тільки Франція, — що наші інституції непотрібні та неефективні, що причина проблем — демократія, натомість авторитарний режим

Розмовляла
**Алла
Лазарева,**
Париж

нібито є кращим усуненням проблеми... Отже, контрпропаганда має полягати в поясненні, що все не так: наші проблеми реальні, але вирішувати їх можна і треба, навпаки, тільки демократичними методами.

Що ви думаєте про голосування в Національній асамблеї та Сенаті на користь поступового зняття санкцій з Росії?

— На мою думку, то дуже серйозно. Миттєві наслідки не є надзвичайними, але з огляду на російський контекст це зовсім погано. Ви, мабуть, слухали недавній виступ колишнього міністра фінансів Алексея Кудріна, у якому зазначено, що Росія загрожує в недорозвиненості через свої геополітичні авантюри. І він пояснив, що покращення економічної ситуації можливе, тільки якщо зовнішня політика РФ перестане бути такою агресивною та стане більш зорієнтованою на кооперацію. Аргументи ж силовиків та Путіна такі: Захід так чи інакше поступається, тож ми зможемо мати як масло, так і гроші за нього. Французька поведінка підсилює саме таку аргументацію, дозволяє путінському агресивному клану просувати свої інтереси. Дає підстави казати: мовляв, подивіться, наскільки наша популярність у Франції зростає!

І це найгірший наслідок отієї французької поведінки, про яку ми говоримо: вона вселяє надію в найагресивніше крило кремлівських керівників, нібито Європа зламається. Бо Франція вже показала приклад. Це і є найгірше в справі двох резолюцій.

Чи бачите ви в політичних колах, у громадянському суспільстві або в експертному середовищі Франції сили, готові чинити опір просуванню інтересів Кремля?

— В інтелектуальних колах — однозначно. Тут прокремлівські настрої навіть рідкісні, за кількома винятками. Є дослідники, які підтримують Путіна, але вони не в більшості. А ось у політичних колах все значно складніше. Проросійські сили гарно зорганізовані, у них є гроші, надійне фінансування, а ті ж, хто потенційно здатен опиратися цій течії, не мають таких умов. Тим не менш, виходять книги, які досліджують діяльність кремлівського лобі — Сесіль Вєсьє, Ніколя Енен... Вони демонструють прогрес в усвідомленні проблем у Франції. Також бачимо спротив на суспільному рівні, що починає зорганізовуватися та висловлювати себе. Отже, шлях не буде коротким, але він можливий. ■

Франсуаза Том — французький історик, професор історії Сорбоннського університету. Фахівець з історії ХХ століття, історії комунізму та СРСР

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

П'ятизірковий сюрприз

Погані новини для Маттео Ренці: італійські популісти переходять до серйозної політики

«Це не популізм», — заявив Алессандро ді Баттіста з «Руху 5 зірок» (M5S), коли 5 червня з'явилися результати першого туру місцевих виборів в Італії. «Це не протест. Це хороша політика». Кандидат на посаду мера Рима від M5S Вірджинія Раджі набрала 35% голосів. Це найбільший прорив M5S після загальних виборів 2013-го, коли рух здобув чверть голосів.

19 червня другий тур перегонів. Але Раджі вже після першого на 10 пунктів переганяє кандидата від владної Демократичної партії (ДП) і має всі шанси стати першою жінкою-мером Рима. Свій перший виборчий іспит співзасновників (комік Бенше Грілло повернувся на сцену, а інтернет-підприємець Джан-роберто Казаледжо у квітні помер) M5S склав вдало. Зараз рухом керує група з п'яти осіб, куди входить і Баттіста.

На цих виборах електорат побачив нове обличчя партії. Популіст Грілло та його кумедні (а інколи тривожні) філіппіки, недовіра до євро й неоднозначна позиція щодо мігрантів — усе це відійшло на другий план. Натомість з'явилися кандидати на кшталт К'яри Аспендіно, яка закінчила міланський університет Бокконі й зараз є лідером кампанії. Вона вийшла до другого туру виборів у Турині проти грізного суперника — колишнього очільника ДП П'єро Фассіно.

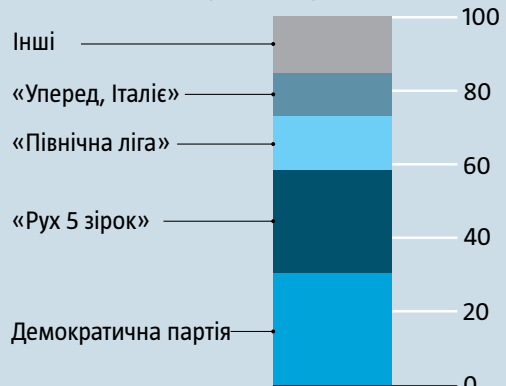
У Римі 37-річна Раджі — адвокат та активіст, що бореться за права споживачів, — уособлює собою поміркованість, яка має заспокоїти найтрадиційніших виборців. Баттіста помилявся, заявивши, що її перемога не є «голосом протесту». Місто кипить від невдоволення: переповнені сміттєві баки, занедбані парки, незадовільна робота громадського транспорту, вибоїсті вулиці. Місцевий політикум від мейнстримних політичних партій ходить на суди вперемішку з представниками організованої злочинності. Останні сім місяців Рим управляється безпосередньо з центру — такий крайній захід зазвичай застосовують до сільських районів півдня, де панує мафія. Відтак головним козирем Раджі стала відсутність досвіду на державній роботі раніше.

В інших містах результати M5S не вражають. У Мілані — 10%, у Неаполі — ще менше. Тож вибори стали не так перемогою для новоявлених партій, як провалом для їхніх мейнстримних суперників. Італійська «правиця», що складається з популістської, різко критичної «Північної ліги» й дещо поміркованішої партії «Уперед, Італіє» Сільвіо Берлусконі, досягла більшого успіху там, де об'єдналися й висунули одного кандидата: у Мілані праві відстали від ДП менше ніж на один відсотковий пункт. Там, де кожна партія виставляла свого кандидата окремо, за це довелося поплатитися.

Маттео Ренці, який завжди випромінює безмежний оптимізм, визнав, що розчарований результатами

Незначний відрив

За кого голосували б, якби вибори пройшли зараз? Італія, % опитаних, червень 2016 рік

За даними EMG Acqua

ДП. Невдалі періоди посередині терміну переживає більшість урядів при владі. Однак нинішній особливо не на часі для Ренці. Він почав деякі дуже потрібні реформи, зокрема повну зміну італійського трудового законодавства. Але його головна мета — змінити конституцію Італії та виборче законодавство, щоб можна було переобратися на другий п'ятилітній термін без усяких партійних переворотів і за той час реалізувати більш комплексну програму змін. Його критики, зокрема й із власної партії, вважають, що це небезпечно близько до «одноосібного правління».

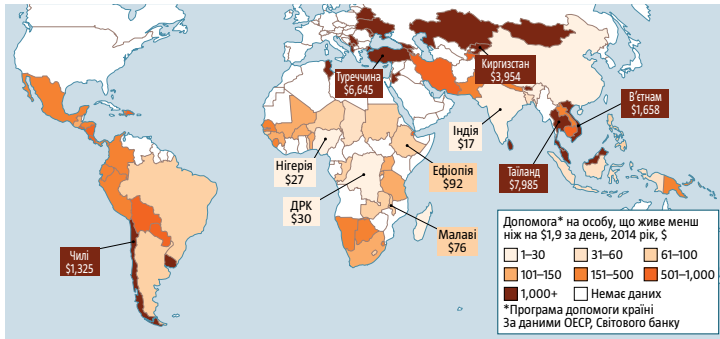
Італійський парламент уже змінив виборче законодавство. Конституційна реформа має розглядатися на референдумі восени. Щоб виграти, Ренці потрібна вдала каденція. А місцеві вибори підставили йому підніжку й розвіяли репутацію непереможного, здобути на європейських виборах 2014-го, коли його партія набрала понад 40% голосів, а інші лівоцентристські організації програли.

Коли Ренці пояснював незадовільні результати ДП, то зосередився винятково на політиці й особисто на собі, а зовсім не на тому, чи ефективна його стратегія. Він зауважив, що раніше надто багато уваги приділяв урядові, а своїй партії — недостатньо. Тепер це зміниться. Зокрема, сказав Ренці, він «пройдесться з вогнемета» по ДП на півдні, де певних активістів помічено в компрометуючих зв'язках.

Ренці не пояснював невдачі ДП обуренням виборців через млявий вихід Італії з рецесії. 6 червня Банк Італії знизив темпи прогнозованого зростання ВВП цього року до 1,1%. У відповідь від прем'єра пролунали залпи оптимістичної риторики. Судячи з його реакції на місцеві вибори, зміни позиції чекати не варто. ■

Доброчинність не до місця

Найефективніше допомогу витрачають у бідних країнах з адекватним управлінням. Але вона до таких не потрапляє

Не так давно популярним реципієнтом міжнародної допомоги була Малаві. У 17-мільйонній країні лютували злидні та СНІД, тож і найменше сприяння могло помітно поліпшити ситуацію. Ще один плюс — держава була відносно демократичною, а Джойс Банду, яка обіймала тоді посаду президента, приймали у Вестмінстері та Білому домі. У 2012-му західні країни закачали в Малаві \$1,17 млрд. Тоді зовнішня допомога становила 28% місцевого валового національного доходу.

Наступного року корумповані чиновники, бізнесмени й політики відщипнули з малавійської скарбниці щонайменше \$30 млн. У садівця, який вів розслідування крадіжки, тричі стріляли (дивом він вижив). У ФРН заявили, що долучаться до фінансування слідства. Пізніше до будинку одного з німецьких представників удерлися зловмисники, які вкрали документи, пов'язані зі скандалом. Відтак Малаві більше не популярний реципієнт, а радше щось на кшталт надокучливого коханця, котрого давно покинули б, якби не було так шкода. Країна досі отримує чималу міжнародну допомогу (2014-го — \$930 млн), але донори тримають гроші чимдалі від тамтешніх урядовців.

Зовнішня допомога здатна творити дива. Вона пособила Південній Кореї і Тайваню зіпнутися на ноги на шляху до багатств та цілком зупинити віспу в 1970-х і майже — поліомієліт. Утім, як свідчить приклад Малаві, її можуть прибрати до рук і шахраї. Крім того, вона здатна збільшувати робоче навантаження там, де слабкий державний апарат, спотворювати ринки, посилювати диктаторів і розтягувати в часі громадянські війни. Платникам податків із багатих країн не подобається, коли їхні гроші витрачають на новенькі мерседеси. Тож донори намагаються спрямовувати адекватну допомогу в місця, де вона дасть найбільше добра, і на виправдані потреби. Наскільки це їм вдається?

Десятиліття тому бідні й багаті країни взялися визначати, що таке «ефективна допомога». Оголошили, що вона має спрямовуватися на поліпшення

ситуації для великої кількості бідних людей, а не опосередковано — на підтримку дружніх до країн-донорів диктаторів чи нових можливостей експортерів. Допомога повинна бути скоординованою, інакше «бідний міністр охорони здоров'я має справу з десятками різних спонсорів та анкет, які треба заповнити», каже Вільям Істерлі з Університету Нью-Йорка. Виділення допомоги має бути прозорим, де можливо, проходить через уряд держави.

Ці високі ідеали відображають час, коли їх закладено: тоді скінчилася холодна війна й у Заході було багато грошей. І все-таки вони адекватні. Ті, хто спостерігає за міжнародним сприянням і закло сперечається з приводу «світ потребує менше чи більше допомоги?», здебільшого з ними погоджуються. І часто додають, що їй слід виділяти порівняно вільним країнам із хорошою владою.

Міжнародна допомога майже ні в чому не відповідає жодному із цих критеріїв. Її координація нагадує радше перегони на виживання. Велика частина наданого не потрапляє ані до бідних людей, ані до країн із належним урядуванням. А за деякими мірками практика її призначення тільки погіршується. Донори намагаються винагороджувати адекватні режими й карати погані, але ці зусилля бувають підірвані іншими країнами та їхньою власною неретерплячкою. Дивовижно, що стільки розумних людей із добрими намірами можуть допрацюватися до такого безладу.

Міжнародна технічна допомога (допомога на розвиток), яка передбачає гранти, кредити, технічні рекомендації та списування боргів, щороку сягає близько \$130 млрд. Вона глибокими й стрімкими ріками витікає з Берліна, Лондона, Парижа, Токіо та Вашингтона, меншими потічками — з інших точок, хоча скандинавські країни як на свої розміри доволі щедрі. Понад дві п'яті такої допомоги проходять через багатосторонні організації на кшталт Світового банку, ООН та Глобального фонду боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією. Торік 9% цих коштів витратили на біженців у країнах-донорах, що показує, наскільки побільшало мігрантів у Європі.

Ріка допомоги заливає одні місця, але взагалі не допливає до інших. В Індії близько 275 млн осіб живуть менш ніж на \$1,90 за день. У найстандартнішому пакеті «програми допомоги країні» 2014 року вона отримала \$4,8 млрд, тобто \$17 на бідну людину. В'єтнаму теж дісталось \$4,8 млрд, але, оскільки він значно менший і заможніший, тут на бідняка припадає \$1,658 допомоги (**див. мапу**). У цьому сенсі особливо добре ведеться країнам Південно-Східної Азії та Південної Америки.

До сьогодні західним країнам через моральні закиди здебільшого довелося відмовитися від звички виділяти гроші дружнім до себе режимам та колишнім колоніям, яка панувала під час холодної війни.

Утім, допомогу їй досі відносно відкрито використовують як інструмент зовнішньої політики, і нині дедалі більше, як каже Овен Бардер з аналітичного Центру глобального розвитку. Сьогодні ворог — це не комунізм, а радикальний іслам. Такі держави, як Афганістан, Єгипет, Йорданія, Сирія і Туреччина, отримали у 2014-му більше допомоги на кожну, ніж Бангладеш, хоча в жодній із них аж ніяк немає стільки бідності, як в останній. Минулого тижня в ЄС пообіцяли більше допомоги країнам Африки та Близького Сходу, які зупинять мігрантів.

ВИНАГОРОДА ЗА ПРОВАЛИ

Правдоподібніший привід не давати найбіднішим країнам стільки допомоги — погане управління в них. Але вони не отримують її не тому. Клодія Вільямсон з Університету Міссісіпі розробила шкалу, котрою можна виміряти як бідність, так і якість урядування. Вона виявила, що розподіл міжнародної допомоги насправді погіршився між 2004 і 2012 роками. «Гроші потрапляють у країни із середнім рівнем доходів, де урядування нічим не краще», — каже вона.

Донори часто схильні виділяти допомогу як винагороду за демократичні реформи або намагаються карати її відсутністю за корупцію і регрес змін, як от у Малаві. Між 2009 і 2014 роками поліпшення щонайменше на два пункти за 14-значною шкалою від Freedom House продемонстрували 12 країн, які отримували міжнародну допомогу. Звідси можна зробити висновок, що вони стали помітно демократичнішими й ліберальнішими. Десять із них мали у 2014-му більше чистої допомоги, ніж на п'ять років раніше. Із дев'яти реципієнтів, у котрих ситуація погіршилася на два пункти чи більше за тією самою шкалою, менше допомоги отримали шість.

Але така мотивація у виділенні допомоги часто грає другу скрипку, тим часом обсяги фінансування серйозно зростають, коли претендент є стратегічно важливою країною. Чиста зовнішня допомога Туреччині, яка стає дедалі автократичнішою і зовсім не бідна, упродовж 2004–2014 років зросла більш ніж удвіть, до \$3,4 млрд. Крім того, донори схильні звертати увагу на тих, кого найпростіше побачити. Науковці Деррен Гокінс та Джей Гудліффе показали, що донори часто винагороджують країни, які стають дедалі більш схожими на них самих. А коли реципієнт приєднується до клубу демократичних країн, обсяг допомоги зменшується. Таким шляхом ішла американська допомога Перу. «Тобто тебе карають за те, що приходиш зависокого рівня демократичного управління», — каже Бред Паркс з аналітичного центру AidData.

Та навіть якби західні донори давали через допомогу чіткі послідовні сигнали, їх часто попросту не чули б. У випадку багатьох бідних країн важливішими за міжнародну допомогу стали інвестиції чи перекази заробітчан із-за кордону. Крім того, тепер можна вибирати серед різних донорів. Кілька держав, які раніше приймали допомогу, сьогодні її виділяють. Деякі, зокрема Індія та Туреччина, і отримують, і надсилають іншим. Китай, за даними ОЕСР, торік виплатив близько \$3,4 млрд. Це мізер порівняно зі США чи Британією, але має свою вагу, бо така допомога може амортизувати шок у країні, коли звітти виходять інші донори. У травні Пекін

пообіцяв більше продовольчої допомоги та 100 поліцейських автівок для Малаві.

Для корумпованих диктаторів китайська допомога навіть краща, ніж західна. Пекін зазвичай не надто переймається демократією і рідко проти, аби його кредити витрачалися на великі непотрібні проекти: він, зрештою, чимало таких утілює вдома. Одне дослідження виявило, що допомога з Піднебесної, найімовірніше, потрапляє в регіони, де народились африканські лідери.

Утім, надмір донорів до певної міри серйозно шкодить бідним країнам. Сьогодні допомога надходить із різних напрямків і дедалі меншими порціями: за даними AidData, 2013 року на середньостатистичний проект виділяли \$1,9 млн. 2000-го — \$5,3 млн. У Мозамбіку — 27 серйозних донорів лише в галузі охорони здоров'я, і це без урахування більшості незахідних чи приватних. Бельгія, Франція, Італія, Японія та Швеція виділили йому менш ніж \$1 млн кожна. Така фрагментація лягає на бідні країни додатковим тягарем, бо передбачає безкінечну писанину звітів, а ще забирає для управління донорськими проектами й так обмежений ресурс державної служби.

ДОНОРИ, МАБУТЬ, БУЛИ Б КОРИСНІШІ, ЯКБИ ЗОСЕРЕДИЛИСЯ НА КІЛЬКОХ ПРОЕКТАХ У КІЛЬКОХ КРАЇНАХ. АЛЕ ВОНИ ЩОСИЛИ НАМАГАЮТЬСЯ ЗРОБИТИ ПРОТИЛЕЖНЕ

Донори, мабуть, були б корисніші, якби зосередилися на кількох проектах у кількох країнах. Але вони щосили намагаються зробити протилежне. Схоже, успіх для них — це якомога більше прапорців своєї батьківщини, наліплених по всьому світу. Голова Комітету з питань сприяння розвитку ОЕСР Ерік Солгайм пригадає, як намагався переконати рідну Норвегію зосередитися на тому, що вона справді знає: на управлінні нафтовим бумом, а не на справах на кшталт сільського господарства в тропіках. Не зумів.

Десяток років тому загальноприйнятими ліками від розпорощення була практика виділяти донорську допомогу безпосередньо бідній країні, щоб та розпорядилася нею на власний розсуд. Тепер це стало вкрай неможливо. Добродичинець, який фінансує уряд, почувається відповідальним за будь-який поганий крок останнього: від ухвалення законів, що забороняють гомосексуалізм, до розкрадання грошей. А коли допомогу втрачено, повернути її дуже складно. Певно, донори не хочуть більше відновлювати пряму бюджетну підтримку Малаві: один із них сказав, що це «в минулому». У Міністерстві міжнародного розвитку Британії, котре вирізнялося раніше святою вірою в пряму бюджетну допомогу як форму міжнародної, торік заявили, що припинять таку діяльність.

Ситуація з міжнародною допомогою — це сьогодні безлад, хоч як на неї поглянь. Тому значний прогрес бодай щодо однієї із цілей, узгоджених у Парижі 10 років тому, — вже досягнення. Донори стали значно більш відкритими в питанні того, куди йдуть і як витрачаються кошти. І ми знаємо про всі проблеми в міжнародній допомозі власне завдяки цій прозорості. Але знання й бажання змінюватися не одне й те саме. ■

Навчити вчителів

Уміння викладати довго вважалося вродженим. Реформатори ж доводять, що найкращими вчителями стають, а не народжуються

Для 11–12-річних учнів, яких Джиммі Каванаг учить математики, він вроджений вчитель. Теплий, але суворий. Із сильним голосом. Усміхається, коли відповідаєш правильно. Однак те, що його учні з North Star Academy в Ньюарку (Нью-Джерсі) можуть сподіватися потрапити до університетів, хоча 80% їхніх родин змушені отримувати державні субсидії на шкільні обіди, самим ентузіазмом не поспинити.

Каванага вчили викладати по-новому. Замість гаяти час на роздуми про значення освіти, його та колеги муштрували для роботи в класі. Десятки відточених методів охоплюють все: від предмета освіти до того, як зробити, аби дитина активно мислила. Учителі North Star тепер видаються вродженими талантами. Але вони такими не є.

Як і багато його колеги із North Star, Каванаг проходить курс у школі післядипломної освіти Relay Graduate School of Education. Тут, як і в подібних закладах у всьому світі, викладають усе: від когнітивістики, основ медицини й спортивної підготовки до бізнесу з підготовки ефективніших вчителів. Студенти Relay часто отримують навички в хороших установах та в професійно досвідчених колегах. Методика викладання чітко відточена, випробувана, відпрацьована, а результати оцінюються чи не суворіше, ніж в олімпійських спортсменів. Джеремі Верріллі, який керує ньюаркським відділенням Relay (їх є ще сім), каже, що такий підхід показує, чим є насправді процес викладання: це не вроджений талант, і не прихисток для тих, хто ніде, крім школи, не знайшов собі місця, а «надзвичайно тонке, складне й прекрасне ремесло».

ВЧИТЕЛЬКО МОЯ...

Успішність дитини залежить від багатьох факторів, але в школі важливішого за якість викладання немає. Торік Джон Гатті з Університету Мельбурна звів докупи результати понад 65 тис. дослідницьких робіт стосовно впливу сотень різних втручань у навчальний процес 250 млн учнів. Він виявив, що елементи шкільного життя, якими батьки переймаються найбільше, — кількість дітей у класах, форма чи розподіл за здібностями, — майже або взагалі не впливають на здатність дитини навчатися (див. «**Результат — якою ціною**»). Натомість має значення «вчительський досвід». Дослідження показує, що всі 20 найпотужніших способів підвищити засвоєність за період, проведений у школі, залежали від того, що вчитель робить у класі.

Економіст зі Стенфорду Ерік Ганушек підрахував, що за академічний рік учні, яким викладають учителі вище за 90-й перцентиль за шкалою ефективності, вивчають матеріал

за півтора року. А у вчителів з 10-го перцентилу й нижче — за півроку. Подібні результати виявлено від Британії до Екватору.

Багатим родинам простіше компенсувати погану роботу вчителів. Якісне ж викладання найбільш корисне для бідних дітей. Хороший наставник у початковій школі може «серйозно компенсувати» шкоду, яку успішності дитини завдає незабезпеченість, — такі висновки Ганушек разом з іншими науковцями оприлюднює в спільній статті. За оцінками Томаса Кейна з Гарварда, якби афро-американських дітей навчали наставники, що входять до 25% кращих за шкалою ефективності, то розрив між чорними й білими зрівнявся б за вісім років. Він додає, що якби середньостатистичний американський учитель викладав на рівні тих, що перебувають у топ-чверті, то розрив у результатах іспитів між США та азійськими країнами можна було подолати за чотири роки.

Подібні дослідження наголошують на тому, наскільки великий вплив має якісне викладання в школах. Але політиків турбує питання: кращими вчителями народжуються чи стають? Популярна культура пропагує стереотипи на користь першого. Поганих педагогів зображають лінивими й ненависними до дітей. Тим часом хороші вчителі, які надихають учнів, — це щось на зразок колишнього морпіха, а тепер наставниці, яку в «Небезпечних думках» грає Мішель Пфайффер, або Мінерви Макґонагалл із «Гаррі Поттера» з надприродними талантами. Дослідження 2011 року виявило, що люди, власне, і вірять у такі образи: 70% американців тоді сказали, що здатність учини — результат більше вродженого таланту, ніж навчання.

Авторка книги «Збудувати кращого вчителя» («Building A Better Teacher») Елізабет Грін називає це «міфом про вчителя від природи». Якщо в нього вірити, то пошук хорошого педагога перетворюється на полювання на золото: доведеться нещадно відсіювати все, що не підходить, залишати тільки те, що блищить. Саме тому останні два десятиліття пріоритетом для реформаторів освіти залишається збільшення «підзвітності» вчителя.

У цьому є велика частка здорового глузду. У містах на кшталт Вашингтона на результати учнів украй позитивно вплинула градація зарплат учителів відповідно до їхніх досягнень та, що важливіше, відсіювання найгірших. Але залежати виключно від прийомів на роботу та звільнень і не зважати на те, як люди насправді викладають, навряд чи ефективний підхід. Діяти від освіти за недбали те, що один із них колись назвав «чорною скринькою освітнього процесу» — роботу в класі. Відкрийте цю скриньку — і побачите дві важливі істини. Значна частина того, що вчителі (й інші) думають про процес навчання, помилкова. А ви-

кладати краще, і то нерідко значно краще, можна навчитися. Так, пісок має всі шанси перетворитися на золото.

У 2014-му Роб Коу з Університету Дарема в Британії зазначив у звіті про складові якісного викладання, що багато поширених методик класного навчання насправді не діють. Незаслужену похвалу, групування за можливостями й заохочення різних «стилів навчання» дітей пропагують часто, але це неякісні прийоми. Також неправильно вважати, нібито учні можуть самостійно розуміти складні задачі. Учителі мають як прищеплювати знання, так і навчати критичного мислення.

Ті, що дають й те, й інше, практикують шість елементів ефективного навчання, пише Коу. Перший і другий стосуються мотивації та взаємодії учнів зі своїми однолітками. Третій і четвертий — ефективного використання часу, заохочення до хорошої поведінки й високих очікувань. Утім, найважливішими є п'ятий і шостий: високоякісне викладання й так зване знання педагогічного контенту, тобто коли поєднуються і знання предмета, і мистецтво викладання. Суть останнього визначає Чарльз Чу, один із «провідних головних вчителів» Сінгапуру, елітної групи, яка скеровує роботу шкіл острова: «Я не навчаю фізики; я навчаю своїх учнів, як вивчати фізику».

ПЛІКИ ДЕРЕВА ПІЗНАННЯ

Учителі на зразок Чу ставлять усім учням тестові запитання. Це короткі письмові завдання, які змушують дітей думати, а педагогам дають можливість стежити за успіхами. Вони планують свої уроки з чіткою метою та планом її досягнення й керують ними, але ці уроки інтерактивні. Також передбачають помилки. Розподіляють інформацію і застосовують різноманітні тренувальні вправи, бо когнітивна наука довела, що це зміцнює довготривалу пам'ять.

Ці прийоми виявилися ефективними. У люневій публікації звіту ОЕСР помітила зв'язок між застосуванням таких стратегій «когнітивної активації» та високими результатами учнів на іспитах серед своїх переважно багатих країн-членів. Учні з гіршими результатами здебільшого запам'ятовують або пасивно заучують. У нещодавньому дослідженні Девіда Рейнолдса порівнюється викладання математики в Нанкіні й Саутгемптоні, де він працює. Виявилось, що в Китаї більшу частину уроку клас проводив у взаємодії (72% часу), тоді як у Британії — лише 24%. Ще раніше дослідження психолога з Каліфорнійського університету Джеймса Стіглера показало, що для перевірки розуміння учнями матеріалу в американських класах частіше лунає запитання «що?», натомість у Японії вчителі більше питають «чому?» і «як?».

Але краще усвідомлення того, як треба навчати, саме собою не гарантує високого рівня викладання. За словами керівника початкової підготовки вчителів у групі англійських шкіл Ark Мері Гамер, надто часто вчителям указують на те, що треба покращити, але не дають чіткої підказки, як саме це робити. Нові методи підготовки, які застосовуються в Relay та інших закладах, мають вирішити цю проблему.

Девід Стейнер з Інституту освітньої політики імені Джонса Гопкінса в Балтиморі називає багато американських педагогічних навчальних закладів «склеротичними». Отримати диплом учителя там

Результат — якою ціною

Ефективність і вартість навчальних стратегій

Ефект = додаткові місяці прогресу

Порівняна вартість
5 x \$ = найдорожчий

Відгук учителя про роботу учня	9	\$
Метакогнітивні стратегії*	8	\$
Викладання однокласникам	6	\$
Навчання у груповій співпраці	5	\$
Зменшення кількості учнів до <20 у класі	3	\$ \$ \$ \$ \$
Індивідуальні інструкції учневі	2	\$
Наставництво для учнів	1	\$ \$ \$
Наявність помічника у вчителя	1	\$ \$ \$ \$
Поліпшення шкільних приміщень	0	\$ \$
Розподіл за здібностями	-1	\$

*Коли вчитель допомагає учневі ділитися міркуваннями про процес навчання

За даними Education Endowment Foundation

іноді буває легше, ніж заробити оцінки, які американські коледжі вимагають від своїх спортсменів. За словами Гатті, жодній із 450 австралійських підготовчих програм ніколи не доводилося відстоювати свою ефективність, як і не доводилося прощатися з акредитацією. Деякі інші країни набагато розбірливіші. Потрапити на навчання на педагогічні спеціальності у Фінляндії приблизно так само важко, як вступити до МІТ. Але навіть у цій країні вчителів далеко не завжди знайдеш у першій третині випускників з найкращим рівнем грамотності або математичних знань.

В Америці та Британії в підготовці вчителів завжди переважала теорія, а практиці відводилося менше уваги. Род Люсеро з Американської асоціації педагогічних коледжів (ААСТЕ) — органу, який представляє понад половину педагогічних навчальних закладів країни, — каже, що більшість курсів включають учительську практику. Але він визнає, що «клінічної практики» не вистачає. Отримавши диплом бакалавра, «я навіть близько не відчувала себе готовою», — каже Джасмін Вілер, нині першокурсниця магістратури в педагогічному коледжі Sposato, який виріс із мережі чартерних шкіл Match у Бостоні.

Це вписується в картину, яка, за даними дослідження Кейна, виглядає «майже незмінною»: новим учителям не вистачає викладацьких й організаційних умінь. Через це їм буває важко в перші три-п'ять років роботи. Нові педагогічні навчальні заклади вважають, що ті вміння, яких учителі зараз набувають методом проб і помилок, можна закладати систематично й наперед. «Хірурги починають із трунів, а не з живих пацієнтів», — зауважує Кейн.

«Ми багато розмірковували над тим, як навчати 22-річних», — каже Скотт Мак'ю, співдиректор Sposato. Він та його колеги розробили цілу «таксономію» ефективного навчання: що потрібно робити й казати. «Із приблизно 5 тис. пунктів, з яких складається ідеальне викладання, ми хочемо, щоб наші студенти точно засвоїли найголовніші 250», — каже Орін Гатлернер, співдиректор Sposato.

Навчальна програма нової школи складена під впливом таких людей, як колишній викладач англійської мови й засновник школи в Бостоні Даг Лемов. За балами тестування він визначив кількох найкращих учителів Америки. Відвідавши їх і проаналізувавши відеозаписи їхніх уроків (а конкретно що саме вони робили), Лемов створив список із 62 прийомів. Багато з них — це елементарні способи втримати увагу учнів. «Поріг» — коли вчитель зустрічає учнів біля дверей; «сильний голос» пояснює, що найуспішніші вчителі говорять стоячи, дотримуються формального стилю мовлення, не зловживають пишномовними конструкціями й не закінчують речення, доки увага всіх учнів не буде прикута до них.

Але більшість зібраних прийомів спрямовані на те, щоб підвищити в класі число учнів, які думають, і час, який вони на це витрачають. Такі прийоми, як «дзвінок до незнайомця» і «повернись та говори», коли діти повинні швидко висловити свої думки однокласникам, забезпечують когнітивне тренування, яке часом можна побачити в класах Шанхая й Сінгапура, де учні регулярно займають вищі рядки в міжнародних рейтингах.

Курсисти Sposato проходять практику в школах Match. По 20 годин на тиждень вони навчаються і тренуються, 40–50 годин дають уроки або допомагають учителям. Гатлернер каже, що найкраще передбачити успіхи практикантів можна на основі того, наскільки добре вони реагують на «розбір польотів» після уроків.

Де в чому цей новий підхід нагадує дух колективізму, який панує в найкращих школах Азії. На Заході знайдеться небагато професіоналів, котрі так ізольовані у своїй роботі або так позбавлені «зворотного зв'язку», як педагоги. Сьогодні 40% учителів у країнах ОЕСР ніколи не давали уроків разом з іншими педагогами, не спостерігали за процесом їхнього викладання й не висловлювали їм своїх думок із цього приводу. Професор Бристольського університету Саймон Бурджесс вважає, що викладання й досі залишається «професією за зачиненими дверима», і додає: профспілки вчителів не схвалюють, коли спостерігачі на уроках роблять нотатки. У результаті, на думку колишнього керівника департаменту освіти Фінляндії Пасі Сальберга, страждають учні. Не в останню чергу успіхи своєї країни він пояснює культурою співпраці, що панує серед фінських учителів.

Крім ізоляції у вчителів ще одна проблема: немає чітких способів удосконалитися. Гатлернер наголошує, що професія педагога — єдина з усіх інших, яка вимагає від новачків того самого рівня умінь, як і від ветеранів з 20-річним стажем. Те, що називають «професійним зростанням», здебільшого не витримує жодної критики, як і система для його оцінювання. У 2011 році проведене в Британії дослідження виявило, що лише 1% курсів підвищення кваліфікації допомагає вчителям покращити свою методику навчання. Щось схоже спостерігається і в Америці. І це

не пов'язано з браком фінансування. За оцінками групи New Teacher Project, яка допомагає містам набирати на роботу педагогів, у деяких американських містах школи не шкодують аж по \$18 тис. щорічно на професійний розвиток, що у 4–15 разів більше, ніж в інших секторах.

New Teacher Project приходить до висновку, що після різкого підвищення кваліфікації на початку своєї кар'єри вчителі рідко просуваються далі. Можливо, це почасти через те, що вони не усвідомлюють, навіщо їм потрібно вдосконалюватися. Три із п'яти американських педагогів з низьким рівнем викладання переконані, що працюють якісно. Така надмірна впевненість — поширене явище і в інших країнах: дев'ять із десяти вчителів в ОЕСР вважають свій рівень підготовки високим. У Британії педагоги пишуться застосуванням стратегій когнітивної активації, попри те що оцінювання учнів свідчить: вони вимагають механічного заучування чи не більше, ніж їхні колеги з інших країн.

ЕЛЕМЕНТИ ШКІЛЬНОГО ЖИТТЯ, ЯКИМИ БАТЬКИ ПЕРЕЙМАЮТЬСЯ НАЙБІЛЬШЕ, — КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ У КЛАСАХ, ФОРМА ЧИ РОЗПОДІЛ ЗА ЗДІБНОСТЯМИ, — МАЙЖЕ АБО ВЗАГАЛІ НЕ ВПЛИВАЮТЬ НА ЗДАТНІСТЬ ДИТИНИ НАВЧАТИСЯ

Так не повинно бути. В обширному дослідженні, опублікованому в березні, професор Гарвардського університету Роланд Фрайер виявив, що «кероване підвищення професійної кваліфікації», за якого вчителі отримують конкретне навчання паралельно з детальним і регулярним аналізом уроків під керівництвом старшого вчителя, мало великий позитивний ефект. Метью Крафт та Джон Папай з Гарварда й Браунівського університету дійшли висновку, що вчителі в найвищій чверті шкільного рейтингу, складеного на основі рівня підтримки, за перше десятиліття покращували свою кваліфікацію на 38% порівняно з колегами з найнижчої рейтингової чверті.

Така атмосфера панує в школах Match і North Star, а також у Шанхаї та Сінгапурі. В останніх допомагає і правильне розуміння стимулів. У Шанхаї вчителі не отримають підвищення, якщо не зможуть довести, що активно співпрацюють із колегами. Їхні наставники теж не отримають підвищення, якщо не доведуть, що кваліфікація їхніх підопічних педагогів зросла. Для цього потрібен час. Учителі з Шанхая мають лише по 10–12 годин на тиждень. Це менше, ніж половина середнього американського навантаження у 27 годин.

У багатьох країнах зробити кар'єру в школі можна, перейшовши на адміністративну роботу. За словами професора Фрайера, американські районні відділи освіти «платять людям обернено пропорційно до доданої вартості, яку ті створюють». Керівники відділів освіти заробляють більше від учителів, хоча їхній вплив на життя учнів менший. У Сінгапурі педагогічна кар'єра — це окремий шлях, тож найкращим не доводиться залишати класів. Можливо, незабаром цим шляхом піде й Австралія. ■

К Н И Г А Р Н Я

21–25 червня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

21 червня, 18:30 — інтерактивна лекція Юрія Мельничука «Українські вишиті рушники з сюжетом «Древо»: композиція, кольористика, символіка, застосування». Спільно з Національним центром народної культури «Музей Івана Гончара».

22 червня, 18:30 — дискусія блогерів «Читай із нами! Як книжкові блоги пропагують читання». Учасники: Ксенія Сокульська, Ксеня Кисіль, Максим Сузук, Настя Бондаренко, Тетяна Кисельчук. Модерує Катерина Толокольнікова.

23 червня, 18:30 — презентація книжки Олексія Чупи «Вишня і Я». Модерує Мирослав Лаюк. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

24 червня, 18:30 — розмова з психоаналітиком проф. Луїджі Дзойєю (Італія) на тему «Колективна параноя». Модерує Дарія Похилевич.

Спільно з Італійським інститутом культури в Україні.

25 червня, 12:00 — дитяча субота. Презентація книжки Ірини Цілик «МІСТОрія однієї дружби» за участю авторки та ілюстраторки Марисі Рудської. Спільно з Видавництвом Старого Лева. Для дітей віком 6+.

Київ (вул. Велика Васильківська, 63-А):

21 червня, 18:30 — проект «Здоров'я». Лекція педіатра Тетяни Рибаківської «Правила догляду за дітьми при гострих захворюваннях».

Київ (просп. Миколи Бажана, 16-Д):

23 червня, 18:30 — ПОЛАНІКізація. Презентація нового українського перекладу культового роману Чака Поланіка «Бійцівський клуб» і нової збірки оповідань «Створи щось». Учасники: письменник Сашко Завара, перекладачі Агастасія Рогоза та Олександр Красюк, фронтмен гурту «Фіолет» Сергій (Колос) Мартинюк. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Львів (просп. Свободи, 7):

21 червня, 18:30 — проект «Здоров'я». Лекція педіатра клініки «Веселка» Андрія Юраса «Літній відпочинок із дітьми».

23 червня, 18:30 — презентація путівника «Архівами Східної Європи». **23 червня, 18:30** — презентація книжки Вахтанга Кебуладзе «Чарунки долі». Модерує Марія Титаренко. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

24 червня, 18:30 — презентація незалежного театрального проекту «Осінь на Плутоні» за участю драматурга Сашка Брама, хореографа Марії Бакало, арт-терапевта Олени Барбул і перформера Світлани Лисовської. Модерує Галина Сафроньєва.

25 червня, 12:00 і 13:00 — дитяча субота. Інтерактивні англійськомовні читання для дітей 7–8 та 9–10 років.

Спільно зі школою англійської мови Green Country.

25 червня, 17:00 — розмова про мовну ситуацію в Україні. Учасники: Юрій Шевчук та Юрій Винничук. Модерує Галина Сафроньєва. Спільно з літературною агенцією Discursus.

Дніпро (вул. Глінки, 15):

21 червня, 18:30 — презентація книжки Олексія Чупи «Вишня і Я». Модерує Надія Вовк. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

23 червня, 18:30 — майстер-клас із ораторського мистецтва. Лектор: Іван Талалай, викладач проекту GOORATOR.

25 червня, 14:00 — воркшоп «Як лікує арт-терапія?». Спільно з БФ «Помогаєм».

Харків (вул. Сумська, 3):

22 червня, 18:30 — презентація книжки Олексія Чупи «Вишня і Я».

Модерує Ростислав Мельників. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

24 червня, 19:00 — розмова на тему «Stories of Success» («Історії успіху»). Модерує Ірина Онуфрієнко. Англійською мовою без перекладу.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

21 червня, 18:00 — презентація роману Маркіяна Камиша «Київ-86». Спільно з видавництвом «Нора-Друк».

22 червня, 18:00 — презентація книжки Ольги Пуніної «Самітний геній. Олесь Ульяненко». Модерує Олег Соловей.

Спільно з видавництвом «Академвидав».

23 червня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Роберта Кірхгофа «Випадок Церванової». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

21 червня, 18:00 — поетичні читання літературних студій «87» та «Сім Герц».

22 червня, 18:00 — зустріч із письменником та краєзнавцем Богданом Мельничуком. Модерує Юрій Матевощук.

24 червня, 18:00 — КОЛО КНИЖКИ з підлітками.

«Чарівний світ як прихисток від реальності?»

Обговорення серії книг про Гаррі Поттера. Модерує Ірина Мацко.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

23 червня, 18:00 — ЛІТСТУДІЯ з Наталею Ткачик.

Гість — письменник, есеїст, літературознавець Степан Процюк.

Інформаційний партнер

УКРАЇНСЬКИЙ
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Шляхами підпільного капіталізму в СРСР

Валерій Примост

Історія «тіньового бізнесмена» сталінської доби

Дивно, коли українська громадськість шокована інформацією про скарби, знайдені під час обшуків у міністрів, прокурорів і голів адміністрацій та їхніх заступників. А ще дивніше, коли хтось вважає, ніби мільйонери з'явилися після відмови від соціалізму, а в СРСР їх не існувало, хіба що в Льфа й Петрова. Найулюбленіший міф радянських людей: за Сталіна корупції не було!

Насправді й капіталісти (звісно, підпільні) за більшовиків були, й корупція процвітала, причому тотальна! Мова не про гедоністів на вершечку владної піраміди, не про їхню обслугу й не про мафію ЧК—ОГПУ—НКВД—МГБ—КГБ, а про активних і підприємливих людей. Бо жодна програма Комуністичної партії не могла ліквідувати потяг людини до підприємництва.

Яким же міг бути український бізнесмен часів Сталіна? Наприклад, такий собі Микола Павленко...

ПОЧАТОК ШЛЯХУ

Ось що про нього пише російська Вікіпедія: «Шахрай, творець і командир міфічного госпрозрахункового УВСР-5 у 1942–1951 роках, що діяв на території Молдавської та Української РСР. Злочинець скористався плутаниною воєнного часу і за допомогою підrobних документів створив групу, що прикривалася легендою секретної військово-будівельної частини». Звісно, у житті все було набагато цікавіше: надурити імперію — про таке не мріяв ані Корейко, ані Бендер. Микола Павленко значно перевершив своїх літературних побратимів. У цьому сенсі він був справжнім «бендерівцем».

Народився Павленко 1912 року в селі Нові Соколи на Київщині. Був сьомою дитиною в сім'ї заможного мірошника, яка виявилася приреченою з початком колективізації. 16-річний Микола залишив дім незадовго до того, як рідних розкуркулили й відправили в Сибір (звідки ніхто не повернувся).

Підrobив документи, приписавши собі чотири роки та «правильне» соціальне походження. Вступив до Київського інженерно-будівельного (або, за іншою версією, Мінського політехнічного) інституту. Хлопець завжди мріяв стати будівельником: хотів будувати дороги — символ далеких незвіданих країв для селян, намертво прирослих до своєї землі.

Навчався Павленко на відмінно й уже вважав, що «пронесло», що вдасться спокійно закінчити інститут і, влившись у радянське суспільство, займатися улюбленою справою. Ці ілюзії тишили його два роки.

Режим потребував жертвоприношень, кампанія пошуку «ворогів народу» набирала обертів. В інституті, де навчався Павленко, почалися перевірки особових справ викладачів і студентів. Розуміючи, що викриття «куркульського синка» лише питання часу, Микола зник.

І став простим робітником: пішов будувати дороги. Та й це не врятувало, і 1935 року в місті Єфремов Тульської області Миколу заарештували за постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 року «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» (так званий закон «сім-вісім»). Просидівши 35 днів у СІЗО й розуміючи, що справи кепські, а вижити треба, Павленко не пручався й дозволив співробітникам НКВД Сахнові й Керзону завербувати себе як сексота.

Вочевидь, природні проникливість, кмітливість та інтуїція неабияк знадобилися Павленкові в сексотській діяльності, бо незабаром ті ж таки Сахно та Керзон рекомендували його як «свідомого» й «відданого» кадра на посаду виконроба в Головвійськбуді.

Там Павленко зробив стрімку кар'єру, дорісши до завідувача буддільниці (у Мінську), ба більше, його вже розглядали для роботи в апараті главку.

Саме в Головвійськбуді Павленко й сформував той свій метод роботи, і саме тоді він прочитав книжку Льфа й Петрова «Золоте теля», яка справила на нього незабутнє враження. Мінська буддільниця працювала швидко та якісно, а найголовніше — вкрай економно. Це було неймовірно в соціалістичному господарстві, де крали все, і виробляючи неякісні матеріали, і спрощуючи технології виробництва, і не переймаючись безпекою працівників.

Павленко теж спершу прагнув заробити на недосконалості системи, але його підхід був принципово інший. Його схема економії суттєво знизила затрати, а заощаджені будматеріали збували наліво: хто ж винен, що при советах було небезпечно вирізнятися підприємницьким талантом?

Миколі знову здалося, що він нарешті зможе спокійно займатися улюбленою справою — будувати дороги. Але тут почалася війна.

ДОРОГИ ВІЙНИ

27 червня 1941 року помічник інженера 2-го стрілецького корпусу військтехнік 1-го рангу старший лейтенант Микола Павленко відбув у розпорядження своєї частини — на фронт. Корпус зазнав величезних утрат і відступав до Вязьми. Павленко абсолютно не бажав боротись і вмирати за лад, який позбавив його дому, сім'ї та майбутнього, який не міг запропонувати йому нічого, крім шансу бути репресованим, загинути як робоча худоба або гарматне м'ясо імперії.

Тому вже у вересні, підробивши посвідчення про відраджування й намалювавши собі «капітана», Павленко гайнув із фронту на вантажівці, набитій украденою тушонкою, і навіть з особистим шофером. Прибувши в тилловий Калінін (нині Твер), знайшов знайомих по довоєнній діяльності, які теж дезертували. Це було нескладно, бо в прифронтовому Калініні діяла ціла дезертирська «мережа» — зі своїми контактами та джерелами фінансування. НКВД періодично накривав «явки», але втікачів від служби в місті було повно і щодня прибували нові — з розбитих радянських частин.

У хлопців було все, щоб досить довго «лежати на дні»: у Павленка — тушонка, а в одного з його земляків — Людвіга Рудніченка — талант віртуозного підробляння документів. Людвіг цілковито вразив уяву колег, коли на їхніх очах вирізав із підосви солдатського чобота печатку «Калінінського військового комісаріату». Так вони забезпечили собі документи, які вирішили їхні проблеми з житлом, харчуванням і безпекою.

Хтось, може, і задовольнився б тим, але не Павленко. Він вирішив, що мати такі широкі можливості й використовувати їх так вузько просто смішно. І запропонував ошелешеним товаришам не ховатись, а зайнятися справжнім бізнесом. Конкретно — створити військову будівельну організацію!

Чому саме будівельну? Бо схема не працюватиме довго, якщо існуватиме лише на папері. А що вміє добре робити Павленко? Правильно, будувати дороги! Час для афер був сприятливий: на фронті й у тилу після літніх поразок повний безлад, ніхто й гадки не має,

Микола Павленко. Майстерно перетворював будбати на прибуткові фірми

які частини існують, а які ні. Головним інструментом права і влади є папірець із печаткою та передбачливо запропонований хабар. Тому за правильно зроблених документів енкаведистам буде вкрай важко викрити схему.

Свою організацію вони назвали «Дільниця військово-будівельних робіт № 5» (УВСП-5). Павленко став «командиром частини» і «військовим інженером 3-го рангу» (відповідало майору в армії). Рудніченко мав займатися паперами, а на ще одного акціонера, Юрія Константинова (Константинера), покладали обов'язки служби безпеки.

Отримавши за підробленими продатестатами тушонку та згущене молоко, новоспечені будівельники завітали в місцеву друкарню. За продукти там швидко виготовили потрібні бланки, і «Дільниця військово-будівельних робіт № 5» стала формально легітимною організацією. Навіть більше: за підробними документами вдалося відкрити рахунок у Калінінському відділенні Держбанку й отримати з речових складів форму, що відповідала їхньому роду військ і придуманим званням.

А після «задушевних» розмов із місцевими військомом і комендантом Павленко вже мав право набору до своєї частини військовослужбовців категорії «Г» (тобто поранених, які перебували на лікуванні). Невдовзі особовий склад частини вже налічував 40 бійців і жваво поповнювався дезертирами та відсталими від своїх підрозділів солдатами. Із технікою теж питання вирішилося: вони просто збирали на дорогах покинуті під час відступу вантажівки, екскаватори, бульдозери тощо.

Отже, новостворена військова частина взялася до роботи. Павленко укладав договори підяду на дорожні та будівельні роботи з різними організаціями Калініна. Будували швидко та якісно, заробляли добре, зарплати видавали акуратно, а прибутки ділили між «акціонерами». Згодом Павленко ввів грошові премії, і звиклі до статусу «рабсили» та злиденного утримання за пайок солдати відповіли вибухом трудового ентузіазму.

«Бізнес» швидко розростається: надто вже вирізнялася якісна робота УВСП-5 на тлі інших частини. Усе було поставлено серйозно: існував відданий особисто Павленкові «офіцерський корпус», служба контррозвідки під керівництвом Константинера, а головне — солдати, які навіть не підозрювали, що служать у неіснуючій частині!

Усе це тривало рік, доки восени 1942 року Калінінський фронт був розформований. Залишатися в тилу для Павленка не мало сенсу: там більше контролю й менше роботи. Треба було рухатися вслід за лінією фронту, яка просувалася на захід.

Павленко мав добру репутацію і значні ресурси, тому легко знайшов собі новий прихисток — 12-й РАБ (район авіаційного базування). Завдяки хабарові вдалося забезпечити не тільки повне утримання для своєї будівельної частини, а й необхідне прикриття для руху за Червоною армією.

Увесь цей час Микола займався тим, що любив найбільше, — будував шляхи. Задоволені клієнти рекомендували його своїм друзям і колегам, тож «бізнес» ріс як на дріжджах. На момент виходу на радянський кордон Павленкова будівельна частина мала вже дві сотні працівників і блискучий послужний

список, а заробітки «акціонерів» становили мільйон карбованців. Як у сталінській системі тотального обліку та контролю Павленко зміг повернути таке? Навіть у плутанині воєнного часу? Або він був фантастично везучий. Або...

Або його контакти з НКВД не обірвалися з початком війни. Нагадаємо, що військові дорожньо-будівельні організації підпорядковувалися не тільки Міністерству оборони, а й НКВД — входили до так званого ГУШОСДОР (Головне управління шосейних доріг). Так повелося ще із 1930-х років, коли будівельні контори комплектувалися ув'язненими й працювали на «будовах комунізму». Тож можна припустити, що фінансово успішна організація не могла існувати без прихильного ока людей у кашкетах із синьою облямівкою. Цілком імовірно, що Павленко мав «дах» у НКВД, за що згідно з добре знайомим нам принципом «заносив нагору». Йому треба було лише дуже добре працювати й не нариватися. Він так і робив. Збагачуючись сам і збагачуючи своїх незримих покровителів.

«НА БЕРЛІНІ!»

Але справжній «бенкет душі» почався для «підпільних капіталістів» сталінського режиму в Європі. Споруджували мости, дороги й аеродроми, отримуючи від командування самі лише подяки.

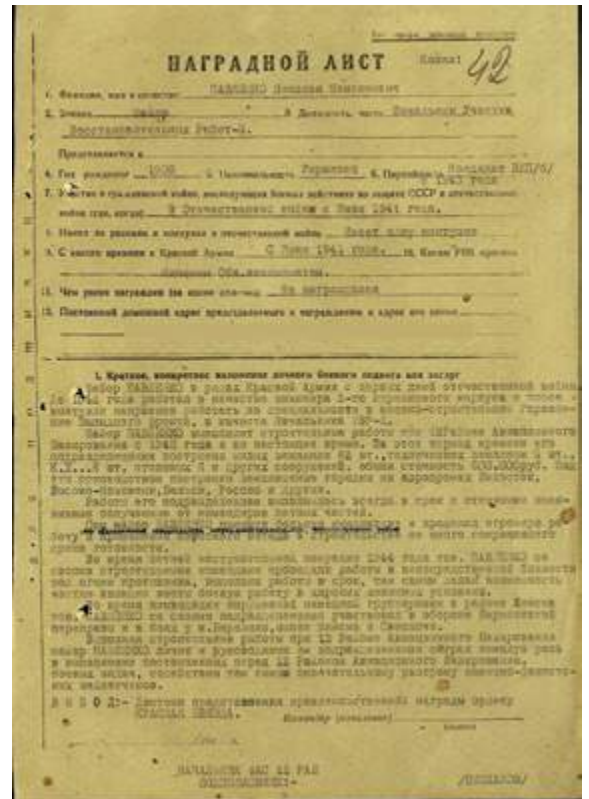
Утім, рухаючись слідом за передовими радянськими частинами, Павленко не тільки будував, а й заробляв іншим способом. Його люди заходили до пустих польських та німецьких міст і... гребли трофеї: як кинути техніку, так і власність «звільненого» населення: автомобілі, трактори, велосипеди, килими, швейні машинки, патефони, акордеони, худобу, фураж, будматеріали, золото, коштовності, витвори мистецтва... Поки дійшли до Берліна, їхні доходи в рази перевищили той «нещасний» перший мільйон.

Цікаво, що в Павленка й у «трофейному бізнесі» був свій принцип: заборонено чіпати те, що має господарів (як і самих власників). Одного разу він навіть розстріляв трьох зі своїх людей, які порушили цю заборону. Хоча, звісно, повністю контролювати підлеглих у такій ситуації було важко.

Павленко їде «на Берлін!» із комфортом, разом із ним його дружина, з якою він познайомився ще в Калініні. Дійшовши до Берліна, зрозумів, що зірвав джек-пот: завдяки хабарам Головне тилове управління доручило йому збирати трофейне майно. Щось із «назбираного» він продав, а щоб вивезти решту, домовився із представниками Управління речового і обозного постачання та людьми з військової командири про надання цілого ешелону із 30 залізничних вагонів! «Акціонери» заробили ще з млн крб.

Повернувшись у квітні 1946 року до Калініна, Павленко вирішив розформувати свою частину: війна скінчилася, контроль посилювався, тож «підпільний мільйонер» не бачив сенсу ризикувати далі.

Першим демобілізували особовий склад, який гадки не мав про справжній статус організації. В урочистій обстановці Павленко вручив ордени й медалі (загалом 230 штук), отримані за фальшивим поданням і за великий хабар, а також грошові премії за ударну працю: солдати отримали по 7–12 тис. крб, офіцери — по 15–25 тис. крб. Себе Павленко теж не забув: нагородив орденами Вітчизняної війни I і II ступенів, Бойового червоного прапора і Червоної зірки, а також 90 тис. крб.

Не лише гроші, а й слава. «Комбінатор» Павленко мав усі ознаки успішної кар'єри в СРСР: нагороди, звання тощо

ДОРОГИ МИРУ

Уже в повоєнному житті Калініна він очолив цивільну будівельну організацію «Пландорстрой». Майбутнє видавалося цілком безмарним: нарешті він знайшов свою тиху гавань. Микола Павленко мав дружину та маленьку доньку і збирався пожити на широку ногу: у нього з'явилися власні будинки: у Калініні і, звичайно ж, в Україні. А ще автомобілі (звісно, «Победа») та інші ознаки шикарного життя тих, кому не загрожував голод, як в Україні 1946–1947 років, чи депортація в Сибір.

Шикарне життя тривало лише два роки. Ситуація в країні змінювалася. Почалися пошуки нових жертв, до людей придивлялися пильніше, а засіки Миколи Павленка несподівано показали дно після грошової реформи 1947 року. Наш герой відчув нагальну потребу змінити місце проживання й повернутися до улюбленого роду діяльності. Він викрав із каси «Пландорстроя» всю готівку (339 326 крб), прихопив дружину з донькою і рушив на південь.

В УКРАЇНІ

1948 року в СРСР залишався тільки один неспокійний регіон зі слабким державним контролем — Західна Україна, де повстанці-бандерівці, попри «перемоги радянського народу», не припиняли воювати. Павленко прибув до Львова, роздивився, зв'язався з Константіном Рудніченком та рештою «акціонерів», і коліщата машини знову закрутилися. «Будівельники» створили у Львові чергове «Управління військового будівництва» (УВС-1). За вже відпрацьованою схемою підготували пакет документів, набрали

людей, техніку і взялися до роботи. Стартові умови були чудові: «акціонери» мали неабиякий підпільний бізнесовий досвід, а Павленко — дуже представницький вигляд в образі фронтовика-орденоносця. Найкраще діяли натяки на те, що УВС-1 виконує секретні місії НКВД — МГБ (ця тема й раніше непогано спрацьовувала, а в повоєнній Західній Україні, нашіптованій особистами й сексотами, діяла безвідмовно).

Із МГБ Павленко справді співпрацював: саме місцеві органи безпеки підбирали для УВС-1 особовий склад, надавали зброю («для захисту від бандерівців»). У «звільненій» Україні УВС-1 не вирізнялося серед решти радянських військових частин: із розпорядком дня, бойовою та політичною підготовкою, нарядами, власним прапором.

Новий «бізнес» стрімко розростався. Через чотири роки це вже була гігантська структура зі штабом у Кишиневі та філіями в Україні, Білорусії, Литві, Латвії та Естонії. У «фірмі» працювало більш ніж сотні осіб (військових і вільнонайманих), вона будувала гірничодобувні, машинобудівні, харчові, виноробні підприємства в шести союзних республіках.

З нашого сьогоденського погляду Павленко — цілком успішний підприємець, який чесно виконував укладені ним договори: якісно і в строк зводив мости, дороги й будинки. Його методи цілком ринкові: добре платить робітникам та інженерам — від виробітку, а хорошим трудягам іще й поставить бочку пива наприкінці зміни. А що хабарі дає, так хабар чиновнику — то інструмент бізнесмена в несприятливих для ведення справи умовах.

Павленко не революціонер і, далекі, не ідейний ворог системи. Попри свою ненависть до советів, він не бореться проти них свідомо. Він лише підприємець, який живе в максимальному віддаленні від системи й робить свою справу, причому чудово. Як потім сам скаже, «ми не вели антирадянської діяльності, ми просто будували як уміли, а вміли будувати ми добре». За ті чотири роки в Україні УВС-1 уклало 64 договори підяду на загальну суму 38 717 600 крб. «Акціонери» заробляли такі гроші, що трофейна німецька здобич уже здавалася їм дрібницею.

Микола Павленко — імпрозантний і впевнений полковник (це звання він присвоїв собі в 1951 році), має вплив у місцевих органах влади, на всіх урочистостях незмінно сидить у президії. Як і раніше, особисто контролює найвідповідальніші проекти: без цього не забезпечити якості, яка стала візитною картою УВС-1.

Схоже, Микола Павленко з обласного львівського рівня піднявся на республіканський український і йому знову починає здаватися, що можна знайти золотий баланс життя і спокійно дожити до старості.

Утім, що більшою стає організація, то складніше її контролювати. Нескінченна низка успіхів породжує в наближених відчуття безкарності, а вони, м'яко кажучи, людський матеріал не найкращої проби. Із часом дедалі частіше трапляються форс-мажори: то хтось із «акціонерів» нап'ється і влаштує бійку в ресторані або зіб'є людину машиною й Павленко муситиме вивозити його з міліції, то нетверезий Константінер розсіпле по злітній смузі аеродрому 2 млн крб, які везтиме високим покровителям, і значну частину цих грошей доведеться роздати на хабарі за мовчанку. А якось дійшло до того, що Людвіг Рудніченко за намовою своєї

дружини почав вимагати в Павленка гроші, погрожуючи здати всю «фірму». Для Рудніченка це скінчилося 17 добами арешту, хоча потім Павленко таки дав йому 25 тис. крб.

Винуватців, які належали до найближчого оточення Павленка, суворо не карали, дисципліна в частині падала, і було тільки питанням часу, коли розвалиться й уся ця будівля меркантильної величі. Навряд чи Павленко з його винятковою інтуїцією того не усвідомлював. Та він, імовірно, просто вже не міг укотре покинути свою справу, щоб знову намагатися почати десь із чистого аркуша. УВС-1 стало для нього сурогатом тієї сім'ї, яку совети відібрали в 1928 році, й удруте таку втрату він не пережив би.

«Дах» Павленка ще діяв, прикриваючи його від форс-мажорів. Однак рано чи пізно неминуче мав статися такий збій, від якого порятунку не було б, і стосуватися він мав усієї «фірми», і то настільки, щоб привернути увагу людей на самому вершечку радянської системи.

У КЮВЕТІ

Так і сталося. Занапастила Миколу Павленка і його «підпільний бізнес» дурна, але характерна дрібниця. Оскільки УВС-1 позиціонувало себе як звичайна радянська військова частина, то в ній, як і в інших, мали добровільно-примусово розповсюджувати облігації державної позики. А оскільки УВС-1 не могло отримати їх у законному порядку, то мусило купувати на львівському чорному ринку. Одного разу хтось із офіцерів поскупився, вирішивши залишити в себе частку призначених на придбання коштів, й одному з вільнонайманих робітників — такому собі члену партії Єфименкові — видали облігацій на меншу, ніж належало, суму. Єфименко накатав скаргу на ім'я маршала Ворошилова, зокрема, повідомивши, що полковник Павленко не тільки зриває справу державної ваги (кампанію держпозики), а й приймає на роботу зеків-утікачів та колишніх поліцаїв.

У прокуратуру Прикарпатського військового округу був спущений наказ розібратися, і 23 жовтня 1952-го у Львові порушили кримінальну справу, яку 5 листопада того самого року передали до Головної військової прокуратури. Яким же було здивування в «органах», коли з'ясувалося, що військової частини УВС-1 не існує! Колосальна структура з філіями в шести союзних республіках, сотнями людей, масою техніки, двома десятками банківських рахунків, мільйонними оборотами й величезною кількістю виконаних проектів є фантомом, слідів якого не вдається знайти в жодній базі даних Міністерства оборони та інших державних структур.

Виявилося, що сам Павленко перебуває у всесоюзному розшуку з 1948 року, іще після «Пландорстрою». Тепер ці дві справи об'єднали в одну.

У Москві були шоковані: у жорсткій поліцейській державі, якою був Союз за часів Сталіна, багато років існувала колосальна нелегальна військова структура, що заробляла мільйони, використовуючи незаконну працю військовослужбовців радянської армії! А найстрашніше — структура капіталістичної! Яка прекрасно функціонувала в самому серці соціалістичної системи!

Оперативні дії з ліквідації УВС-1 проводились одночасно в шести республіках. 14 листопада 1952 року було заарештовано 50 офіцерів і 300 рядових, вилучено понад 100 одиниць вогнепальної зброї, близько

70 вантажних і легкових автомобілів, будівельну техніку, величезну кількість печаток, штампів і бланків.

А 23 листопада був заарештований і сам Микола Павленко. Ордер № 97 на його арешт підписав заступник міністра держбезпеки Молдавської РСР підполковник ГБ Семен Цвігун. Цікавий нюанс: під час арешту в Павленка знайшли генеральські погони.

До справи УВС-1 виявилися причетними визначні представники республіканського істеблішменту: наприклад, міністр харчопрому Молдавії К. Цуркан разом із заступниками, перший секретар Тираспольського міськкому партії В. Лихвар, секретар Бельського міськкому партії Л. Рачинський, кілька управляючих Промбанку, керівники державних підприємств, командири військових частин тощо. Однак очевидно, що найвищі «контакти» Павленка уникнули відповідальності.

Для розслідування справи була створена спеціальна бригада досвідчених слідчих ГВП на чолі з В. Маркалянцом і Л. Лаврентьевим. Цим людям довелося попрацювати: за два з половиною роки вони зібрали 164 томи кримінальної справи.

Найбільше слідчих вразило, що Павленко отримував гроші за справді виконані роботи, причому виконані краще, ніж в інших. Ось що згадував Александр Лядов, старший слідчий прокуратури Центрального округу залізниць, залучений до справи Павленка: «Будував він добре. Запрошував фахівців зі сторони, за договорами. Платив готівкою у три-чотири рази більше, ніж на держпідприємстві. Перевіряти роботу приїжджав сам. Якщо знайде недоліки, не поїде, поки їх не виправлять. Після відкатки зданого шляху виставляв робітникам безплатно кілька бочок пива і закуски, а машиністу паровоза та його помічникові особисто вручав премію, тут-таки, привселюдно. Тоді багато робітників отримували 300–500 крб за місяць. [...] Але я про це нікому не розповідав, усе одно не повірили б».

КІНЕЦЬ ШЛЯХУ

Судовий розгляд почався 10 листопада 1954 року. Обвинувачувальний висновок судді зачитували по черзі протягом кількох днів. Павленко і 16 його найближчих компаньйонів були звинувачені за трьома статтями: підбив державної промисловості способом відповідного використання держпідприємств, антирадянська агітація та участь у контрреволюційній організації. Павленко визнавав свої економічні злочини, але із приводу антирадянської діяльності заявив: «Я ніколи не ставив за мету створення антирадянської організації».

Неймовірно, але в цій частині звинувачень він був виправданий: вистачало й решти. 4 квітня 1955 року було оголошено вирок, згідно з яким Павленко за статтею 58-7 КК РРФСР і за сукупністю злочинів був засуджений до найвищої міри покарання (розстрілу), а 16 його колег — Рудніченко, Константінер та ін. — до позбавлення волі на терміни від 5 до 20 років, з обмеженням у правах, конфіскацією майна, позбавленням урядових нагород. Цей вирок був остаточний і касаційному оскарженню не підлягав.

Партійні та державні функціонери, викриті в контактах із Павленком, були так чи інакше покарані: судовими розглядами, звільненнями, виключенням із партії, доганами.

Велика небезпека загрожувала Брежнєву, проте йому добряче пощастило, що справою займався Цвігун — його близький друг. Цвігун зробив усе, щоб вивести Брежнєва з-під удару, що було вкрай ризиковано, бо в Москві саме розроблялася за завданням Сталіна кампанія проти зловживань серед вищих державних чинів. Вождь готував чергову чистку (цього разу за економічними критеріями), і Брежнєв, звинувачений у зв'язках із Павленком, мав би чудовий вигляд на лаві підсудних. Адже два роки, поки він був першим секретарем Компартії Молдавії, за його потурання в республіці існувала, як було сказано в документах військової прокуратури, «антирадянська збройна організація УВС». Брежнєва урятував Цвігун, хоча «дорогий Леонід Ільїч» і був понижений до заступника начальника Головного політуправління армії.

НАЙБІЛЬШЕ СЛІДЧИХ ВРАЗИЛО, ЩО ПАВЛЕНКО ОТРИМУВАВ ГРОШІ ЗА СПРАВДІ ВИКОНАНІ РОБОТИ, ПРИЧОМУ ВИКОНАНІ КРАЩЕ, НІЖ В ІНШИХ

Павленко виявився менш везучим. Його розстріляли невдовзі після оголошення вироку. Мав він лише 43 роки. Історія повторилася дивним чином: родина його батьків була позбавлена всього й вислана до Сибіру, а тепер і його дружина та донька після конфіскації майна були відправлені туди ж таки як члени сім'ї «ворога народу».

Ставлення до Миколи Павленка і його діяльності — це насамперед питання ціннісних орієнтирів. У радянській та російській історичній літературі (а також і в деяких українських ЗМІ) його трактують як дуже талановитого, але злочинця. У чому ж його вина?

Його сім'ю репресували, його самого перетворили на вигнанця і змусили відчайдушно боротися за своє життя і свободу. Хіба він був винен у цьому?

Він порушив закони тієї країни, у якій жив, але ті закони померли разом із державою, що їх породила, не пройшовши випробування часом і здоровим глуздом. Сьогодні ми всі живемо всупереч тим законам. Чи не дивно називати людину злочинцем за те, що вона жила так, як ми сьогодні, але на 70 чи 90 років раніше?

Чи були французькі повстанці-макі злочинцями, бо порушували закони, встановлені німцями в окупованій ними Франції? Чи були злочинцями бійці УПА, бо порушували закони, встановлені росіянами в окупованій ними Західній Україні?

Визначмося: ми взагалі на чьому боці? Хіба дивитися на Павленка як на злочинця не означає, що ми, як і раніше, оцінюємо світ, виходячи із совкової парадигми?

Так, у його житті вистачало бруду. І робота сексота НКВД, і не дуже благородні дії в окупованій Європі, і корупція, підробка документів, обман. Та він ненавидів ту державу й не мав перед нею жодних зобов'язань. Хто на місці Павленка — цього простого сільського хлопчини, недовченого студента — знайшов би чистіше рішення?

Він просто хотів будувати дороги. І будував їх усе своє життя. Багатьма з них ми й досі їзимо. ■

Ветерани окупації

Ярослав Пешек

Група депутатів від Комуністичної партії РФ запропонувала на розгляд Державної думи проект поправок до Закону «Про статус ветеранів війни», що викликало жвавий інтерес громадськості Чеської Республіки. Згідно з документом російські комуністи вимагають, щоб учасники радянської окупації Чехословаччини 1968 року прирівнювалися до інших ветеранів та отримали статус захисників російських інтересів за кордоном. Звісно ж, включно зі всіма пільгами й надбавками до пенсій. Проте чеських громадян цікавить не так те, як влада РФ забезпечує спокійну старість колишнім представникам Збройних сил СРСР, як зростання брехливої пропаганди та недостовірної інформації в російському медійному просторі. Цього разу йдеться про оцінювання так званої Празької весни 1968, яку сучасні російські ЗМІ презентують як «контрреволюцію, що відбувалася під диригентську паличку з Вашингтона». І, мовляв, напад на Чехословаччину в ніч на 21 серпня 1968-го військ п'яти країн Варшавського договору не допустив буржуазного перевороту в країні. Тут не лишається нічого іншого, як нагадати, що президент Єльцин ще в 1993-му засудив інвазію в Чехословаччину, а президент Путін 2006 року визнав за Росією моральну відповідальність за цей вчинок.

У мене свої спогади про радянське вторгнення в серпні 1968-го. Мені тоді було 18, і найважливішою новиною Празької весни видавалася «Краса без вуалі». Нарешті у великих містах дозволили вар'єте, у програмі яких з'явився стриптиз, — краса без вуалі, — який я часто відвідував. Останні ж демократичні зміни не встиг навіть задокументувати в пам'яті: вони зникли, ще не розпочавшись. У гуркоті радянських танків. І хоч нині минає 48 років з часу тих подій, я дуже добре пам'ятаю безкінечні колони військових машин, вантажні літаки «Антонов», що літали низько над землею, а головне — болюче відчуття особистої безпомічності. «Ленін, вставай! Брежнев звихнувся!», — писали підлітки на стінах будинків, таким чином висловлюючи своє розчарування з приводу того, що Радянський Союз — «освободитель» — окупував нас без відома та згоди нашого уряду, ще й уночі, мов підступний ворог.

У перші дні інвазії я побачив цілу низку дорожніх аварій як із пораненими й мертвими окупантами, так і з чеськими та словацькими цивільними. Дім, що обвалився від наїзду танку, перевернутий у річці танк, під яким провалився міст, палаюча техніка на празьких вулицях, що зайнялася від кинутих кимось пляшок із

бензином... Проте я не бачив справжнього озброєного конфлікту. Чехословацька народна армія дисципліновано й за командою Верховного головнокомандувача та президента ЧСРР, ветерана Великої Вітчизняної війни, героя Радянського Союзу, військового генерала Людвіка Свободи не вийшла за межі своїх тренувальних баз і не протидіяла окупаційним військам. Саме тому офіційна статистика за період із 21 серпня до 30 жовтня 1968 року свідчить, що в результаті різноманітних аварій, необачного поводження зі зброєю чи внаслідок інших невоєнних обставин загинуло 85 радянських військових. Газета «Известия» в лютому 1995-го опублікувала новіші дані — 99 осіб.

Але деякі експерти зазначають, що частина радянських військових, які після 15 березня 1969 року загинули у військовому конфлікті на річці Уссурі, що на кордоні між СРСР і Китаєм, статистично записувалися як жертви вторгнення до Чехословаччини в серпні 1968-го. Можемо припустити, що в Російській Федерації зараз живе приблизно 20 тис. колишніх учасників військової операції

СЬОГОДНІШНЯ ПУТІНСЬКА РОСІЯ ЗАХИЩАЄ СЕРПНЕВУ ІНВАЗІЮ 1968 РОКУ ТА ФАЛЬСИФІКУЄ ІСТОРИЧНІ ФАКТИ Й ПРИЧИНИ, ЯКІ ЇЙ ПЕРЕДУВАЛИ

з кодовою назвою «Дунай» — інтернаціональної допомоги Чехословаччині.

Тож найімовірніше, що нещодавня законодавча ініціатива депутатів-комуністів — просто піар-хід перед наступними виборами в РФ. Проте чи розумно видавати цих людей за ветеранів війни та прирівнювати їх до учасників Другої світової війни?

У серпні 1968-го радянські війська вторглися в Чехословаччину й не лише завдали значної шкоди громадянам країни, а й знищили саму ідею міжнародної співпраці та безпеки. Радянський Союз презентував себе як велетенську імперію, що не зупиниться ні перед чим. Сьогоднішня путінська Росія захищає серпневу інвазію 1968 року та фальсифікує історичні факти й причини, які їй передували. Це ще більше посилює недовіру до нинішнього російського керівництва, а також укріплює підтверджує факт, що РФ — небезпечна, відсталі країна, нездатна до співпраці на міжнародному рівні. Як довго ще з цим миритиметься російський народ? Чи вистачить просто признавати надбавки до пенсій ветеранам окупації й усе буде о'кей? ■

Олена Живкова:

«Нині на в'їзді до українських міст бачиш рекламу горілки, а не шедеврів із місцевих музеїв»

У розмові з *Тижнем* заступник генерального директора Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків з наукової роботи, мистецтвознавець Олена Живкова розповіла про тонку справу музейної атрибуції, яка розкриває секрети експонатів, про музейний аудит та особливості інвентаризації.

Музей — це не просто склад старовинних предметів, про які ми нічого не знаємо. Як і навіщо відбувається музейна атрибуція? Які знання про музейні цінності допомагає отримати ця діяльність?

— Проблема атрибуції одвічна, і пов'язана вона з дослідженнями творів мистецтва, які протягом свого довгого життя часто залишаються без документів, мов ті біженці. В історичних перипетіях вони втрачають імена своїх авторів, правильні назви, час і місце створення. Може бути й гірше: свідоцтва, що їх супроводжують, виявляються фальшивими або рясніють грубими помилками. Урешті, у музейних колекціях опиняються просто артефакти. Завдання музейника полягає в тому, щоб встановити достеменно, чим є той чи інший експонат. Відповідь на питання «Що перед нами, коли та де воно зроблене?» і є атрибуцією. Цією справою по всьому світу займаються музейні співробітники. Кожен із них міг би підписатися під гіркувато-іронічними словами Макса Фрідлендера, одного з найталановитіших експертів, який свого часу консультував Богдана Ханенка: «На долю знавця рідко випадає справедливе визнання. Колеги цитують його лише тоді, коли висловлюють проти-

Спілкувалася
Ганна Трегуб

лежну думку. До кожного правильного судження, яке він виніс сьогодні, на завтра вже звикають і починають сприймати як загальне місце. Утім, помилка в атрибуції міцно приклеюється до імені знавця й переслідує його завжди». Атрибуція — ювелірна, надзвичайно цікава справа. Нині результати цієї роботи, яка ведеться в нашому музеї, демонструємо на виставці «Art and Science», яка до того ж є частиною проекту Kyiv Art Week, що триває нині.

Найкращі експерти-мистецтвознавці так чи інакше пов'язані з великими музеями, а їхня професія є рідкісною та елітарною. Чому так відбувається? І чого для підготовки фахових музейних знавців не вистачає нині в Україні?

— Що більшим є музей і що більше еталонних речей там зберігається, то ширшим є спектр тамтешніх спеціалістів. Якби мені потрібна була консультація щодо Караваджо і його послідовників, то я звернулася б до художнього музею міста Утрехт. Щодо барбізонської школи (французької школи художників реалістичного малярства 30–60-х років XIX століття, зокрема Руссо, Дюпре, Мілле. — *Ред.*), то її найкраще знають в музеї Орсе, де є чудове зібрання робіт живописців цього напрямку. Такі універсальні музеї, як Метрополітен у Нью-Йорку, Прадо в Мадриді, Рейксмузеум в Амстердамі, мають найширші колекції та найбільшу кількість фахівців. Експерти з'являються тоді, коли університетська наука поєднується з музейною.

Процес підготовки музейників надзвичайно довгий і трудомісткий. Експертні знання передаються завжди від учителя до учня. Є такі нюанси, які практично неможливо отримати з книг. Знання дрібниць і деталей, тріщинок фарбового шару, якості паперу з водяними знаками, способів перетворити шовкову нитку на золоту або срібну тощо — усе це дає тривала практика, а не книги. До музею приходять теоретично освічені люди, але далі фах експерта й музейного хранителя вони отримують від своїх попередників, як і я сама колись. Бажання ділитися закритим знанням — це надзвичайно важливо. Такі тонкі речі, як ознаки копійності на мініатюрі певного періоду, ознаки оригінальності цього ж таки твору, можна лише показати. Їх дуже важко зрозуміти, навіть коли читаєш найдетальніший опис, але не бачиш самого предмета. Усе це практика: переноси речей, прибирання у фондах, щоденний догляд за експонатами. Тільки так народжуються експерти. Зараз з'явилося багато експертів-мистецтвознавців лише за дипломними «корочками». Нічого спільного зі справжніми професіоналами, які можуть і вміють провадити якісну атрибуцію давніх творів мистецтва або вжитку, вони не мають.

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

Після викрадення примірника «Апостола» Івана Федорова з відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки імені Володимира Вернадського знову акцентованою стала тема проведення ревізії та інвентаризації фондів, де зберігаються культурні цінності, а також укладання більш-менш повного перепису їх. Чи є відповідні механізми, яким чином це можна зробити?

— Питання про аудит нині підняв чинний прем'єр Володимир Гройсман. Він дав доручення віце-прем'єр-міністрові України Павлові Розенку та міністру культури Євгеніві Нищуку провести повну інвентаризацію музейних і бібліотечних фондів. Власне, йому як немусейнику можна вибачити не-обізнаність: насправді ж у кожному українському музеї є повна документація, яка описує все, що перебуває в ньому. Досі музейна галузь нашої країни живе за радянськими інструкціями, у яких немає нічого поганого. Їх, можливо, треба було б доповнити новими розділами про зберігання, адже виникли технології, які дають змогу краще зберігати експонати. Якщо ж установа живе за старими інструкціями й документообіг там здійснюється також відповідно до них, то нічого з цим музеєм, крім грубого озброєного пограбування, статися не може.

На моє глибоке переконання, у випадку з крадіжкою «Апостола» Івана Федорова зберігачі порушили інструкції. Мені в найстрашнішому сні не може привидітися, що я, приміром, залишу наодинці з експонатом ревізора будь-якого рівня. Цього не може бути взагалі. Музейний зберігач не повинен випустити з рук експонат. Я не розумію, чому людину, яка прийшла перевіряти стародруки до філії Національної бібліотеки України імені Вернадського, залишили наодинці з цими раритетами. Якщо відбувається перевірка, то музейний хранитель у білих рукавичках виносить до ревізорів потрібний експонат, а вони, своєю чергою, звіряють номер, опис, запис про нього в інвентарній книзі. Не випускаючи артефакту з рук, після перевірки зберігач відносить його до фондів. Далі звідки виносять наступну в списку перевірки річ, і процедура повторюється. Ревізія може здійснюватися лише так, саме такий алгоритм дій і прописано в інструкції.

Для багатьох іноземців, які приїжджають до певної країни, знайомство з нею відбувається завдяки музеям. У нас транслюють повідомлення про вареники, віночки й шаровари з гопаком. Як повернути до наративу країни про себе її музеї?

— Система культури кожної розвиненої країни побудована так, що коли приїдеш до маленького містечка, — скажімо, до Брюгге або Портсмута, — то знаходиш там дивовижний музей, який люблять як місцеві жителі, так і туристи. Він доглянутий, оснащений чудовою технікою, спеціальним освітленням, має обладнані фонди, у яких немає проблем зі зберіганням. Музейники лише займаються просвітницькою роботою. Україна довго існувала в імперській системі з іншою концепцією культури: вона мала бути зосереджена в центрах, тобто в Москві й Санкт-Петербурзі. Ось туди з усіх регіонів стягували все найкраще. Так і було: цар-батечко й музей при ньому. Власне, Віктор Ющенко намагався повторити цю модель, коли хотів створити в Мистецькому Арсеналі величезний музей, куди з усіх куточків

Олена Живкова — заступник генерального директора Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків з наукової роботи, мистецтвознавець. Фахівець із творів західноєвропейського мистецтва, музейний експерт із 32-річним стажем наукової роботи. Член організації «Блакитний щит» міжмузейної організації «ICOM», яка рятувала твори мистецтва, що зберігалися в «Межигір'ї» після втечі Віктора Януковича взимку 2014 року.

України мали стягнути все найкраще. Немає в такій практиці нічого демократичного.

На щастя, в Україні, яка завжди тяжіла до європейських практик, існує ціла система невеличких регіональних музеїв із власними чудовими колекціями. У жодному випадку з них не можна забирати прекрасних і цінних речей. Навпаки, треба створювати довкола цих місцевих закладів культури унікальні ексклюзивні місцини. Коли людина їде подивитися Жоржа де Латуре до Львова, Хосе Рівера — до Луцка, Герріта ван Гонтторста — до Сум, розвивається внутрішній туризм. Кожне місто знає, що воно має унікальний скарб, пишається ним. Питання в іншому: чому нині, коли в'їжджаєш до будь-якого з названих українських міст, на білборді бачиш рекламу горілки, а не шедеврів із місцевих музеїв?

У Парижі, коли відбувається якась виставка, скажімо, у Пті-Пале, бачиш оголошення про цю подію починаючи з аеропорту, а далі через кожен кілометр. До нас приїжджаєш і розумієш, що це не культурна столиця Європи, а місто, де їдять, п'ють і купують імпортовані речі. А де ж культурне обличчя міста? А погляньте на нашу соціальну рекламу: «Києве мій», «Любіть Україну!». Якби там замість отого «дечого» був шедевр Богомазова з НХМУ, експонат із нашого музею Ханенків чи та сама народна вишивка, писанки, знаменита скіфська пектораль, то це б свідчило про культуру міста. Білбордів, лайтбоксів для музеїв, консерваторії немає. Це ж не просто соціальна реклама — це те, що формує культурне обличчя міста.

Як ви ставитеся до ідеї перетворення Мистецького Арсеналу на музей, як було задумано від початку відродження цієї споруди? Можливо, є сенс говорити про потребу не музею, а культурного простору, який включав би як виставкові потужності, так і простори для проведення концертів і фестивалів?

— Мені здається, що цей цікавий об'єкт, яким є Мистецький Арсенал, справді не використовує на всі сто свої можливості. Це те місце в Києві, яке має бути своєрідним культурним кластером, що є в багатьох містах Європи. Це не музей, бо там немає умов для зберігання фондів. Мистецькому Арсеналу й не слід ним бути, він повинен залишатися культурним кластером і виставковим простором. Там треба створювати умови для проведення блокбастерних виставок, як-от присвячена 500-м роковинам від смерті Ієроніма Босха, що нині прокотилася світом. Поки що для такого проекту в Арсеналі умов не створено. Думаю, це не провина дирекції. Для того щоб перетворити цю велетенську споруду на культурний і рекреаційний кластер, потрібно вкласти велетенські гроші. Наразі Арсенал не є до кінця ані готовим, ані освоєним для цих потреб. Згадані грошові інвестиції в нього окуплять себе як напливом туристів, так і підвищенням культурного рівня столиці. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

«Ввічливі» незнайомці

Яна Вікторова

Мій сусід — ізолювальник. Висококваліфікований ізолювальник, який усе своє життя працював у нафтогазових компаніях України. Він і зараз їздить у тривалі відрядження — будувати в Росії корівники за 17 тис. руб. на місяць без вихідних, із проживанням і дворазовим харчуванням. Хоча мова не про це. Всі навколо бачать, як за його відсутності до жінки зазирають імпозантніші, інтелігентніші та заможніші чоловіки. А коли сусід повертається, ніхто не наважується сказати йому про це: справи інтимні, особисті. Його жаліють, красиву дружину поважають за нову посаду, яку вона отримала після війни, та дещо побоюються. Ситуація з російськими консультантами в «республіці» схожа на цю побутову історію: усі бачать, знають, але делікатно відводять очі, мовляв, то не наша справа, а ті, кому це цікаво, самі якимось розберуться. Жіночки-перукарі, продавці, офіціантки бачать у цих стриманих та обізнаних чоловіках гроші й поважають їх. Усі інші, хто нічим із ними не пов'язаний, вдають, що їх немає. Хоча вони й самі роблять усе задля того, щоб підкріпити таке враження; поодинокі містом не пересуваються, від місць розселення пішки ходять лише до найближчого магазину, а в ресторани та на базар — великими компаніями з місцевих. Здається, таке часто показують у шпигунських кінострічках: «Вдай, що мене тут не було».

Взагалі вони дуже вирізняються на тлі місцевих. І цього не приховати ні формою як у всіх, ні мовчазним виглядом, щоб не видав російський говір. Вони кадрові військові, які закінчили військові училища, пройшли досвід гарнізонів по всій Росії, професійно вмійють усе те, про що тутешні хлопці мають лише приблизне уявлення. Їхнє завдання — навчити, змусити виконувати накази, довести до рефлексу прості дії. Рік тому за кожним більш-менш керівником у місцевій армії поставили його «тінь» — російського консультанта, який повинен навчити, проконтролювати, підказати чи замінити його на іншого з місцевих, якщо все зазначене вище не допомагає. Завдання не з легких. Кожний місцевий кричить якомога голосніше: «Казань брав, Астрахань брав», уже не розберешся, хто справді є учасником бойових дій, а хто прийшов пізніше, бо офіційно працевлаштовувати почали лише рік тому. А саме в тих, хто пройшов усі фронти від самого початку, з літа 2014 року, як виявилось, немає освіти, немає якостей керівників, є судимості, а це вже зовсім не комільфо. Не так просто

навчити місцевих, примусити їх виконувати накази, підкорюватися вищим за званням, якщо в тебе на це дуже відносні повноваження: офіційно тебе тут узагалі немає, навіть твоя родина точно не знає, де саме ти у відрядженні. Жодних близьких знайомств, жодних справжніх імен. Пити-їсти з тутешніми — залюбки, але для всіх ти лише той, ким їм відрекормендувався. Місцеві повинні вдавати, ніби це твоє справжнє ім'я, і вони вірять, що назване прізвище та місто, з якого ти приїхав, справжнє.

Для всіх консультантів поїздки сюди — непоганий старт: відрядження до нас прираховуються до участі в бойових діях, а це обіцяє нові зірки на погонах після повернення, пришвидшення черги на житло та більшу зарплату. А ще добові тут, а зарплату там. Вона надходить на картку, і на неї живе родина. Хоча, як відомо, накази керівництва не обговорюють. Тому всім цим чоловікам наша їжа здається не гіршою, ніж тушкований бігос із картоплі та капусти, яким їх частували по далеких гарнізонах, кімнати в колишніх банках із розкладушками замість ліжка, звично зручними, бо така доля військового. А от від справді бойових операцій їх тримають подалі. Бо якщо щось трапиться, дістануть на горіхи всі: і місцеві, і приїжджі. Тому доля консультанта не така вже й погана: відбути свій термін відрядження, не залишити по собі негативної згадки, а користь від поїздки дуже відносна. Після кожного буде наступний, може, саме йому вдасться те, що не вдалося попереднім. Хоча є й ті, хто приїжджає сюди не вперше, підрахувавши, що саме для його родини від таких відряджень користі чимало. Знову ж таки зарплата, посада, досвід, житло в майбутньому... До речі, ці відрядження починаються й закінчуються схоже: вночі за наказом у цивільному групі відвозять «на нуль» — на кордон, де на них чекає зміна таких самих цивільних, які лишили всі особисті речі, документи, паспорт у сейфах військових частин Ростова, а сюди їдуть «нульовими»: форму, зброю та кімнату вони

отримають. От що справді погано — їм у місті тісно: далеко не підеш, особливих розваг немає. Можна замовити в гуртожиток піцу, суші й шашлик, можливості для цього є, але більшого не придумаєш, урахувавши всі обмеження.

А ми всі успішно вдаємо, що не чуємо московського говору на вулицях, не бачимо змін в армії, не відрізняємо місцевих і приїжджих... ■

Як жити в Донецьку

Станіслав Васін

Якщо ви надумали вперше приїхати в Донецьк після його окупації, мусите знати низку нюансів, щоб почуватись у відносній безпеці.

1. Блокпости. Проходження їх при в'їзді до «республіки» — своєрідна рулетка. Якщо прибуваєте автобусом, то його огляд найчастіше обмежується якимось спритним молодим «республіканцем», що вбігає досередини з усмішкою, автоматом і привітанням «Добро пожаловать домой!», похашцем оглядаючи салон. Та не завжди все так безхмарно. Іноді «ополчення» стоїть на блокпостах, вимагає виходу чоловіків до 65 років (вік варіюється) і прискіпливо перевіряє паспорти. Якщо ваша реєстрація не місцева, може зажадати, щоб відкрили сумку, і запитати про мету візиту.

2. Курс валют. Мені важко судити, наскільки складно нині з купівлею грошової одиниці РФ на контрольованій території, але, якщо можете, рублі придбайте саме там, бо в «ДНР» курс менш вигідний. Нині в Донецьку він становить 2,55–2,6 (залежно від точки, де мінятимете), тобто за 1 тис. грн вам дадуть 2550–2600 руб.

3. Телефон і соцмережі. Здавалося б, дрібниці, але поставтеся до них украй серйозно. Незалежно від того, у якому статусі ви в'їжджаєте на неконтрольовану територію, ваш мобільний має бути «чистий». Інакше кажучи, без контактів на кшталт «Богдан Правий сектор» чи «Артем майор». Нешкідливі на перший погляд записи можуть викликати підозру.

Те саме стосується й соцмереж: патріотичні пости варто видалити, як і фото, котрі (на думку «МГБ» й подібних органів) є «компроматом».

4. Житло. Ціни на квартири (мова як про купівлю, так і про оренду) на окупованій території впади в рази. Звісно, краще подбати про помешкання заздалегідь. Та, навіть якщо ви цього не зробили, питання із проживанням завжди можна вирішити просто на вокзалі, головним чином на автобусному «Південному».

Якщо брати розцінки в гривнях (а платити все одно доведеться в рублях), то добова оренда житла стартує від 50 грн на околицях міста. При цьому в діапазоні 120–220 грн ви без проблем знімете помешкання з євроремонтом у самінькому центрі Донецька. Таким чином, п'ять-сім днів перебування в місті обійдуться в 600–800 грн, якщо вам потрібен елітний комфорт. Що ж стосується довгострокової оренди, то ціни на неї починаються від 800 грн за місяць у віддале-

них районах; потім варіюються в межах 1200–1500 грн у центральних і від 1,8 до 6 тис. грн, якщо хочете жити з видом на ОДА чи Кальміус в апартаментах із євроремонтом у нових висотках.

Коротко про купівлю житла в Донецьку: її специфіка в тому, що угоди з нерухомістю, розміщеною в «ДНР», вважаються тут «незаконними», якщо з них не сплачено податків у скарбницю «республіки». Отож-бо тим, хто сподівається на повернення української влади, доводиться платити двічі.

5. Комендантська година. Це один із найбільш специфічних моментів. Звикайте, що Донецьк закінчується до вечора. На «офіційних» сайтах заборонений час указано від 23:00 до 05:00. Утім, на багатьох інтернет-порталах досі трапляється й цифра 22:00, через що може виникнути плутанина. У будь-якому разі місто починає безлюдніти о восьмій вечора, а на десяту ви навряд чи когось здибаете на вулиці взагалі. Хай там як, а своє перебування надворі теж обмежте десятою: повірте, якщо ви натрапите на патруль, переконаний у відліку комендантської години від 22:00, то нікому нічого не доведете й у кращому разі проведете кілька днів за ґригтям окопів.

6. Ціни. Із продовольством ситуація така: хліб — 9–15 руб., цукор — 45–49 руб., гречка — 93 руб., свинина, яловичина, баранина — 320–380 руб., яйця — 47–50 руб., макаронні вироби — 25–28 руб., ковбаси — від 400 руб., сири — від 350 руб. Овочі коштують на третину більше, ніж на контрольованих землях. Непродовольчі ціни дуже завищені — навіть не думайте купувати тут одяг, це абсолютно безглуздо. Розцінки на проїзд: трамваї та тролейбуси — 3 руб., міські маршрутки — 6–7 руб., Донецьк — Макіївка — 15 руб., Донецьк — Харцизьк — 30 руб.

7. Фото й відеозйомка. «Урядові» будівлі та житлові об'єкти поблизу них знімати заборонено. Можуть відібрати камеру, стерти відео або відправити вас у комендатуру «до з'ясування обставин» (найчастіше все нараз). Щодо решти жодних обмежень. Хоча, скажімо, коли фотографуватимете парк, у вас теж можуть попросити паспорт (загальну атмосферу параної від ДРГ ніхто не скасовував).

До речі, носіння його завжди й усюди — це також обов'язковий пункт. Беріть цей документ із собою, навіть виходячи по хліб.

8. Теми спілкування. Не розмовляйте про політику ані на вулиці, ані в громадських місцях, ані по телефону. По-перше, тут це не заведено, по-друге, все ще поширена практика доносів на «підозрілих осіб» — такі проблеми вам ні до чого. ■

ІНДПОШИВ

ОНУХ

Не знаю, де жити гірше: на «диких полях» чи на «пустих полях», бо й ті, й ті жалісливо вимагають ясного бачення цивілізаційного розвитку, чуття трансцендентальної відповідальності, архетипної мудрості. І, важлива річ, дрібки доброго смаку.

Тривають дискусії, породжені новими задержуваними аналізами української культурної сцени, що належать молодим деконструктивістам. Нещодавно на сайті «Українська правда. Культура» Ольга Балашова й Анастасія Алексеева з іронічним завзяттям узялися за «дикі поля» українського мистецтва, розкриваючи його начебто таємниці й механізми функціонування. Провідну думку міркувань обох авторок можна додати в кількох вступних, які я дозволю собі процитувати, починаючи від: *«Но каким бы стихийным, хаотичным и запутанным не казался мир искусства со стороны, в нем есть своя иерархия и внутренняя логика, хорошо понятная людям, много лет с профессиональным интересом наблюдающим за мировым художественным процессом.»* і закінчуючи таким: *«Ниши, которые могли бы быть заняты полноценными культурными институциями, заняты теми, кто имитирует культурную деятельность, преследуя свои цели, ставя их выше интересов сообщества. Спекулировать на сомнительных произведениях искусства, зарабатывать репутационные дивиденды, не принося пользы культурной среде, а только паразитируя на ней, заниматься симуляцией культурного процесса – все это должно стать неприемлемым в Украине»*.*

З огляду на реакцію читачів можна дійти висновку, що опис стану візуальних мистецтв має багато спільного з іншими царинами арту. Отже, маємо клопіт, принаймні з погляду професіоналів, які багато років спостерігають світові художні процеси. Що ж, ми на хвилину повинні повернутися до важких уявлень, які, хоч і не з'ясовують усього, принаймні трохи розкривають таємницю. Таким словом-відмічкою може бути термін «симулякр» в інтерпретації французького філософа Жана Бодрийяра, коли «симулякр» (авторки вживають у своєму тексті слово «симуляція», що має інше значення) — це не імітація, не копія чи навіть пародія на дійсність, а витвір уяви (знак дійсності), який засгупає саму дійсність. Іншими словами, дійсності як такої нема, зникає навіть сама різниця між дійсним та уявленим, бо існують лише гіпердійсні знаки, які видають за дійсність. Це твердження, вочевидь, можна було б вважати за облудне й дурнувате, якби не те, що ми вже давно потрапили до постмодерністської пастки, з якої не вміємо вибратися. Дійсність українського мистецтва, як її описали ці авторки-критики, якраз і є гіпердійсністю, відірваною від реальності, як відірване від нашого повсяк-

дення й телевізійне *reality show*, бо і перший світ (світ мистецтва), і другий (світ виробників телепрограм) творить свою власну дійсність.

Якщо визнати, а критики мистецтва вочевидь допомагають нам у цьому, що *«Паноптикум украинского современного искусства: гении, профаны и прочие торгаши vip-артом»* становить сутність того, що ми спостерігаємо як сучасне мистецтво, ми дозволимо звести наші думки, почуття й переживання, пов'язані зі спілкуванням із мистецтвом, до тієї гіпердійсності, над якою не маємо влади. Якщо піддамося, то будемо приречені на здрибнення нашої особистості до ролі споживача, одного з багатьох.

Щоб додатково ускладнити ситуацію, процитую фрагмент доповіді історика мистецтва Олени Червоник, яка у своєму пості про мистецьку критику у Facebook пише так: *«...У нас нема критики, бо Україна досі живе з традиціоналістським (патріархальним) світосприйняттям, релігійним або квазірелігійним — не важливо. В загальному розумінні: світосприйняттям не повні секуляризованим, світосприйняттям, у якому люди досі вірять в істину, у правду, у правильність, у якусь цінність, що їм невідомо хто зверху дав, і використовують цю іманентну праведність як мірну лінійку до інших. Отже, те, що в нас пишуть як «критику», — це ніякий не аналіз, а оціночне судження. Дуже часто таке оці-*

МИ НЕ БОЇМОСЯ, ЯКЩО НЕ РОЗУМІЄМО, У ЧОМУ «СУТЬ», НЕ БОЇМОСЯ, ЯКЩО Й ДАЛІ ВІРИТИМЕМО В ЦІННОСТІ, В ІМАНЕНТНУ ІСТИНУ, НЕ БОЇМОСЯ Й ОЦІНЮВАТИ ТАК, ЯК ПІДКАЗУЮТЬ НАШ СМАК, СЕРЦЕ ТА РОЗУМ

ночне судження надзвичайно злостиве, бо ось є я, шикарний критик, що розкриває істину, а є ви — плебс, який не розуміє, в чому суть».

Дісталосся (до речі, слушно) рідним «критикам» від нашої нью-йоркської колеги, але нас, звичайних їдців хліба, це вже не повинно надто обходити.

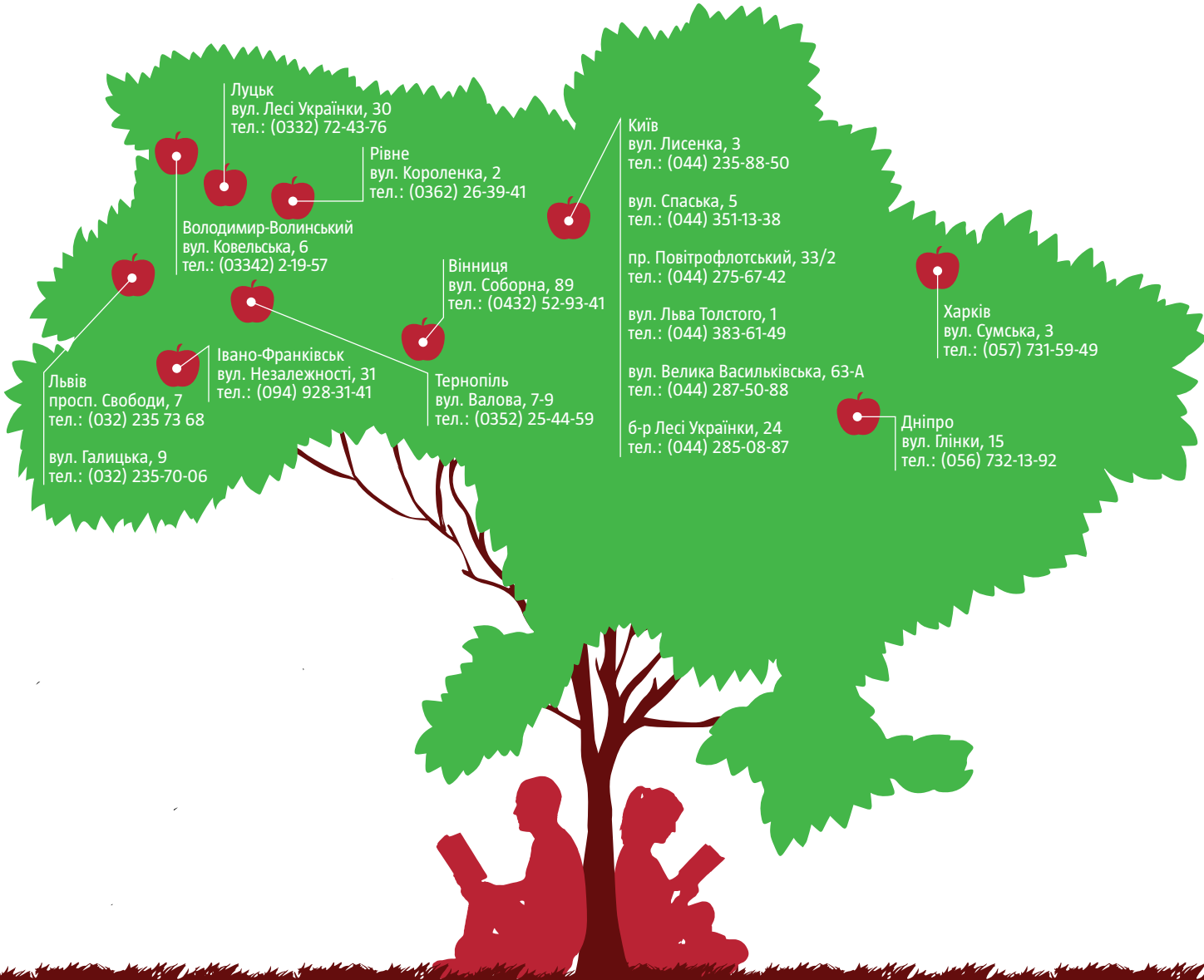
Ми не боїмося, якщо не розуміємо, у чому «суть», не боїмося, якщо й далі віритимемо в цінності, в іманентну істину, не боїмося й оцінювати так, як підказують наш смак, серце та розум. Навіть найбільш проникливий критик не здатний пізнати інтелектуальне й духовне багатство кожного з нас. Мистецтво — надто поважна річ, щоб безумовно віддавати його в руки критиків, і то навіть таких блискучих, як Ольга Балашова й Анастасія Алексеева, ба навіть взірцево освічена Олена Червоник. А ми, що ж ми? Скажу одне: варто пам'ятати, що спілкування з мистецтвом — це як індпошив одягу, пошив кожному з нас окремо. ■

*Кого цікавить уся стаття, відсилаю до оригіналу

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30
тел.: (0332) 72-43-76

Рівне
вул. Короленка, 2
тел.: (0362) 26-39-41

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6
тел.: (03342) 2-19-57

Вінниця
вул. Соборна, 89
тел.: (0432) 52-93-41

Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044) 235-88-50

вул. Спаська, 5
тел.: (044) 351-13-38

пр. Повітрофлотський, 33/2
тел.: (044) 275-67-42

вул. Льва Толстого, 1
тел.: (044) 383-61-49

Харків
вул. Сумська, 3
тел.: (057) 731-59-49

Львів
просп. Свободи, 7
тел.: (032) 235 73 68

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31
тел.: (094) 928-31-41

Тернопіль
вул. Валова, 7-9
тел.: (0352) 25-44-59

вул. Велика Васильківська, 63-А
тел.: (044) 287-50-88

б-р Лесі Українки, 24
тел.: (044) 285-08-87

Дніпро
вул. Глінки, 15
тел.: (056) 732-13-92

вул. Галицька, 9
тел.: (032) 235-70-06

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

Для
ВЛАСНИКІВ
КАРТОК *visa**

*ВІЗА **Крим Донецької, Луганської обл. та АР Крим. Ліцензії Нацкомфінпослуг АЕ293760 від 21.05.14, АЕ293979, АЕ293990 від 07.08.14.

КАСКО

10% ЗНИЖКИ **12** ЩОМІСЯЧНИХ ПЛАТЕЖІВ

Пропозиція діє з 04.01.16 по 31.08.16 в офісах СК "УНІКА" по Україні** та в партнерській мережі (деталі на www.uniqa.ua)

www.uniqa.ua
0 800 600 600

Цілодобово, дзвінки по Україні безкоштовні